

Museoiden saavutettavuustyö 2000-luvun alussa
– museotyöntekijän näkökulma

Tuuli Rajavuori
Pro gradu -tutkielma
Helsingin yliopisto
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Suomalais-ugrilainen kansatiede
Maaliskuu 2009

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos Institution – Department Kulttuurien tutkimuksen laitos	
Tekijä Författare – Author Tuuli Liisa Emilia Rajavuori		
Työn nimi Arbetets titel – Title Museoiden saavutettavuustyö 2000-luvun alussa – museotyöntekijän näkökulma		
Oppiaine Läroämne – Subject Suomalais-ugrilainen kansatiede		
Työn laji Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika Datum – Month and year Maaliskuu 2009	Sivumäärä Sidoantal – Number of pages 92 sivua + 1 liite
Tiivistelmä Referat – Abstract		
<p>Käsittelen tutkielmassani museoiden saavutettavuuden parissa työskenteleviä museoammattilaisia. Kuvaan kolmen tapauksen avulla työntekijöiden kokemuksia kulttuurikohteiden saavutettavuuden parantamisesta. Haastateltavat työskentelevät Ateneumin taidemuseossa ja Örebro läns museumissa Ruotsissa. Tutkielmassa saavutettavuudella tarkoitetaan keinoja, joilla museoiden tarjoamat palvelut voidaan avata erilaisille käyttäjille. Tarkastelen myös muita saavutettavuus-käsitteelle annettuja määritelmiä.</p> <p>Tutkielman primääriaineisto on kerätty teemahaastattelujen avulla vuoden 2008 alussa. Lisäksi olen tutustunut museoiden saavutettavuustyöhön museoiden vuosikertomusten ja saavutettavuuteen liittyvien toimintasuunnitelmien avulla. Aineistoa tarkastellaan kulttuurianalyttisestä näkökulmasta, jonka avulla arkipäiväisille ilmiöille pyritään etsimään uusia merkityksiä. Kulttuurianalyysi ottaa huomioon myös tutkijan oman roolin tutkimusaineistoa kerätessä ja tulkitessa.</p> <p>Tutkimustulosteni mukaan museotyöntekijöiden kiinnostus ja motivaatio saavutettavuutta kohtaan syntyy omasta henkilöhistoriasta. Työtehtävät ovat seuranneet toisiaan ja nykyään haastateltavilla on useiden vuosien kokemus Suomessa ja Ruotsissa tehdystä saavutettavuustyöstä. Museoiden saavutettavuustyö jääkin usein muutamien asiasta innostuneiden vastuulle. Haastateltavat toivoisivatkin, että museoiden saavutettavuus ei olisi vain yksittäisten ihmisten vastuulla, vaan siitä tulisi koko museolaitoksen läpäisevä ajattelutapa.</p> <p>Tarkastelen tutkielmassani saavutettavuutta osana laajempaa museotyössä ja museoihin liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa tapahtuvaa muutosta. Vaikka saavutettavuus mainitaan usein museoiden toiminnan tärkeänä osa-alueena, ei ajattelutapa ole tutkimuksen perusteella vielä läpäissyt koko museokenttää ja siihen kuuluvia työtehtäviä. Saavutettavuus on usein erityisesti museoiden pedagogiikasta vastaavien tehtävänä, eikä saavutettavuuden periaatteiden soveltaminen laajalle museokentälle ole kaikille museotyöntekijöille itsestään selvää, vaikka saavutettavuuden edistäminen periaatteessa onkin tavoitteena. Myös museoiden taloudellinen tilanne tuo mukanaan haasteita saavutettavuuden kehittämiselle – haastateltavat eivät usko, että heidän toivomaansa lisähenkilökuntaa tai saavutettavuuteen suunnattuja lisäresursseja olisi tulossa lähivuosina.</p> <p>Ongelmista huolimatta saavutettavuuden parissa työskenteleminen on haastateltavien mukaan palkitsevaa. Yhteistyötä tehdään erilaisten toimijoiden kanssa, ja yleisöltä saatu palaute kannustaa jatkamaan saavutettavuuteen liittyvien tehtävien parissa.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Saavutettavuus, museotyö, asenteellinen saavutettavuus, kulttuurianalyysi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Kulttuurien tutkimuksen laitos, suomalais-ugrilaisen kansatieteen arkisto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymys	1
1.2. Omakohtainen tutkimuslähtökohta	4
2. TUTKIMUKSEN PERUSPILARIT	7
2.1. Lähdeaineisto	7
2.2. Haastatteluaineisto kulttuurianalyttisessä käsittelyssä	16
2.3. Aikaisempi tutkimus	23
2.4. Saavutettavuuden useat merkitykset.....	27
2.5. Saavutettavuuskritiikki	33
3. KOHDEMUSEOT JA -HENKILÖT	35
3.1. Ateneumin taidemuseo	35
3.2. Museolehtori ja projektipäällikkö	37
3.3. Örebro läns museum.....	39
3.4. Saavutettavuudesta vastaava intendentti.....	43
4. SAAVUTETTAVUUS KÄYTÄNNÖSSÄ	45
4.1. Mitä saavutettavuus tarkoittaa?	45
4.2. Miten saavutettavuus on muuttunut?	48
4.3. Tiedon hankkiminen ja yhteistyö – kokemuksien vaihtamista ja uuden oppimista	50
4.4. Saavutettavuus yksittäisten työntekijöiden vastuulla	54
4.5. Museon taloudellisen tilanteen vaikutukset saavutettavuustyöhön	58
5. TULEVAISUUSVISIOITA	61
5.1. Saavutettavuus tulevaisuuden museossa	61
5.2. Tulevaisuuden saavutettavuustoive	64
6. SAAVUTETTAVUUS HAASTAA MUSEOTYÖN	66
6.1. Saavutettavuus henkilökohtaisena valintana.....	66
6.2. Hyvä saavutettavuus vaatii yhteistyötä	68
6.3. Avaako henkilökunta museon ovet?	74
7. SAAVUTETTAVUUS OSANA MUSEOTYÖNTEKIJÄN ARKIELÄMÄÄ	78
8. JÄLKISANAT	83
LÄHDELUETTELO	86
LIITE 1: HAASTATTELURUNKO	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuskysymys

Saavutettavuus on yksi 2000-luvun alun paljon esillä ollut haaste museoille ja niiden työntekijöille. Pro gradu -tutkielmassani pyrin valottamaan saavutettavuustyötä erityisesti museotyöntekijän näkökulmasta. Miksi museon saavutettavuus on tärkeää? Mitkä tekijät motivoivat työtä saavutettavuuden parissa? Miten oma kiinnostus saavutettavuutta kohtaan on syntynyt? Kuinka saavutettavuustyö on muuttunut ja kehittynyt? Kolmen esimerkkitapauksen avulla kuvaan museotyöntekijöiden omakohtaisia syitä ja kiinnostusta saavutettavuuden parantamiseen. Yleensä saavutettavuudella tarkoitetaan keinoja, joilla museoiden tarjoamat palvelut tavoittavat erilaiset käyttäjät. Tarkastelen myös saavutettavuus-käsitettä ja pohdin käsitteen käyttöä yhteiskunnallisessa museokeskustelussa.

Tutkimuksessa tarkastellaan kahta museota, joissa on kiinnitetty erityistä huomiota museon saavutettavuuteen. Ateneumin taidemuseoon ja Örebro läns museumiin tutustutaan museoiden henkilökunnan haastattelujen avulla. Tarkastelemani museot osallistuivat vuonna 2001 Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor -organisaation ja Nordiska Museikommitén järjestämään pohjoismaisille museoille suunnattuun saavutettavuuskilpailuun *Öppet för alla*. Kilpailuun osallistuneista museoista on julkaistu kirja *Öppet för alla – 12 museer i Norden*¹, jonka pohjalta vertaan museoiden saavutettavuustyössä seitsemän vuoden jakson aikana tapahtuneita muutoksia. 2000-luvun alussa saavutettavuus museotalalla oli uusi puheenaihe. Siksi kilpaan osallistuneita museoita voidaan pitää saavutettavuuden edelläkävijöinä.

Tarkoitukseni on kurkistaa museoihin uudelleen seitsemän vuoden jälkeen keväällä 2008, kun saavutettavuus on vakiintunut termi ja useat museot ovat ottaneet sen yhdeksi painopistealueekseen. Tutkielman ajallinen näkökulma kattaa 2000-luvun alkuvuodet. Saavutettavuus-termiä määriteltäessä palataan myös 1980–1990 -luvuille, jolloin käsite on otettu käyttöön. Tarkastelen saavutettavuutta museoiden

¹ Grip 2002.

henkilökunnan näkökulmasta ja jätän saavutettavuustyön kohteen, museoiden käyttäjät, tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkielmassa saavutettavuus esitetään osana arkista työtä ja elämäntapaa. Pääpaino on henkilökohtaisissa syissä, jotka ovat ohjanneet kiinnostusta museon saavutettavuutta kohtaan, koska aineistoni mukaan museotyöntekijöiden kiinnostus ja motivaatio saavutettavuutta kohtaan on usein syntynyt omasta henkilöhistoriasta. Tuon esiin myös syitä, miksi saavutettavuustyö ei aina ole helppoa ja yksinkertaista. Pysin laajentamaan museoiden saavutettavuusajatteluun liittyvän näkökulman osaksi museota ympäröivää yhteiskuntaa ja siitä käytävää keskustelua.

Tutkielman primääriaineisto on kolmen museotyöntekijän teemahaastattelut. Haastattelut tein kahdessa erilaisessa museossa. Örebro läns museum on keskikokoinen ruotsalainen museo, joka muistuttaa rakenteeltaan suomalaisia maakuntamuseoita. Ateneumin taidemuseo on valtakunnallinen taidemuseo. Museot eroavat toisistaan kokoelmiltaan, toimintaympäristöltään ja resursseiltaan. Myös haastateltavien ammattinimikkeet ja työtehtävät ovat erilaisia. Museoita yhdistävänä tekijänä on kiinnostus saavutettavan museon kehittämiseen sekä henkilökunnan sitoutuminen laajalaiseen saavutettavuusajatteluun. Museo-sanalla tarkoitan kattavasti koko museon toimintakenttää, en vain museon rakennusta tai sen kokoelmia. Esittelen museot osana omaa toimintaympäristöään. Sen kuvaamisella pyrin asettamaan museot sopivaan kontekstiin laajempaa toimintaa kuvaavaa analyysiä varten.²

Tutkielmani perustuu haastattelujen lisäksi tutkimuskirjallisuuteen sekä museoiden vuosikertomuksiin ja saavutettavuuteen liittyviin kirjallisiin suunnitelmiin. Haastattelujen avulla pyrin selvittämään syitä ja näkökulmia, jotka ovat vaikuttaneet saavutettavuuteen haastateltavien työpaikoissa. Museot edustavat yksittäisiä tapauksia, mutta tutkimuskirjallisuuden avulla pyrin analysoimaan laajemminkin suhtautumista museopalveluiden saavutettavuuteen. Haastateltavat puhuvat omista kokemuksistaan, mutta vastauksissa näkyy luonnollisesti myös museon näkökulma. Eräs haastateltava toteaaakin haastattelun alussa:

² Vrt. Bryman 1997, 80.

”Jag försöker ju och tala för museet men det är klart det blir ju personligt färgat.”³

Molemmat tarkasteleman museot menestyivät hyvin *Öppet för alla* -kilpailussa. Ateneumin taidemuseo sai ensimmäisen palkinnon ja Örebro läns museum kunniamaininnan yhdessä Nordiska museetin ja Bohusläns museumin kanssa.⁴

Tutkimissani museoissa palvelujen soveltuvuuden erilaisille käyttäjille oletan olevan eräänlainen itsestäänselvyys. Henkilökunta on sitoutunut saavutettavuusajatteluun, eikä saavutettavuutta tarvitse ennako-oletukseni mukaan erikseen perustella.

Tutkimuksessani ei oteta kantaa museoihin, joissa saavutettavuutta ei ole erityisesti huomioitu. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole nostaa näitä kahta museota tai niiden henkilökuntaa erityisiksi esimerkkimuseoiksi, joista muiden museoiden tulisi ottaa mallia tai jotka ovat erityisen hyvin täyttäneet yleisöpalvelutehtävänsä.

Tutkimuksessa ei vertailla museoita muihin suomalaisiin tai ruotsalaisiin museoihin.

Tutkielma tarjoaa yhden näkökulman museotyöhön, museoammattilaisiin ja saavutettavuuteen 2000-luvun alussa. Käyttämällä suoria haastattelulainauksia olen pyrkinyt saamaan esille haastateltavien henkilökohtaisen äänen.

Laadullisen tutkimuksen perusluonteen mukaan pyrin todellisen elämän kuvaamiseen sen erilaisissa muodoissa. Tutkimustulokset ovat ehdollisia selityksiä, jotka liittyvät tiettyyn aikaan ja paikkaan.⁵ Tarkoitukseni on löytää ja paljastaa totutusta ajattelutavasta jotakin uutta, odottamattomia seikkoja.⁶ Tarkastelen aineistoani kulttuurianalyttisestä näkökulmasta, joka on kiinnostunut vastakohtista ja valtavirrasta poikkeavista näkökulmista.⁷ Pyrinkin etsimään myös vastakkaisen näkökulman, museotyöntekijöitä, jotka kokevat saavutettavuuden ongelmalliseksi tai vähintäänkin haastavaksi museotyön osa-alueeksi. Tavanomaisessa puheessa saavutettavuus mainitaan tärkeäksi asiaksi, jota museoiden tulee edistää. Miksi se ei kuitenkaan ole itsestään selvää kaikkien työssä?

³ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

⁴ Grip 2002, 11.

⁵ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 152.

⁶ Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 155.

⁷ Ehn & Löfgren 1982, 117.

1.2. Omakohtainen tutkimuslähtökohta

Ajatuksen pro gradu -tutkielmani aiheeksi sain työskennellessäni Valtion taidemuseon Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyksessä (nykyään Yhteiskuntasuhteet ja kehittäminen Kehys) toimivassa Kulttuuria kaikille -palvelussa. Kulttuuria kaikille -palvelu on erityisesti kulttuurityöntekijöiden tarpeisiin suunnattu palvelu, joka tarjoaa tietoa, esimerkkejä ja vinkkejä kulttuurikohteiden saavutettavuuden kehittämiseen.⁸

Vuosina 2006 – 2007 Kulttuuria kaikille -palvelu veti yhdessä Ruotsissa toimivan Nordiska Handikappolitiska Rådetin kanssa projektia ”Tillgänglighetsnätverk för museer i Norden”, jonka tavoitteena oli luoda pohjoismaisten saavutettavuuskysymyksistä kiinnostuneiden museoiden verkosto. Osallistuin verkoston toimintaan projektisihteerinä. Osana työtäni olen tavannut useita työstään innostuneita museoalan ammattilaisia, joille museopalveluiden sopivuus erilaisille käyttäjille on tärkeä, koko työnkuvan kattava periaate. Näitä henkilöitä halusin tutkia pro gradu -tutkielmassani.

Kulttuuria kaikille palvelun näkyvin työkalu on laajaa kulttuurikenttää palveleva verkkosivusto, *www.kulttuuriakaikille.info*, joka projektin aikana uudistui ja laajeni ruotsin- ja englanninkieliseksi. Kansainvälisellä sivustolla on muun muassa pohjoismaisen asiantuntijaverkoston yhteystietoja, esimerkkejä kulttuurikohteiden saavutettavuuteen liittyvistä ratkaisuista sekä erilaisia tietopaketteja saavutettavuuteen liittyvistä asioista.⁹ Kulttuuria kaikille -palvelu järjestää myös museoiden työntekijöille ja muille kulttuurialan toimijoille suunnattua saavutettavuuskoulutusta. Koulutuksilla pyritään vastaamaan haasteisiin, joita kulttuurilaitokset kohtaavat pyrkiessään täyttämään yleisökasvatustehtävänsä ja vastaamaan monenlaisten yleisöjen tarpeisiin. Koulutuksissa käsitellään muun muassa kulttuurikohteiden kartoittamista ja arviointia, tutustutaan ajankohtaisiin saavutettavuusprojekteihin sekä koulutuksiin. Tärkeää on myös saavutettavuuskysymysten kanssa toimivien välinen vuorovaikutus.

Kulttuuria kaikille -palvelu toimii Ateneum-rakennuksessa. Vaikka en olekaan työskennellyt Ateneumin taidemuseossa museotyössä, olen vierailut rakennuksessa useita kertoja viikossa noin kahden vuoden ajan. Ateneumin taidemuseon toimintaan

⁸ <http://www.kulttuuriakaikille.info/etusivu> (haettu 9.12.2008).

⁹ <http://www.kulttuuriakaikille.info/> (haettu 9.12.2008).

olen tutustunut myös osana Valtion taidemuseon toimintaa. Örebro läns museumissa olen vierailut kaksi kertaa, syksyllä 2007 ja keväällä 2008. Lisäksi olen ollut yhteydessä haastateltavaani muissa työhön liittyvissä yhteyksissä. Vaikka olen rajannut museovierailijan näkökulman tutkimuksen ulkopuolella, pyrin tuomaan esille oman museokäynteihin perustuvan mielikuvani museoiden toiminnasta.

Usein sanotaan, että kansatieteilijät valitsevat itselleen tutkimusaiheekseen tai tutkimuskohteekseen itselleen tärkeän ja tutun aihepiirin. Vaihtoehtoisesti aihe voi olla epätavallinen, eksoottinen tai vieras. Kansatieteen tutkimuskenttä on laaja, mutta useimmille tutkimusaiheille yhteistä on arkielämä erilaisine teemoineen, joihin voidaan liittää muun muassa käsitteitä idea, asiat ja esineet, ihmiset, prosessit sekä merkitykset.¹⁰ Vaikka tutkielmani aihepiiri on minulle tuttu jo ennestään, uskoisin aiheeni, museotyön ja saavutettavuuden tutkimisen, olevan suhteellisen tuore teema kansatieteen alalla. Itse asiassa olin yllättynyt siitä, että museoihin liittyviä kansatieteellisiä tutkimuksia on tehty vain vähän, vaikka useat kansatieteilijät työskentelevät museoissa ainakin jossain vaiheessa opinto- tai työuraansa. Museotyöntekijöitä on tarkasteltu harvoin myös suomalaisissa museologiaan liittyvissä tutkimuksissa.¹¹ Petja Aarnipuun vuonna 2008 ilmestyneessä folkloristiikan alaan kuuluvassa väitöskirjassa *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana* yksi näkökulma on museotyöntekijöiden opastetuilla kierroksilla kertoma kuva Turun linnasta. Aineisto koostuu kuitenkin lähinnä nauhoitetuista opastuksista, ei niinkään työntekijöiden omista museotyökokemuksista.¹²

Tutkielman aihe on minulle henkilökohtaisesti tärkeä. Uskon aikaisemman kiinnostukseni sekä museotyötä että saavutettavuutta kohtaan näkyvän tutkielmassani. Leena Paaskoski kuvaa väitöskirjansa johdannossa, miten kansatieteellisessä tutkimuksessa tutkijan rooli on muuttunut. Paaskosken mukaan henkilökohtaiset valinnat näkyvät tutkimuskohteen valinnassa, aineiston keräämisessä sekä tavassa tulkita ja kirjoittaa. Tutkijan omakohtaisen roolin tunnistaminen ja hyväksyminen on yleistynyt 1990-luvulta lähtien.¹³ Sirkka Hirsjävi ja Helena Hurme kutsuvat tutkijaa yhdeksi tutkimusvälineeksi, sillä tutkija vaikuttaa tutkimukseen sen kaikissa vaiheissa

¹⁰ Åström 2005, 26.

¹¹ Suomalaisia museologian alan tutkimuksia, katso esimerkiksi <http://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/opiskelu/museologia/mslutkimus> (haettu 24.1.2009) ja <http://www.helsinki.fi/museologia/tutkimus.html> (haettu 24.1.2009).

¹² Aarnipuu 2008, 39 – 41.

¹³ Paaskoski 2008, 13 – 14.

aineiston keräämisestä analysointiin ja raportointiin.¹⁴ Billy Ehn ja Orvar Löfgren kannustavat tutkijaa käyttämään omia kokemuksiaan, sillä myös tutkija on osa yhteiskuntaa ja siten yhtäläillä ”sivistynyt” tai ”kultivoitunut” kuin tutkittava kohde.¹⁵ Kansatieteellinen tutkimus ei ole vain aineiston kuvailua ja johtopäätösten tekemistä. Myös tutkija asettaa itsensä dialogiin tutkittaviensa kanssa.¹⁶ Viimeisessä luvussa tarkastelen itseäni ja tutkimuksen minussa mahdollisesti aiheuttamia muutoksia.

Ruotsalaisissa kansatieteellisissä tutkimuksissa on edetty usein jopa askelta pidemmälle, ja esimerkiksi Carl-Olov Arnstberg sijoittaa itsensä tutkijan roolissa usein osaksi tutkimusta ja kirjoittaa vahvasti minä-muodossa.¹⁷ Tutkija tarkastelee itseään yhtä lailla kuin henkilöitä, joista hän tekee tutkimustaan. *Kristoffer och hans verkstad. Om småskaligt servicearbete i en stor sjöstad* -kirjassa tutkija tunnistaa itsessään useita muita rooleja tutkijan tehtävän lisäksi.¹⁸ Tutkija omalla tavallaan asettaa myös itsensä tarkasteltavaksi. Aiheen tuttuudesta huolimatta pyrin tutkielmassani tutkimusaiheen sisältä sen ulkopuolelle.

Uskaltanen liittää tutkielmani samaan kansatieteen tutkielmin joukkoon, jota Barbro Blehr kuvaa artikkelissaan *I det godas tjänst*. Blehrin mukaan monien nykyaikaa tutkivien kansatieteellisten tutkimusten tarkoituksena on taistella hyvän puolesta pahaa vastaa. Ajatus on mukana lähes kaikissa kansatieteilijöiden keskusteluissa.¹⁹ Kriittisen etnologian tarkoituksena on kyseenalaistaa yleisesti tunnettu asia. Empiirisin keinoin osoitetaan, että maailma ei ole sitä, miltä se näyttää. Keskustelun tarkoituksena on luonnollisesti muuttaa ihmisten käsityksiä ja tapaa suhtautua maailmaa toivottuun suuntaan.²⁰ Hyvän puolesta puhuvan kansatieteilijän on syytä tiedostaa, mikä puolesta puhuu. Minkälainen on hyvä maailma?²¹ Tähän kysymykseen pyrin vastaamaan kuudennessa, museoiden yhteiskunnallista roolia pohtivassa luvussa.

Aihepiirin tuttuudesta huolimatta tutkimuksen tekeminen on nimenomaan tiedon etsintää ja löydetyn tiedon kokoamista uusiksi sisällöiksi. Samalla tutkiminen tarjoaa myös mahdollisuuden oman näkökulman muuttamiseen. Tutulle temalle on annettava

¹⁴ Hirsjärvi & Hurme 2008, 18.

¹⁵ Ehn & Löfgren 1982, 110.

¹⁶ Räsänen 1997, 22.

¹⁷ Arnstberg 1989, Arnstberg 1993.

¹⁸ Arnstberg 1989, 145 – 147.

¹⁹ Blehr 2001, 15.

²⁰ Blehr 2001, 18.

²¹ Blehr 2001, 21.

tilaa ja mahdollisuuksia muuttaa tutkijan käsityksiä ympäröivästä maailmasta. Uusi ajattelutapa saattaa haastaa tutkijankin käsitykset maailmasta, hyvästä ja pahasta.²²

2. TUTKIMUKSEN PERUSPILARIT

2.1. Lähdeaineisto

Olen kerännyt tutkielman lähdeaineiston haastattelemalla kahden museon henkilökunnan erityisesti saavutettavuuden kanssa tekemisissä olevia edustajia. Haastateltavat on valittu tarkoituksenmukaisesti.²³ Ateneumin taidemuseossa työntekijät olivat mukana jo vuoden 2001 saavutettavuuskilpailun aineistoa kerätessä. Toisen museon kohdalla olen pyytänyt haastateltavaksi henkilöä, jonka tehtävänä on erityisesti saavutettavuuteen liittyvät asiat tällä hetkellä, sillä henkilökunta on vaihtunut vuoden 2001 jälkeen. Haastateltaviani voidaan Kirsi Siekkisen mukaan kutsua avaintiedonantajiksi, sillä heillä on erityistä tietoa ja kokemuksia, he ovat asiantuntijoita tutkimassani asiassa.²⁴

Nauhoitin haastattelut MiniDisc-nauhoille ja osittain suoraan digitaaliseen muotoon. Haastattelujen litterointiin sain apua Näkövammaisten keskusliiton välittämästä litterointipalvelusta. Tämä oli hyödyllistä erityisesti ruotsinkielisen haastatteluaineiston kohdalla. Niin sanotussa etnografisessa litterointitavassa ei ole erikseen merkitty taukojen pituuksia tai äänenpainoja²⁵, sillä mielestäni tässä tapauksessa haastattelujen sisältö oli esittämistapaa tärkeämpää. Molemmat haastattelut kestivät noin 1,5 tuntia ja litteroitua tekstiä on yhteensä 27 sivua. Haastattelut tehtiin haastateltavien työpaikoilla, joihin oli varattu rauhallinen huone haastattelua varten. Haastattelut sujuivatkin ilman katkoksia tai häiriöitä.

Haastattelu on hyvä aineistonkeruumenetelmä, kun halutaan laajaa tietoa tutkittavasta aiheesta,²⁶ halutaan kuulla ihmisten mielipiteitä, kerätä käsityksiä ja uskomuksia tai

²² Blehr 2001, 26.

²³ Kvalitatiivisen tutkimuksen kohdejoukko valitaan usein tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotannalla. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 155; Siekkinen 2001, 49 – 50.

²⁴ Siekkinen 2001, 44.

²⁵ Saarinen 2003, 75.

²⁶ Esim. Ruotsala 2005, 65.

ymmärtää, miksi ihmiset käyttäytyvät tietyllä tavalla tai arvottavat tiettyjä asioita.²⁷ Haastattelu tarjoaa mahdollisuuden tavoittaa maailman, jota ei itse voi tarkastella. Parhaassa tapauksessa se avaa tien ihmisen sisälle, unelmiin, ideoihin ja arvomaailmaan.²⁸ Haastattelu sopii kansatieteelliseksi lähdeaineistoksi hyvin myös silloin, kun aihepiiri ei ole erityisen tuttu tai tutkimusasetelma ei ole vielä tarkoin rajattu. Haastattelun merkittävä hyöty on, että sen aikana voi tehdä lisäkysymyksiä ja tarkentaa tiettyjä kohtia – tähän ei ole mahdollisuutta esimerkiksi teemakirjoittamisessa tai kyselyssä.²⁹ Lisäksi tutkija voi valita haastateltavat itse, kun taas esimerkiksi kyselyihin osallistuvat yleensä erityisen aktiiviset ihmiset.³⁰

Teemahaastattelun tarkoituksena on antaa haastateltavan puhua itselleen tutusta aiheesta omin sanoin. Teemahaastattelu etenee tavallisesti etukäteen valmistellun rungon pohjalta, mutta tarvittaessa sitä voidaan muuttaa ja tarkentaa haastattelun aikana. Käytännössä teemahaastattelu on keskustelua, jota tutkija johdattelee tekemällä kysymyksiä. Tutkijan esittämät kysymykset ovat avoimia, ja haastateltava vastaa niihin omalla persoonallisella tavallaan.³¹ Teemahaastattelussa esitetty kertomus sisältää haastateltavan tärkeiksi katsomia asioita. Kertomus voi sisältää myös teemoja, joita kertoja pitää haastatteluhetkellä tärkeinä, joiden hän toivoo säilyvän jälkipolville tai joiden hän uskoo kiinnostavan haastattelijaa.³² Teemahaastattelu on puolistrukturoitu, sillä se sisältää haastattelurungon, teemat, jotka ovat kaikille haastateltaville samanlaisia. Teemahaastattelu jättää kuitenkin tilaa vapaalle ajattelulle ja ilmaisulle.³³ On kuitenkin muistettava, että haastattelussa tulevat esiin vain ne asiat, joista haastateltava haluaa puhua.³⁴

Lähetin haastattelukutsun sähköpostilla kaikille niille 11 museolle, jotka osallistuivat vuonna 2001 järjestettyyn *Öppet för alla* -kilpailuun. Kilpailun pohjalta julkaistussa kirjassa museot ja niiden saavutettavuustyö esitellään nimenomaan museon työntekijöiden kautta.³⁵ Kahden tutkimuskohteeksi päätyneen museon lisäksi sain

²⁷ Esim. Hirsjärvi & Hurme 2008, 11.

²⁸ Silvén-Garnet 1993, 7.

²⁹ Esim. Ruotsala 2005, 65.

³⁰ Bursell 1993, 32.

³¹ Esim. Ruotsala 2005, 65.

³² Paaskoski 2008, 145.

³³ Hirsjärvi & Hurme 2008, 45.

³⁴ Siekkinen 2001, 56.

³⁵ Grip 2002.

vastauksen myös kahdesta muusta museosta, ruotsalaisesta Synskadades museumista ja ahvenanmaalaisesta Ålands Jakt och Fiskemuseumista. Näiden museoiden kanssa kuitenkin luovuimme haastattelusta fyysisen etäisyyden takia. Kaikki vastanneet museot ja niiden työntekijät olivat minulle ennestään tuttuja, joten ilmeisesti aiemmat yhteydet ja kokemukset lisäsivät halukkuutta osallistua tutkimukseen haastateltavana. Useissa museoissa henkilökunta oli vaihtunut vuoden 2001 jälkeen. Lähetin kutsun joko museonjohtajalle tai sille henkilölle, joka verkkosivuilla mainittujen vastuualueiden mukaan on tekemisissä erityisesti museon saavutettavuuden kanssa. Yleensä saavutettavuus mainittiin yleisötoiminnasta vastaavien tehtävänä.

Haastattelut etenivät haastattelurungon (LIITE 1) mukaan, tosin välillä haastattelut liikkuivat vapaasti temasta toiseen. Karl-Olov Arnstberg kehottaakin kansatieteellisten haastattelujen kohdalla jättämään teoriakirjat kotiin, vaikka niihin on toki syytä tutustua ennen kenttätöiden aloittamista. Haastattelutilanteessa on kyse ennen kaikkea haastattelijan tulkintakyvystä, eikä muiden kenttätötapoja voi suoraan kopioida omaan käyttöön.³⁶ Oppikirjoista voi lukea perusohjeet haastattelutekniikasta, mutta vain haastatteleamalla ja harjoittelemalla voi oppia hyväksi haastattelijaksi.³⁷ Ehnin ja Löfgrenin mukaan temahaastattelussa ei ole olennaista ehtiä koko haastattelurunkoa läpi, vaan pikemminkin päästä mahdollisimman syvälle keskeisimmissä teemoissa.³⁸

Pyrin kuitenkin käymään koko haastattelurungon molemmissa haastatteluissa läpi. Ruotsinkielinen haastattelurungon olin kääntänyt etukäteen, ja se oli muutamia pieniä yksityiskohtia lukuun ottamatta sama kuin suomenkielinen liitteenä oleva haastattelurunko. Haastatteluissa pysytään työelämään liittyvissä teemoissa ja haastateltavien yksityiselämä jätetään lähes kokonaan käsittelemättä. Yksityiselämästä otettiin esiin lähinnä vain mahdolliset henkilökohtaiset syyt, jotka ovat ohjanneet haastateltavien kiinnostusta saavutettavuutta kohtaan.

Haastatteluaineiston keräämiseen ja käyttöön liittyy useita kysymyksiä, joihin vastaaminen omassa tutkimuksessani ei aina ollut helppoa. Haluaisin luonnollisesti

³⁶ Arnstberg 1997, 48.

³⁷ Ehn & Löfgren 1996, 133.

³⁸ Ehn & Löfgren 1996, 133 – 134.

tehdä eettisesti toimivaa tutkimusta, jossa huomioidaan aineiston hyödyntämisen ja tutkimuksen johtopäätösten vaikutus tutkittaviin henkilöihin.³⁹ Pohdin pitkään, miten esittäisin haastateltavien henkilöllisyyden tutkielmassani. Koska museokenttä Suomessa ja Ruotsissa on suhteellisen pieni, on henkilöllisyyden peittäminen hankalaa. Museoiden esittäminen tunnistamattomina olisi mielestäni muuttanut tutkimusasettelua, joten päätin esitellä museot oikeilla nimillään. Olen siis päätenyt eräänlaiseen kompromissiin, jossa museot mainitaan tutkimuksessa nimeltä, mutta haastateltavat olen nimennyt itse keksimilläni peitenimillä. Tässä vaihtoehdossa tutkittavista on esillä epäsuoria tunnistetietoja: työpaikka, työtehtävät ja työelämään liittyvät vaiheet.⁴⁰ Vaikka haastattelun yhteydessä kaikki haastateltavat jättivät oman nimensä käyttämisen minun päätettäväkseni eli myös omalla nimellä esiintyminen olisi ollut mahdollista, katsoin parhaaksi jättää haastateltavien nimet mainitsematta. Tällä tavalla tutkimus ei myöskään kiinnity yhtä selvästi tiettyihin, eläviin henkilöihin ja tutkielma liikkuu yleisemmällä tasolla. Arvailuja haastateltavien henkilöllisyydestä on toki helppo tehdä, mutta koin edes nimellisen anonymiteetin parhaaksi vaihtoehdoksi.⁴¹ Lisäksi olen korvannut haastatteluissa esiin tulleita nimiä yleissanoilla.⁴²

Kaikissa haastattelutilanteissa haastattelijan ja haastateltavan välille syntyy suhde, joka vaikuttaa kerättyyn aineistoon.⁴³ Etnologisiin haastattelumenetelmiin perehdyttävä oppikirja *Muntliga möten. Om intervjuer i museernas samtidsdokumentation* korostaa, että haastattelu on aina ihmisten, tutkijan ja tutkittavan, välinen kohtaaminen.⁴⁴ Uskon, että oma taustani on helpottanut keskustelun aloittamista. Haastatteluajkojen sopiminen oli helppoa, ja haastateltavat olivat alusta alkaen kiinnostuneita tutkimuksestani. Itse asiassa alkuperäinen, työn mittaan tosin muuttunut tutkimusasetelmani, oli alun perin erään haastateltavani ehdottama. Haastatteluja tehdessäni koin myös, että puhuimme haastateltavien kanssa samaa kieltä ja käytimme samoja termejä – vaikka Hirsjärvi ja Hurme varoittavatkin tutkijaa uskottelemasta itselleen, että kieleen ja käsitteisiin liittyvät merkitykset ja ongelmat olisivat yksiselitteisiä.⁴⁵ Kaikki haastateltavat henkilöt

³⁹ Vrt. Saarinen 2003, 57.

⁴⁰ Vrt. Kuula 2006, 129.

⁴¹ Laadullisen aineiston tutkimuskohteen anonymiteetin säilyttämiseen liittyvistä ongelmista katso esim. Kuula 2006, 133.

⁴² Vrt. Paaskoski 2008, 22.

⁴³ Paaskoski 2008, 14.

⁴⁴ Silvén-Garnet 1993, 9.

⁴⁵ Hirsjärvi & Hurme 2008, 53.

olivat minulle tuttuja jo ennen haastattelutilannetta. Paikoitellen haastateltavat myös viittasivat yhteiseen taustaamme työelämässä:

”Ja sitte kirjottaa raporteja, miten rahattomia, me kaikki kolme tiedämme, millaista se on, puurtaminen on.”⁴⁶

Ruotsalainen etnologi Karl-Olov Arnstberg kuvaa sosiaalityöntekijöiden parissa tekemäänsä kenttätöitä sanoilla, joiden mukaan hänet otettiin vastaan avoimin sylin. Kukaan haastateltavista ei erityisesti kysellyt tai epäillyt haastattelujen nauhoittamista, käyttötarkoitusta tai yksityisyyden säilyttämistä, vaikka tutkija oli varautunut siihen.⁴⁷ Samankaltaisia kokemuksia oli myös minulla. On mahdollista, että haastatteluun osallistuminen koettiin myös keinoksi saada oma ääni kuuluviin ja mahdollisuudeksi nostaa esiin itselle tärkeitä asioita.⁴⁸ Karin Lindvall on pannut merkille muutoksen, jonka mukaan kirjan julkaisuhetkellä vuonna 1993 haastatteluihin osallistutaan mielellään verrattuna 1970-lukuun, jolloin Lindvall oli aloitteleva tutkija.⁴⁹

Toisen haastattelun tein minulle vieraalla kielellä ruotsiksi. Olin etukäteen tutustunut alaan liittyvään ruotsinkieliseen sanastoon, mutta en silti ollut yhtä luonteva haastattelijana kuin puhuessani äidinkieltäni. Mielestäni oli kuitenkin tärkeämpää, että haastateltava käytti omaa äidinkieltään kuin että olisimme molemmat käyttäneet yhteistä vierasta kieltä englantia. Vieraskielisessä haastattelussa seurasin haastattelurunkoa tarkemmin kuin suomenkielisessä. Lisäkysymysten esittäminen oli kuitenkin helpohkoa, sillä tunsin haastateltavan henkilöhistoriaa ja museon toimintaa jo etukäteen ja olin keskustellut samankaltaisista aiheista haastateltavan kanssa myös aikaisemmin ruotsiksi. Haastateltavan luonteva suhtautuminen helpotti haastattelutilannetta.

Käytän tutkielmassani paljon suoria lainauksia, koska niiden avulla haastateltavien oma ääni tulee esiin. Samalla myös lukija voi tutustua haastateltavien tapaan käyttää kieltä ja perustella mielipiteensä. Suoria lainauksia käyttämällä tutkija antaa haastateltavien puhua itse, eikä puhu haastateltaviensa päälle. Karl-Olov Arnstberg huomauttaa kuitenkin, että tutkija päättää itse, mitkä osat haastattelusta tulevat tutkimukseen ja

⁴⁶ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

⁴⁷ Arnstberg 1989, 16.

⁴⁸ Vrt. Lappi 2005, 292 – 293.

⁴⁹ Lindvall 1993, 65.

mitkä ovat tutkimuksen kannalta mielenkiintoisimpia.⁵⁰ Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin mukaan suoria lainauksia käytetään kansatieteellisissä tutkimuksissa tutkimusanalyysin pohjaksi. Niillä tehdään myös tutkijan todellisuuskuvauksesta autenttisempi: ”Näin tutkittavat sanoivat.” Lukijan on kuitenkin tärkeää tietää, käytetäänkö haastattelusitaatteja sellaisenaan vain toimitettuna versiona. Joka tapauksessa kirjoitettu puhe ja haastattelunauhut eroavat aina luonnollisesta puhetilanteesta, sillä niistä puuttuvat kehonkieli ja ilmeet.⁵¹

Suorat lainaukset olen merkinnyt tekstiin lainausmerkein ja muuta tekstiä pienemmällä kirjasinkoolla. Jos samassa lainauksessa on useamman puhujan tekstiä, olen erottanut puhujat sukunimellä. Oman osuuteni erotan lainauksissa sanalla ”haastattelijä”. Käytän tutkielman tekstissä ruotsinkielisiä suoria lainauksia ruotsinkielisen haastatteluaineiston osalta, sillä silloin säilytetään puheenomaisuus ja mielikuva luonnollisesta haastattelutilanteesta. Näin vältetään myös käänkösvirheitä, sillä joillekin termeille on hankalaa löytää täsmällistä suomenkielistä vastinetta. Puhekielisten sitaattien tunnistaminen saattaa haastateltavista tuntua hassulta tai kummalliselta, mutta nauhasisältöön kiinnittynyt teksti kiinnittää puheen sen esitystilanteeseen.⁵² Se on tärkeää, jotta teksti ei esiintyisi irrallaan puheyhteydestään.

Vaikka tunsin haastateltavani jo ennen haastattelutilannetta, syntyi tutkimushaastattelun aikana uusi tilanne. Haastattelu ei ollut vain tavallista juttelua museoista ja niiden saavutettavuudesta.⁵³ Haastattelussa tutkija tuo itsensä mukaan haastateltavien kanssa käytävään dialogiin.⁵⁴ Reetta Mietola pohtii haastattelutilanteen erityisyyttä ja haastattelupuheen painavuutta artikkelissaan *Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin*.⁵⁵ Myös omissa haastatteluissani koin, että haastattelutilanne tuotti tietynlaista puhetta, jolla on erityinen painoarvo.

Haastattelutilanteessa haastateltava asettuu asiantuntijaksi: muutetaan puhetapaa, sitä, miten ja mistä puhutaan. Millaista kuvaa itsestä halutaan rakentaa? Mietolan mukaan haastattelupuheen erityisyys ei välttämättä tee haastattelusta jäykempää, vaan

⁵⁰ Arnstberg 1997, 89; katso myös Ehn & Löfgren 1996, 142.

⁵¹ Ehn & Löfgren 1996, 142.

⁵² Saarinen 2003, 75.

⁵³ Haastattelupuheen erityisestä merkityksestä katso esim. Lindvall 1993, 66.

⁵⁴ Lindvall 1993, 77.

⁵⁵ Mietola 2007, 161.

pikemminkin haastattelulla voi saada esiin uutta tietoa. Siksi haastattelun puheenpartta kannattaa pitää pikemminkin resurssina kuin keinotekoisuutena.⁵⁶ Myös omassa aineistossani ”asiantuntijarooli” on havaittavissa. Haastateltavani ovat kokeneita puhujia ja tottuneita esittämään asiansa jäsennellyssä muodossa. Haastattelutilanne, puheen nauhoittaminen ja etukäteen valmisteltu haastattelurunko luovat tavallista virallisemmän tunnelman. Haastattelijan rooli antoi myös minulle mahdollisuuden kysyä asioita, joista muuten en todennäköisesti keskustelisi haastateltavieni kanssa.

Mietola avaa artikkelissaan myös perinteistä tutkijan ja tutkittavan roolia. Sen mukaan valtasuhde ymmärretään usein yksiselitteisenä: valta on tutkijalla, jolla on asiantuntijarooli.⁵⁷ Helena Ruotsala sen sijaan kuvaa haastattelutilanteessa haastattelijan olevan tavallisesti oppilaan roolissa. Suhde voi olla myös tasaveroinen, jossa molemmat vaihtavat kokemuksiaan. Joka tapauksessa haastattelijalla on aina sivuroolissa ja antaa tutkittaville pääroolin ja -merkityksen.⁵⁸ Tutkijan tehtävä on suhtautua haastateltavaan empaattisesti ja olla tilanteessa vahvasti läsnä.⁵⁹

Omissa haastattelutilanteissani tutkijan ja tutkittavan valtasuhde poikkeaa perinteisestä, hierarkkisesta roolista. Aiemmista kokemuksistani huolimatta haastateltavillani on minuun verrattuna huomattavasti laajempi ajallinen ja määrällinen kokemus museoissa tehdystä saavutettavuustyöstä. Haastattelujen aikana opin itsekin paljon uutta esimerkiksi saavutettavuus-termin monista merkityksistä ja alaan liittyvän sanaston käytön yleistymisestä. Siksi kutsuisinkin omaa rooliani lähinnä oppijaksi. Karin Lindvall ei halua painottaa haastattelutilanteen rooleja, joihin liittyy aina myös valtaan liittyviä merkityksiä. Sen sijaan hän korostaa haastattelun olevan yhteinen symbolinen konstruktio, johon vaikuttavat kaikki haastattelun osapuolet.⁶⁰

Ateneumin taidemuseossa haastattelin kahta työntekijää samaan aikaan. Pienikin ryhmä vaikuttaa haastattelutekniikkaan. Mietola kuvaa ryhmähaastattelutilannetta erityiseksi, koska merkityksen rakentamiseen ei vaikuta ainoastaan haastateltavan ja haastattelijan suhde, vaan myös haastateltavien suhde toisiinsa ja heidän välinen dynamiikkansa.

⁵⁶ Mietola 2007, 160.

⁵⁷ Mietola 2007, 164.

⁵⁸ Ruotsala 2005, 67; haastateltavan pääroolista katso myös esim. Siekkinen 2001, 43 – 44.

⁵⁹ Esim. Siekkinen 2001, 50 – 51.

⁶⁰ Lindvall 1993, 58.

Koulumaailmaa koskevassa tutkimuksessa Mietolan haastateltavat rakensivat ajoittain yhteistä kertomusta, välillä haastateltavat kommentoivat toisiaan. Yhteiset kokemukset koulumaailmasta olivat kuitenkin vahvasti osa haastattelutilannetta.⁶¹

Ryhmähaastattelutilanteessa saattaa jäädä sanomatta asioita, joita yksilöhaastattelussa tuotaisiin esiin. Toisten haastateltavien läsnäolo saattaa estää puhumasta tietyistä aiheista, erityisesti jos haastateltavat ovat niistä eri mieltä. Toisaalta ryhmätilanne saattaa innostaa haastateltavia kertomaan enemmän ja laajemmin kokemuksiaan, ”panemaan parastaan”. Ryhmähaastattelutilanteessa haastateltavilla on usein vahva motivaatio kerrontaan ja he innostavat siihen toinen toisiaan.⁶² Ryhmähaastattelussa tutkija puhuu useille haastateltaville yhtä aikaa ja välillä suuntaa kysymyksiä myös yksittäisille haastateltaville.⁶³

Omassa haastattelussani yhteinen työpaikka ja useat yhteiset työtehtävät ovat muokanneet haastateltavien käsityksiä paitsi toisistaan, myös haastattelijasta. Siksi haastatteluun voidaan katsoa vaikuttavan sekä haastateltavien tuttuus haastattelijan kanssa että haastateltavien keskinäinen tuttavuus. Haastateltavat täydensivät toisiaan ja puhuivat luontevasti yhteisistä kokemuksista saavutettavuuden parissa. Tässä haastattelussa haastattelurungon seuraaminen oli vapaampaa kuin yksilöhaastattelussa. Jälkikäteen huomasin, että olin jättänyt kysymättä joitakin etukäteen miettimiäni aiheita. Haastateltavat ottivat myös oma-aloitteisesti esiin tiettyjä asioita, joita olisin kysynyt vasta haastattelun loppupuolella. Ryhmähaastattelussa myös haastattelijan rooli jäi pienemmäksi, sillä vuorovaikutusta oli myös haastateltavien välillä. Haastateltavat muun muassa esittivät kysymyksiä myös toinen toisilleen. Mielestäni haastattelussa ei ilmennyt ongelmia puhujien tasapuolisuuden suhteen – molemmat haastateltavat puhuivat käytännössä suurin piirtein yhtä paljon.⁶⁴

Haastattelun jälkeen minulle jäi tunne, että myös haastateltavista oli mielenkiintoista istua aamupäivän ajan saman pöydän ääressä ja puhua kokemuksistaan. Vaikka haastateltavat ovat päivittäin tekemisissä museon saavutettavuuden ja toistensa kanssa, työ on usein nopeaa ja kiireistä. Kokemusteni mukaan vain harvoin on aikaa ja mahdollisuuksia keskittyä puhumaan omista kokemuksista ja tarkastella työn

⁶¹ Mietola 2007, 166.

⁶² Saarinen 2003, 55.

⁶³ Hirsjärvi & Hurme 2008, 61.

⁶⁴ Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2008, 63.

lähtökohtia. Ehkä haastatteluun osallistuminen tarjosi haastateltaville myös mahdollisuuden hetkeksi tarkastella työtään eräällä tavalla ulkopuolisen silmin ja asettaa itselle kysymyksiä: Miksi saavutettavuus on minulle tärkeää? Miksi teen tätä työtä?

Haastatteluaineiston lisäksi olen tutustunut yhteen haastateltavaan myös hänen kirjoittamiensa saavutettavuuteen liittyvien kirjoitusten avulla. Haastateltavan kirjoittama kirjallinen aineisto tukee ja syventää haastattelussa ilmi tulleita teemoja. Itse asiassa kulttuurialan saavutettavuus on Suomessa jopa tavallaan henkilöitynyt haastateltavaani, joka haastattelussa kokee aseman monimutkaisena:

”Kyllä paljon ollaan vaikutettu täältä käsin juuri tuon sanan yleistymiseen, mutta se on mua myöskin rasittanut, että se on henkilöitynyt paljon tää työ minuun, (...) että kun on näkyvällä paikalla ja tekee uudenlaista työtä ja ruvetaan johdonmukaisesti käyttään uutta sanaa, niin sitte se ihmisille vaan liittyy asiat toisiinsa niin, että on vähän tuskallista ollu se avaaminen sen, että se ei ole vain minä, se ei ole vain vammaiset ihmiset ja että jokainen joutuu ihan itte miettiin.”⁶⁵

Kolmen museotyöntekijän haastatteluun perustuva tutkimus saattaa tuntua aineiston osalta niukalta. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esiin muutaman henkilökohtaisen äänen, joiden perusteella pyrin valottamaan laajempaa museotyön ilmiötä.⁶⁶ Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen mukaan tapaustutkimuksen kohdalla jokaisen yksilön kerronta voi sisältää paljon havaintoja ja aineisto on siltä osin runsas.⁶⁷ Leena Paaskoski viittaa väitöskirjassaan muistitietoon liittyvään keskusteluun, joka on todennut, että tilastollisesti pätevän aineiston määrittely on mahdotonta. Yhden henkilön kerronta voi olla merkityksellisempää kuin kymmenen henkilön – tai päinvastoin.⁶⁸ Tutkija ei voi koskaan olla täysin varma, koska haastateltavien määrä on sopiva ja edustava.⁶⁹ Pyrin tutkimaan muutaman tapauksen tarkasti ja tuottamaan niistä yksityiskohtaista tietoa, joka muodostaa kokonaisuuden, tapauksen, tässä tapauksessa saavutettavuuteen liittyvän museotyön.⁷⁰ Haastatteluihin pohjautuvaa tutkimusta luettaessa on kuitenkin aina syytä pitää mielessä, että aineisto kuvaa aihepiiriä tiettyjen ihmisten näkökulmasta.

⁶⁵ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

⁶⁶ Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2008, 59.

⁶⁷ Hirsjärvi & Hurme 2008, 59.

⁶⁸ Paaskoski 2008, 21.

⁶⁹ Hirsjärvi & Hurme 2008, 60.

⁷⁰ Vrt. Saarela-Kinnunen & Eskola 2001, 158 – 159 ja 162.

Teemahaastatteluja käyttävän tutkijan on syytä peilata omaa aineistoaan myös muuhun lähdeaineistoon, jotta haastattelujen mahdollisesti aiheuttama vinoutuma saadaan korjattua. Jos aineistot antavat samankaltaisia tuloksia, voidaan olettaa tutkijan onnistuneen tutkimusmenetelmässään.⁷¹ Vertaan omaa haastatteluaineistoani museoihin liittyvään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kulttuurisihteerien ammatista tehtyyn tutkimukseen.

2.2. Haastatteluaineisto kulttuurianalyttisessä käsittelyssä

Kansatieteellinen tutkimus on tulkintaa. Lopputulos syntyy useista päällekkäisistä tulkinnoista: haastateltavat tulkitsevat omia kokemuksiaan ja kertovat niistä yhden, jonka jälkeen tutkija tulkitsee keräämänsä aineiston omalla tavallaan. Myös lukija tulkitsee tutkimuksen omalla tavallaan.⁷² Kansatiede käyttää monenlaisia metodeja, jotka vaihtelevat käytettävän aineiston, teoreettisten kysymyksenasettelujen, työprosessiin liittyvien olosuhteiden ja tutkijaluonteen mukaan.⁷³

Kulttuurianalyttisen tutkimusotteen avulla voidaan luoda uusia tapoja ymmärtää kulttuuri-ilmiöitä. Sen avulla voidaan ymmärtää vakiintuneita katsantotapoja uudella tavalla, tutkia vakiintuneita käsityksiä, problematisoida itsestäänselvyksiä sekä analysoida ennakkoluuloja ja stereotyyppioita.⁷⁴ Aiemmista katsontatavoista poiketen kulttuurianalyysi pyrkii löytämään kulttuuri-ilmiöistä uusia merkityksiä ja kenties ristiriitajakin. Kulttuurianalyysi voi myös esittää ristiriitoihin ratkaisumalleja ja tuoda niitä esiin julkisessa keskustelussa.⁷⁵ Kulttuurianalyysilla voidaan myös vastata kansatiedettä kohtaan esitettyyn kritiikkiin, jonka mukaan tieteenalalla on tapana ottaa menneisyys haltuun sopusointuisesti ja kaunistellen.⁷⁶

Kulttuurianalyttinen tutkimusote ei ole tarkasti määritelty metodi vaan pikemminkin tarkastelutapa, joka näyttää tutkittavan aiheen uudessa valossa.⁷⁷ Uuden ajattelutavan löytäminen on pitkälti kiinni tutkijan mielikuvituksesta ja keinoista ajatella tuttu asia

⁷¹ Siekkinen 2001, 56.

⁷² Paaskoski 2008, 14.

⁷³ Bergquist & Svensson, 13.

⁷⁴ Ehn & Löfgren 2001, 169.

⁷⁵ Räsänen 1997, 28–29.

⁷⁶ Tieteenalaa kohtaan esitetystä kritiikistä katso esim. Kirveenummi 1997, 44.

⁷⁷ Ehn & Löfgren 1982, 116.

uudella tavalla.⁷⁸ Tutkija ei vain totea, mitä tutkittavat sanovat, vaan pyrkii etsimään käyttäytymisen tai puheen takaa, rivien välistä, uusia merkityksiä.⁷⁹ Tutkija käy läpi tarkkaan haastattelunauhoja ja muita lähteitä etsien merkityksiä yksityiskohtien takaa.⁸⁰ Tutkija pyrkii erottamaan sen, mitä ihmiset tai lähteet kertovat siitä, mitä sanat ja tekstit voivat tarkoittaa riippumatta ihmisten omista näkemyksistä.⁸¹ Tulkinnan hienosäädössä vaaditaan tutkijalta kuitenkin tarkkaa lähdekritiikkiä ja omien tutkimusmenetelmien arviointia.⁸²

Kulttuurianalyysi pyrkii ymmärtämään ihmistä kulttuuristaan riippuvana, kulttuuriaan käyttävänä ja kulttuuria luovana olentona. Lisäksi kulttuurianalyysi huomioi arjen kulttuurin historiallisen taustan.⁸³ Kvalitatiivisen tutkimuksen tapaan tutkija pyrkii näkemään tutkittavan kohteen lähteensä silmin. Lähestymistavassa tarvitaan tutkijalta kykyä pureutua niihin merkitysyhteyksiin, joissa tutkittavat henkilöt liikkuvat.⁸⁴ Pienistä yksityiskohdista kootaan laajoja merkityksiä sisältävä kuva kulttuurista.⁸⁵ Tietynlainen metodittomuus on johtanut siihen, että tutkijat joskus kokevat päätyneensä tuloksiinsa ”intuitiivisesti” ja tutkimustyö kokonaisuutena on tulkintaprosessi.⁸⁶ Kulttuurianalyttistä tulkintaa saattaa olla hankala opetella sellaisenaan – tulkinta vaatii ajattelua ja kypsytelyä⁸⁷ sekä mielikuvitusta, eläytymistä, ymmärrystä ja hahmottamiskykyä.⁸⁸ Kulttuurianalyttinen tutkimus syntyy luomisvoimasta (*skaparkraft*). Silti on tärkeää pitää jatkuvasti mielessä omaan tutkimukseen liittyvä kritiikki ja tarkastella tutkimusta myös ulkopuolisen silmin, jotka huomaavat puolitiehen jääneet prosessit, epäselvyydet ja puutteet tutkimuksen logiikassa.⁸⁹

Kulttuurianalyttinen tutkimus perustuu tulkintaan, johon vaikuttavat lähdeaineiston lisäksi tutkijan omat kokemukset ja käsitys tutkittavasta aiheesta. Empiirisen tutkimuksen ja henkilökohtaisen pohdinnan välinen suhde saattaa olla jopa epäselvä.

⁷⁸ Ehn & Löfgren 2001, 168.

⁷⁹ Arnstberg 1997, 125 ja Ehn & Löfgren 1982, 121.

⁸⁰ Ehn & Löfgren 1982, 95.

⁸¹ Ehn & Löfgren 1982, 104.

⁸² Ehn & Löfgren 1982, 116.

⁸³ Räsänen 1997, 28.

⁸⁴ Bryman 1997, 77.

⁸⁵ Ehn & Löfgren 1982, 95.

⁸⁶ Johansson 1999, 242 – 243.

⁸⁷ Ehn & Löfgren 1982, 95 – 96.

⁸⁸ Ehn & Löfgren 1982, 105.

⁸⁹ Ehn & Löfgren 1982, 122.

Siksi tutkijalta vaaditaan erityistä harkintaa johtopäätelmiä tehtäessä. Tutkijan on syytä jatkuvasti tarkastella myös itseään, päätelmiään ja työtapojaan sekä muistaa, että tulkinnat eivät koskaan tule kokonaan valmiiksi.⁹⁰ Myös Pia Olsson painottaa artikkelissaan *Tutkijan vastuu ja velvollisuus – tutkimuksen eettisiä lähtökohtia* tutkijan roolia, jossa huomioidaan oma vastuu sekä tieteenalan tunteminen ja tutkimuskohteiden välisten suhteiden tarkastelu. Erityisesti tämä koskee kansatieteellistä tai muuta kulttuurien tutkimusta, jossa tutkimuskohteena on toisten ihmisten elämä.⁹¹

Mitä haastatteluaineisto kertoo kulttuuri-ilmiöstä, jota sillä kuvataan? Voidaanko yksittäisten ihmisten kokemusten katsoa edustavan laajempaa ajatusmaailmaa tai kulttuuria? Väitöskirjassaan *Att ställa ut kultur* Staffan Carlén tarkastelee Nordiska museetin näyttelytoimintaa kulttuurianalyttisestä näkökulmasta. Monipuolinen haastatteluja, näyttelyarvioita, kirjallisuutta ja valokuvia kattava aineisto saa tutkijan pohtimaan, minkälaisia tulkintoja aineiston pohjalta voi tehdä. Valittuaan tutkimukseensa kulttuurianalyttisen otteen Carlén tulee johtopäätökseen, jonka mukaan haastattelut ovat ”totta”, yksittäisiä kulttuuri-ilmaisun osia. Mitä tahansa haastateltavat sanovat tai lähteissä kirjoittavat, se on ilmaisu heidän näkökulmastaan tai kulttuuristaan.⁹² ”Epätodetkin” asiat ovat kulttuurianalyttikolle mielenkiintoisia, sillä niiden avulla voidaan päästä lähelle lähteen ajattelumalleja.⁹³ Erityisesti vuorovaikutteisessa teemahaastattelutilanteessa voidaan päästä syvälle haastateltavan ajatus-, merkitys- ja kokemusmaailmaan.⁹⁴ Siksi haastatteluaineisto sopii mielestäni hyvin lähdeaineistoksi nykyajan kulttuuri-ilmiötä kuvattaessa ja käytettäessä näkökulmana kulttuurianalyysiä.⁹⁵

Staffan Carlénin tapaan pyrin käsittelemään aineistoani ”yhtenä totuutena”, ilmaisuna, joka kuvastaa kulttuuria yhdessä paikassa ja ajassa. Jokainen haastateltava kertoo oman tulkintansa omista kokemuksistaan. Tutkijan tehtäväksi jää näiden tulkintojen auki

⁹⁰ Ehn & Löfgren 2001, 167.

⁹¹ Olsson 2005, 288.

⁹² Carlén 1990, 253.

⁹³ Ehn & Löfgren 1982, 119.

⁹⁴ Hirsjärvi & Hurme 2008, 11.

⁹⁵ Vrt. Bursell 1993, 26.

kirjoittaminen ja oman tulkinnan muodostaminen. Carlénin tutkimus on mielenkiintoinen myös siksi, että osa haastateltavista on museoiden henkilökuntaa.⁹⁶

Myös Leena Paaskoski muistuttaa väitöskirjassaan, että haastattelutilanne nostaa esiin kertojien itsensä valitsevia aiheita, jotka ovat tärkeitä juuri haastatteluhetkellä ja -tilanteessa. Haastateltavan kerrontaa ohjaa haastattelijan kysymysten lisäksi myös haastateltavan käsitykset siitä, mikä on tärkeää, aiheeseen liittyvää ja olennaista haastattelun kannalta.⁹⁷ Esimerkiksi vuotta aiemmin tai myöhemmin tehty haastattelu saattaisi sisältää hyvinkin erilaisia teemoja ja näkökulmia. Siksi tutkielman ja aineiston keräämisen sijoittaminen tiettyyn aikaan on mielestäni tärkeää.

Tuija Saarinen puolestaan viittaa kokemukserrontaan liittyvään keskusteluun, jonka mukaan kerronta on paitsi omaa muistelua, myös kerrontaan itsestä muille. Kertomuksen henkilökohtaisuus voi esiintyä monella eri tasolla, ja tutkijan voi olla hankala arvioida, mitkä kohdat ovat tutkittaville erityisen merkityksellisiä.⁹⁸ Kerrottu kokemus on usein yhdistelmä yksilöllistä ja yhteisöllistä kokemusta.⁹⁹

Perusnäkemykseni saavutettavuuteen on samanlainen haastateltavieni kanssa, mikä luonnollisesti vaikuttaa lähestymistapaani ja osaltaan myös tutkimuksen lopputuloksiin. Siksi koenkin, että olen itsekkin yksi tutkittavistani. Billy Ehn ja Orvar Löfren toteavat kirjassaan *Kulturanalyser*, että etnologien, jotka tutkivat omaa yhteiskuntaansa, on usein ongelmallista nähdä oma tutkimuskohde riittävän etäältä. Moniin asioihin suhtaudutaan itsestäänselvyyksinä, ja tuttuja asioita on hankala kyseenalaistaa.¹⁰⁰ Olen pyrkinyt pitämään tämän mielessä ja tarkastelemaan aiheitani edes osittain ulkopuolisin silmin sekä tutkimusta kirjoittaessani että jo aineistoa kerätessäni.¹⁰¹ Olisi kuitenkin mielenkiintoista tietää, miten tutkimusaiheittani lähestyisi tutkija, jolle saavutettavuus tai museotyö ei ole ennestään tuttua, eikä se mahdollisesti olisi tutkijan mielestä edes erityisen mielenkiintoista tai tärkeää. Todennäköisesti lopputulos olisi ainakin jossain määrin erilainen. Helena Ruotsala kuvaa kenttä- ja tutkimustyötä tutkimusmatkaksi

⁹⁶ Carlén 1990, 253.

⁹⁷ Paaskoski 2008, 20.

⁹⁸ Saarinen 2003, 38.

⁹⁹ Saarinen 2003, 39.

¹⁰⁰ Ehn & Löfren 2001, 8.

¹⁰¹ Katso esim. Rautiainen 2005, 30 ja Ehn & Löfgren 1996, 176.

myös itseen.¹⁰² Minulle tutkimus on ollut mielenkiintoinen matka, jonka aikana olen tavannut mielenkiintoisia ihmisiä, oppinut uutta ja saanut uusia kokemuksia.

Carl-Olov Arnstberg pohtii tutkimuksessaan *Kristoffer och hans verkstad* etnologisen kenttätönn kohteen ja tutkijan välille syntyvää suhdetta. Ystävyyssuhteen luominen tutkimuksen aikana on monimutkainen yhdistelmä, jossa saattaa tuntua väärältä osoittaa suurta henkilökohtaista kiinnostusta, jos kiinnostuksen tarkoituksena on pohjimmiltaan vain tutkimusaineiston kerääminen eikä oikean ystävyyssuhteen luominen. Pahimmassa tapauksessa tutkimuksen lopputuloksen lukeminen saattaa olla tutkittavien mielestä jopa epämiellyttävää tai he kokevat tutkijan ymmärtäneen heidät väärin. Etnologit ja antropologit puhuvatkin usein roolinvaihdoista, joka saattaa tutkimuksen kirjoitusvaiheessa tuntua hankalalla. Kenttätönnvaiheessa uusien tuttavuuksien luominen on luonnollisesti haastavaa, mutta myös mielenkiintoista. Kentän ”jättäminen” sen sijaan voi olla ikävää, ja tutkija saattaa tuntea itsensä jopa petturiksi. Ystävyyssuhteesta kadotaan toiseen maailmaan, ja yhteisiä kokemuksia hyödynnetään oman työn lähteenä.¹⁰³

Vaikka oma lähtökohtani kenttätönnaineiston keräämiseen ei olekaan samanlainen kuin Arnstbergillä, joka tutkii yrittäjää, jonka palveluja hän on käyttänyt useiden vuosien ajan ja jonka kanssa hän on ystävystynyt, olen pohtinut tutkimusta tehdessäni samankaltaisia kysymyksiä. Olenko pettänyt haastateltavieni odotukset? Olenko ymmärtänyt heidät väärin ja tehnyt vääriä johtopäätöksiä? Entä jos annan haastateltavistani vääränlaisen kuvan museotyöntekijönnä? Mitä jos haastateltavien työtoverit lukevat tutkielman ja ymmärtävät haastateltavien näkökulman negatiivisessa mielessä?

Samankaltaisia ajatuksia on myös Jan Turtisella, joka kuvaa tutkimukseensa liittyviä eettisiä kysymyksiä väitöskirjassaan *Världsarvets villkor. Intressen, förhandlingar och bruk i internationell politik*. Turtinen pohtii tutkimusasetelmaansa, jossa käsitellään nimettyä aihetta, jossa tutkimuksen kohteen peittäminen on hankalaa.

Kansatieteelliseksi epätavallisen poliittinen aihe, maailmanperintökohteet ja niiden ympärillä käytävä poliittinen keskustelu, saattaisi johtaa jopa valtioiden välisten

¹⁰² Ruotsala 2005, 46 – 47.

¹⁰³ Arnstberg 1989, 147.

suhteiden huononemiseen. Vaikka Turtinen pyrkii parhaaksi katsomallaan tavalla käsittelemään keräämäänsä aineistoa siten, ettei se aiheuttaisi hankaluuksia haastateltaville, ei hänkään monien muiden etnologien tapaan voi olla ajattelematta, että tutkimuksella saattaa olla negatiivisia vaikutuksia henkilöihin, joiden työtä ja ajatuksia hän käyttää lähdeaineistonaan.¹⁰⁴ Turtinen huolehtii tutkimuksensa eettisesti sopivasta muodosta muun muassa luettamalla osia tutkimuksestaan haastateltavillaan, etsimällä mahdollisimman usein julkisia kirjallisia lähteitä, vaikka asiat tulisivat esiin myös haastatteluissa, ja jopa jättämällä muutamia aihepiirejä käsittelemättä. Henkilöiden nimiä ja titteleitä ei mainita tutkimuksessa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.¹⁰⁵ Turtisen tapaan pyysin yhtä haastateltavaani lukemaan tutkielmani puolivalmiin version ja kertomaan kokemuksiaan tutkielman lähteenä olemisesta. Haastateltavan kannustava ja innostava suhtautuminen auttoi tutkielman viimeistelemisessä – koin, että tutkimukseni on oikeilla raiteilla.

Olen itsekin ollut kansatieteellisen haastattelututkimuksen kohteena. Tutkielmaa lukiessani koin, että tutkija oli ymmärtänyt minut väärin tai olisin jälkikäteen halunnut lisätä haastatteluuni selventäviä kohtia. Muutaman päivän jälkeen palasin tutkielmaan ja huomasin, kuinka eri tavalla minä ja tutkija suhtauduimme tutkittavaan aiheeseen. Oma tutkielmani ja johtopäätökset samasta aiheesta olisivat olleet erilaisia – tässä lienee kansatieteellisen tutkimustavan rikkaus. Aineistot tarjoavat mahdollisuuksia monenlaisiin lähestymistapoihin ja tulkintoihin.

Kulttuurianalyttinen tutkimus ei peittele ristiriitoja, vaan pikemminkin etsii vastakohtia ja tarkastelee niiden välille syntyviä suhteita. Käsitteillä *kontrastering* ja *dramatisering* Billy Ehn ja Orvar Löfgren kuvaavat keinoja, joilla kulttuuria voidaan avata uusista lähtökohdista. Arkielämän ilmiöihin liittyvillä yleisillä ja niistä poikkeavilla käsityksillä voidaan tulkita ilmiö uudella tavalla.¹⁰⁶ Tutkielmani haastatteluaineistossa puhutaan avoimesti myös työhön liittyvistä ongelmista, joita en ole halunnut jättää huomiotta. Toivon, että haastateltavani ovat valinnastani kanssani samaa mieltä. Toivon myös, ettei tutkielmani kiinnittyisi vain ongelmakohtiin, vaan antaisi monipuolisen kuvan museotyöntekijöiden arjesta.

¹⁰⁴ Turtinen 2006, 39.

¹⁰⁵ Turtinen 2006, 39 – 40.

¹⁰⁶ Ehn & Löfgren 2001, 157 – 158.

Pia Olssonin tapaan haluaisin olla ulkopuolisen tutkijan asemassa ”reilu” kaikkia tutkittavanani olevia puolia kohtaan, vaikka onkin hankala määritellä, mitä reiluudella tarkoitetaan missäkin yhteydessä.¹⁰⁷ Olsson päättääkin Lotta Svärd -järjestön jäsenten moraalaa käsittelevänsä tutkimuksensa kohdalla kirjoittaa avoimesti, eikä etukäteen pohtia liialti, minkälaisia jälkivaikutelmia ja -puheita tutkimus mahdollisesti aiheuttaa.¹⁰⁸ Tutkimuksensa aikana Olsson huomaa, että tutkimuksen ”reiluus” riippuu aina käyttöyhteydestä. Joskus tutkimuksessa käytetyt keinot saattavat tuntua epäreiluilta tai jopa julmilta tutkimuksen kohdetta kohtaan, mutta silti tutkijan saattaa olla parasta käyttää sopiviksi ja eettisiksi katsomiaan keinoja tietyn asian esiintuomiseksi.¹⁰⁹

Karl-Olov Arnstberg huomauttaa, että kaikkien etnologien tulisi miettiä keinoja, joilla ”maksaa takaisin” henkilöille, jotka ovat auttaneet aineiston keräämisessä eli useimmiten olleet itse haastateltavina.¹¹⁰ Antaessaan tutkittavien omille käsityksille uuden muodon ja merkityksen tutkija noudattaa oman viiteryhmänsä, tutkijayhteisön, kieltä, joka ei välttämättä ole tutkittavien mielestä mielenkiintoinen tai toimiva.¹¹¹ Myös Tuija Saarinen pohtii, millä oikeudella hän voi käyttää sukulaisten ja tuttavien ystävällisyyttä oman tutkimustyön apuna.¹¹² Toivon, että oma panokseni tutkittaville on heidän oman näkökulmansa esiintuominen, mahdollisuus nostaa esiin itselle tärkeitä teemoja ja kokemuksia. Ehkä tutkielmani osallistuu myös ajankohtaiseen museoita koskevaan keskusteluun ja tuo esille yksittäisten työntekijöiden kokemukset osana laajempaa museoissa tapahtuvaa muutosta. Pienellä otoksella pyrin pääsemään lähelle tutkittavaa kohdettani ja tavoittamaan laajemman yhteyden, johon tutkielmani kiinnittyy: muuttuvan museotyön.¹¹³

¹⁰⁷ Olsson 2006, 15.

¹⁰⁸ Olsson 2006, 21.

¹⁰⁹ Olsson 2006, 22.

¹¹⁰ Arnstberg 1997, 134.

¹¹¹ Arnstberg 1997, 129.

¹¹² Saarinen 2003, 47.

¹¹³ Vrt. Saarinen 2003, 45.

2.3. Aikaisempi tutkimus

Olen tutustunut tutkielmaa tehdessä kulttuurin ja museoiden saavutettavuutta käsittelevään kansainväliseen kirjallisuuteen. Suomenkielistä aineistoa ei ole muutamia perusteoksia ja opaskirjasia lukuun ottamatta juurikaan julkaistu. Viime vuosina on valmistunut muutamia aihetta sivuavia pro gradu -tutkielmia, joista olen saanut apua tutkimuskysymyksen kehittämiseen. Kohteena ovat olleet lähinnä taidemuseot. Eri oppiaineisiin tehdyt opinnäytetyöt muistuttavat monelta osin museologista tutkimusta. Kulttuuripolitiikan ja saavutettavuuden pohjoismaiseen näkökulmaan olen tutustunut erityisesti Nordiska Handikappolitiska Rådetin julkaisujen avulla.

Laura Kovero on tarkastellut Göteborgin yliopiston kansainvälisen museologian oppiaineeseen tekemässään pro gradu -tutkielmassaan *Finnish Art Museum Worker's Perspectives on Diversity and Cultural Acces. Case study: Finland and the Finnish National Gallery* Valtion taidemuseon henkilökunnan käsityksiä kulttuurisesta ja sosiaalisesta saavutettavuudesta. Haastatteleamalla museon henkilökuntaa on selvitetty, mitä kulttuurisella saavutettavuudella tarkoitetaan Valtion taidemuseossa, mitä ongelmia tai haasteita museotyö tuo saavutettavuuskeskusteluun ja miten museo käytännössä ottaa huomioon erilaiset museokävijät.¹¹⁴ Tutkielman johtopäätöksissä Kovero toteaa, että kulttuurinen saavutettavuus on omaksuttu osaksi Valtion taidemuseon ohjelmaa. Kaikki museon osastot kattaneissa haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi, että saavutettavuus koetaan erityisesti museon pedagogisen osaston asiaksi. Myös saavuttavuuteen liittyvien käsitteiden määrittelytyö ja pitkäkestoisten monikulttuurisuusstrategioiden laatiminen on vielä kesken.¹¹⁵

Sari Salovaara on tutkinut taidekasvatuksen alaan kuuluvassa pro gradu -tutkielmassa *Kuka pääsee museoon? Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä* museoille suunnattujen avustusten merkitystä kulttuurista yhdenvertaisuutta lisäävänä tekijänä. Avustusta saaneille museoille suunnatussa kyselyssä selvitettiin, toteutuivatko avustukselle asetetut tavoitteet eli lisääkö avustus taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.¹¹⁶ Lisäksi

¹¹⁴ Kovero 2006, 8.

¹¹⁵ Kovero 2006, 49 – 50.

¹¹⁶ Salovaara 2007, 5.

tutkielmassa pohditaan museoiden roolia yhdenvertaisuuden lisäämisessä sekä tarkastellaan saavutettavuus-termin käyttöä museokontekstissa.¹¹⁷

Saavutettavuus-käsitettä tarkastellaan myös Leena Reinilän vuonna 2008 valmistuneessa taidehistorian alaan kuuluvassa pro gradu -tutkielmassa *Muukalaisena taidemuseossa. Kulttuurinen saavutettavuus diskurssianalyysin ja museopedagogiikan näkökulmasta*.¹¹⁸ Tutkielmassa kulttuurilaitosten saavutettavuutta lähestytään kolmen Opetusministeriön tekemän selvityksen, Pasi Saukkosen tekemän raportin ja Valtion taidemuseon Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyksen kulttuurivähemmistöprojektin kautta.¹¹⁹ Reinilän tutkimuksen kohteena on erityisesti monikulttuurisuus. Tutkimuksessaan hän toteaa, että käytettyjen termien kirjo ja erilaiset määritelmät kertovat siitä, kuinka monimutkainen ja ristiriitainen aihe on.¹²⁰

Usein saavutettavuuteen liittyvien opinnäytetöiden lähtökohtana on ollut aihepiirin ajankohtaisuus.¹²¹ Tutkielmissa halutaan kartoittaa muuttuvaa yhteiskuntaa ja museoiden mahdollisuuksia vastata yhteiskunnan asettamiin uusiin haasteisiin.¹²² Leena Reinilä toteaa, että kulttuurinen tasa-arvoisuus mainitaan usein yhdeksi museoiden keskeisimmistä tehtävistä.¹²³ Siksi on mielenkiintoista tarkastella, miten tasa-arvoa pyritään lisäämään. Sari Salovaara mainitsee tutkimuksena lähtökohdaksi myös henkilökohtaisen kokemuksen siitä, etteivät hyvät tavoitteet kulttuuripalvelujen kuulumisesta kaikille aina toteudu arkitodellisuudessa eivätkä kaikki pääse samalla tavalla osallisiksi kulttuuritarjonnasta.¹²⁴

Käytännön ohjeita kulttuurikohteiden saavutettavuuden lisäämiseksi on saatavilla runsaasti. Museoiden saavutettavuutta on käsitelty useissa ohjekirjojen kaltaisissa julkaisuissa, joissa annetaan vinkkejä esimerkiksi kaikille avoimen opastuksen, näyttelyn tai kokoelman rakentamiseen.¹²⁵ Vanhimmat löytämäni saavutettavaan

¹¹⁷ Salovaara 2007, 23 – 27.

¹¹⁸ Reinilä 2008, 16.

¹¹⁹ Reinilä 2008, 12.

¹²⁰ Reinilä 2008, 92.

¹²¹ Kovero 2006, 9; Reinilä 2008, 5.

¹²² Salovaara 2007, 32.

¹²³ Reinilä 2008, 6.

¹²⁴ Salovaara 2007, 5.

¹²⁵ Esim. Groff & Gardner 1989; *Museums and Art Galleries: Making Existing Buildings Accessible* 2007; Teräsvirta 2007.

museotyöhön liittyvät oppaat on julkaistu Yhdysvalloissa aktiivisesti toimivan vammaisliikkeen aloitteesta 1980–1990 -lukujen vaihteessa. Käytännönläheisillä opaskirjoilla museoiden saavutettavuutta lähestytään erityisesti toimimisesteisten ihmisten lähtökohdista ja niissä ohjeistetaan museopalvelujen tuottajia ottamaan huomioon erilaisten käyttäjien tarpeet.¹²⁶ Lähtökohtana on vammaisten oikeuksia tukeva lainsäädäntö, jonka tarkoituksena on taata kaikille sopivat palvelut.¹²⁷ Saavutettavuuteen liittyvissä kirjoituksissa viitataan usein Yhdysvalloissa vuonna 1973 voimaan tulleeseen lakiin, jolla edellytetään kaikkien kansallista rahoitusta saavien tahojen poistavan toiminnastaan mahdolliset epätasa-arvoiset elementit. Lainsäädäntö on taannut nopean kehityksen myös museoiden saavutettavuudelle. Gail Durbinin mukaan Iso-Britannia on seurannut perässä hiukan hitaammin.¹²⁸

Kirjan *The Accessible Museum. Model programs of accessibility for disabled and older people* johdannossa huomautetaan, että arvioiden mukaan noin joka viides yhdysvaltalainen on jollakin tapaa toimimisesteinen eli kyse ei ole pienestä ryhmästä, jonka tarpeet voi jättää huomioimatta.¹²⁹ Samaa perustelua käyttää myös Rebecca McGinnis Iso-Britanniaa käsittelevässä artikkelissaan *The Disabling Society*. Toimimisesteiset eivät kuitenkaan ole yhdenmukainen ryhmä.¹³⁰ Kirjoissa painotetaan asenteen vaikutusta saavutettavien kulttuuripalvelujen tarjoamisessa, sillä lainsäädännöllä ei voida vaikuttaa ihmisten tunteisiin tai ennakkokäsityksiin. Väärinymmärrysten todetaan usein johtuvan siitä, että palvelujen tuottajilla ei ole riittävästi tietoa tai kokemusta erilaisten ihmisten kanssa toimimisesta.¹³¹ Museotyöntekijöitä kehoitetaan kohtaamaan yksilö, ei toimimiseste. Erityisen tärkeää se on museon asiakaspalveluhenkilöiden kohdalla, sillä he ovat usein museokävijän ensimmäinen kosketus museoon.¹³²

Yhteistyössä eri pohjoismaisten kulttuurialan toimijoiden kanssa julkaistu *Museo kaikille – pohjoismainen esteettömyys- ja saavutettavuusopas* antaa ohjeita kulttuurikohteiden saavutettavuuden eri osa-alueiden lisäämiseen. Lähtökohtana ovat

¹²⁶ Groff & Gardner 1989; *The Accessible Museum. Model programs of accessibility for disabled and older people* 1992.

¹²⁷ *The Accessible Museum. Model programs of accessibility for disabled and older people* 1992, 11.

¹²⁸ Durbin 1996, 91.

¹²⁹ *The Accessible Museum. Model programs of accessibility for disabled and older people* 1992, 11.

¹³⁰ McGinnis 1996, 95 – 96.

¹³¹ Groff & Gardner 1989, vii.

¹³² McGinnis 1996, 98 – 99.

YK:n yleisohjeet sekä yhteispohjoismainen museopoliittinen tavoite, jonka mukaan museot kuuluvat kaikille.¹³³ Liitteenä on tarkistuslista, jonka avulla voi testata museon soveltuvuutta erilaisille käyttäjäryhmille eri lähtökohdista.¹³⁴ Samankaltaisia kulttuurikohteiden saavutettavuustarkistuslistoja on julkaistu myös muun muassa Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilla.¹³⁵

Muutamissa museoissa on tehty kirjallinen saavutettavuusstrategia. Esimerkiksi *Kansallisaarteita kaikille – Museoviraston saavutettavuussuunnitelma* kattaa koko Museoviraston organisaation, ja se sisältää ohjeita, miten saavutettavuutta voidaan lisätä kaikissa Museoviraston tarjoamissa palveluissa. Kirjaan on myös koottu saavutettavuudesta jo saadut kokemukset. Lisäksi siinä asetetaan tavoitteita tulevaisuuteen. Suunnitelman lähtökohtana on, että jokaisella on mahdollisuus päästä osalliseksi kulttuuriperinnöstä.¹³⁶

Useiden kirjoittajien artikkeleja sisältävässä kirjassa *Das barrierefreie Museum. Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit. Ein Handbuch* saavutettavuutta lähestytään useasta näkökulmasta. Kirjan avulla museoita halutaan kannustaa avaamaan ovet erilaisille kävijöille. Kansainvälisillä esimerkeillä jaetaan kokemuksia keinoista, joilla museon saavutettavuutta voidaan tarkastella.¹³⁷

Kansatieteelliseen ammattitutkimukseen olen tutustunut erityisesti ruotsalaisen etnologin Karl-Olov Arnstbergin tutkimusten *Kristoffer och hans verkstad. Om småskaligt servicearbete i en stor sjöstad*¹³⁸ sekä *Socialarbetare. En etnologisk analys*¹³⁹ avulla. Molemmissa tutkimuksissa Arnstberg tutustuu työyhteisöön osallistuvan havainnoin ja haastattelujen avulla. Erityisesti teoksessa *Kristoffer och hans verkstad. Om småskaligt servicearbete i en stor sjöstad* tutkijan ja haastateltavan välille syntyy lämmin ystävyys- ja asiakkuussuhde, jonka vaikutusta tutkimuksen käyttökelpoisuuteen Arnstberg pohtii. Tutkimusideakin syntyy tutkijan käyttäessä haastateltavan palveluja. Yhden henkilön kautta kirjassa valotetaan henkilökohtaisen

¹³³ Svensson 2003, 21 – 22.

¹³⁴ Svensson 2003, 136 – 143.

¹³⁵ <http://www.kulttuuriakaikille.fi/tarkistuslistoja> (haettu 4.12.2008).

¹³⁶ *Kansallisaarteita kaikille – museoviraston saavutettavuussuunnitelma*, 5 – 6.

¹³⁷ *Das barrierefreie Museum. Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit. Ein Handbuch* 2007.

¹³⁸ Arnstberg 1993.

¹³⁹ Arnstberg 1989.

sitoutumisen merkitystä veneiden rakennus- ja korjausalalla. Samalla kartoitetaan myös maahanmuuttajan työidentiteetin muodostumista.

Myös esimerkiksi Birgitta Conradsonin tutkimus *Kontorsfolket – etnologiska bilder av livet på kontor* käsittelee ammatin ja työelämän tutkimusta kansatieteellisestä näkökulmasta.¹⁴⁰ Leena Paaskosken väitöskirja *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta* puolestaan kuvaa metsänhoitajan ammatti-identiteettiin kasvamista sekä työelämän merkitystä ja vaikutusta osana arkielämää haastatteluaineiston pohjalta.¹⁴¹ Yhteen ihmiseen perustuvaan tutkimukseen, mikrohistorialliseen tutkimustapaan, kokemuskerrontaan ja muistelukerrontaan¹⁴² olen tutustunut erityisesti Tuija Saarisen väitöskirjan *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö. Tutkimus Heikan Jussin (Juho Mäkäräisen) elämästä ja huumorista* avulla.¹⁴³

2.4. Saavutettavuuden useat merkitykset

Tutkielmani keskeinen käsite on saavutettavuus. Yleensä saavutettavuudella viitataan niihin toimenpiteisiin, joilla mahdollistetaan erilaisten ihmisten osallistuminen kulttuuripalveluihin. Käsite on muuttunut viime vuosina, eikä sille ole vakiintunut yhtä yksiselitteistä merkitystä.

Opetusministeriön asettaman Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan raportissa *Taide tarjolle, kulttuuri kaikille* määritellään toimivat kulttuuripalvelut:

”Hyvät kulttuuripalvelut ovat saavutettavia kaikille niin palvelujen tuottajan kuin kuluttajankin näkökulmasta. Taide ja kulttuuri ovat kaikkien ulottuvilla silloin, kun kuka tahansa kansalainen voi kiinnostuksensa mukaisesti valita itselleen soveltuvia, saavutettavissa olevia palveluja ja hankkia kulttuuritarjonnasta ja -toiminnasta elämyksiä, tietoa ja taitoja tai tuottaa niitä itse.”¹⁴⁴

Toimenpideohjelman tarkoituksena on lisätä kulttuurin parissa työskentelevien tietoisuutta useista eri tavoista, joilla kulttuuripalvelujen käyttäjät liikkuvat, toimivat,

¹⁴⁰ Conradsson 1988.

¹⁴¹ Paaskoski 2008.

¹⁴² Muistelukerronta ja kokemuskerronta ovat minä-muotoisia esittäjän omiin tai hänen lähipiiriinsä kuuluvien elämänvaiheisiin ja kokemuksiin perustuvaa kerrontaa. Muistelukerronta on usein kollektiivista tietyn ryhmän jäsenten perinnettä. Perinteentutkimuksen terminologia 1998, 37.

¹⁴³ Saarinen 2003, 37.

¹⁴⁴ Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 9.

käyttävät aistejaan ja käsittelevät tietoa. Tietoisuutta lisäämällä pyritään parantamaan väestöryhmien yhdenvertaisuutta. Toimenpideohjelman mukaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuus jää toteutumatta usein juuri siksi, että käytännön kulttuurityötä tekeviltä puuttuu tietoa, miten saavutettavuutta voidaan parantaa.¹⁴⁵ Tärkeää olisikin, että kaikki taiteen ja kulttuurin parissa työskentelevät ottaisivat huomioon, miten voivat omassa työssään vaikuttaa kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen.¹⁴⁶

Käsitteen laaja-alaisuutta kuvaa haastateltavani kuvaus omasta työstään museon saavutettavuusasioista vastaavana. Haastateltavan mukaan saavutettavuus on laaja-alainen käsite, jonka määrittelemine ei ole helppoa. Saavutettavuuden parissa työskennellessä käsite avautuu jatkuvasti yhä laajemmaksi, mikä lisää työkenttää:

”Det är ju – ja kolossalt mycket och göra och ju mer man arbetar med det här desto vidare tror jag man förstår att det handlar egentligen om allting.”¹⁴⁷

Sari Salovaara pohtii pro gradu -tutkielmassaan saavutettavuus-käsitteen monimuotoisuutta erityisesti kulttuuripalvelujen tuottajien ja käyttäjien näkökulmasta. Hänen mukaansa saavutettavuutta on määritelty erilaisissa yhteyksissä eri tavalla. Lisäksi myös muita termejä käytetään samaan tapaan.¹⁴⁸ Samankaltainen termi on muun muassa esteettömyys, jonka Salovaaran kokemusten mukaan usein katsotaan kuitenkin keskittyvän liiaksi vain rakennettuun ympäristöön. Siten saavutettavuus sanana on koettu laajemmaksi ja käyttökelpoisimmaksi puhuttaessa museoiden helposta lähestyttävyydestä.¹⁴⁹ Lisäksi Suomessa käytetään usein kansainvälisen mallin mukaan kaikille suunnittelemisesta käsitteitä Design for All tai Universal Design.¹⁵⁰ Kaikille suunnitteleminen on alun perin arkkitehtien käyttämä termi, jolla viitataan ratkaisuihin, jotka toimivat mahdollisimman monilla ihmisillä. Jos tuote, palvelu tai ympäristö suunnitellaan alusta lähtien kaikille sopivaksi, ei niin sanotuille erikoisryhmille tarvitse tehdä erikseen erityisratkaisuja.¹⁵¹

¹⁴⁵ Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 9.

¹⁴⁶ Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 10.

¹⁴⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

¹⁴⁸ Salovaara 2007, 23 – 24.

¹⁴⁹ Salovaara 2007, 24.

¹⁵⁰ Salovaara 2007, 26.

¹⁵¹ Salovaara 2004, 70 – 71.

Suomessa saavutettavuus-käsite on vakiintunut käyttöön 2000-luvun aikana.¹⁵² Samaan aikaan käsite on yleistynyt myös muissa maissa. Rüdiger Leidner tarkastelee artikkelissaan *Die Begriffe Barrierefreiheit, Zugänglichkeit und Nutzbarkeit im Fokus* saavutettavuuteen liittyvää saksankielistä sanastoa. Saksankielisessä ympäristössä käsite *Barrierefreiheit* on vakiintunut käyttöön vuoden 1993 jälkeen. Esikuvana oli Yhdysvalloissa käytetty sana *accessibility*. Vuoden 2002 jälkeen rinnalle tulivat myös käsitteet *Zugänglichkeit* ja *Nutzbarkeit*.¹⁵³ Nämä käsitteet ovat Leidnerin mukaan toimivampia, koska ne eivät sisällä merkitystä esteistä tai puutteista, joita tavallisesti käytetään puhuttaessa ihmisten tai ryhmien fyysisistä ominaisuuksista.¹⁵⁴

Ensimmäisen suomenkielisen saavutettavuus-termin käyttöyhteyden olen löytänyt vuonna 1978 ilmestyneestä Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen julkaisemasta selvityksestä *Saavutettavuustarkastelu teoreettisena viitekehyksenä ja sen sovellutus Suomen eri väestöryhmien intressien tarkasteluun*. Vaikka saavutettavuus-termiä käytetään selvityksessä kuvaamaan hyvinvoinnin tason ja toimintaresurssien jakautumista sekä tavoitesuuntia estäviä haittaavia tekijöitä, on peruslähtökohta saavutettavuus-termin käyttöön samankaltainen kuin nykyään: saavutettavuudella tarkoitetaan hyvinvoinnin lisäämistä kohdentamalla resursseja esteiden murtamiseen tai ylittämiseen. Haluttu kohde pyritään saavuttamaan kohdentamalla saatavuutta ehkäiseviin esteisiin toimintaresursseja. Saavutettavuuden esteiksi mainitaan erityisesti taloudelliset esteet, paikallisesta etäisyydestä johtuvat esteet ja esteet, jotka perustuvat yhteisössä vallitseviin sääntöihin ja normeihin.¹⁵⁵

Sari Salovaara erittelee artikkelissaan *Hyvä museo on saavutettava museo* saavutettavuus-käsitettä ja sen rinnakkaistermejä.¹⁵⁶ Salovaaran mukaan saavutettavuus-termi on vakiintunut museoympäristössä 2000-luvun alussa käyttöön yhteyksissä, joissa viitataan yleisön tarpeiden huomioimiseen ja kohteen helppoon lähestyttävyyteen. Käsite sisältää ajatuksen laajemmasta ajattelutavasta kuin kohteen

¹⁵² Salovaara 2004, 67.

¹⁵³ Leidner 2007, 28.

¹⁵⁴ Leidner 2007, 29

¹⁵⁵ Kuusi 1978, 3.

¹⁵⁶ Salovaara 2004, 65 – 75.

fyysisen esteettömyyden. Vastaava ruotsinkielinen termi on *tillgänglighet* ja englanninkielinen *accessibility*.¹⁵⁷

Saavutettavuus-käsite on käytössä myös muun muassa kaupunkisuunnitteluun ja arkkitehtuurin liittyvässä tutkimuksessa. Jukka Jokiniemen arkkitehtuurin alaan kuuluva väitöskirja *Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä* käsittelee kaupunkirakentamista aistien käytön, esteettömyyden ja saavutettavuuden kannalta.¹⁵⁸ Tutkimuksessa saavutettavuus ei tarkoita vain fyysisiä tekijöitä kuten sijaintia ja kulkuyhteyksiä. Niiden lisäksi tarkastellaan myös muun muassa saavutettavuuden yhteiskunnallista merkitystä sekä sosiaalisia ja psykologisia esteitä. Saavutettavuudella tarkoitetaan myös tiedonsaantia vaihtoehtoisissa muodoissa, jotka palvelevat erityisesti aistivammaisia ihmisiä.¹⁵⁹

Taide tarjolle, kulttuuria kaikille -toimenpideohjelmassa saavutettavuus jaetaan kahdeksaan osa-alueeseen, joiden avulla käsitettä avataan eri näkökulmista. Esimerkki jaotteluun on saatu Iso-Britannian Museums & Galleries Commission -neuvostosta (nykyään Museums, Libraries and Archives Council). Kaikkien osa-alueiden voidaan katsoa kattavan lähes kaikki taiteenalat ja kulttuurialan toimijat, myös museot.¹⁶⁰

- *Asenteellinen saavutettavuus* sisältää ajatuksen suunnittelijoiden ja toteuttajien avoimesta suhtautumisesta kaikki käyttäjäryhmät huomioivaan ajattelutapaan. Asenteet ovat usein tärkeimmässä asemassa saavutettavuuden lisäämisessä.
- *Fyysinen saavutettavuus* tarkoittaa esteetöntä liikkumista, esimerkiksi liikkumisesteisille tarkoitettuja kulkuväyliä, riittävän matalia vastaanottotiskejä, levähdyspaikkoja näyttelytiloissa tai pyörätuolipaikkoja katsomoissa.
- *Saavutettavuus eri aistien avulla* tarkoittaa keinoja, joilla voidaan lisätä eri aistien monipuolista hyväksikäyttöä esimerkiksi tekstittämällä elokuvia, tekemällä kosketeltavia kohokuvia tai

¹⁵⁷ Salovaara 2004, 67.

¹⁵⁸ Jokiniemi 2007, 11.

¹⁵⁹ Jokiniemi 2007, 13.

¹⁶⁰ *Taide tarjolle, kulttuuri kaikille*. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 11.

reliefikuvia tai merkitsemällä kulkureittejä erilaisilla symboleilla. Toimenpiteistä hyötyvät usein kaikki, eivät vain esimerkiksi kuulo- tai näkövammaiset.

- *Tiedollinen saavutettavuus* sisältää kaiken ymmärtämisen helpottamisen. Se voi olla esimerkiksi selkokiehisen tekstin tarjoamista tai koskettamisen mahdollistamista kirjallisen informaation ohella.
- *Tiedottamisen saavutettavuus* tarkoittaa muun muassa painotuotteiden visuaalista ja kielellistä selkeyttä, eri viestintäkanavien hyödyntämistä, tiedottamista eri kielillä ja verkkosivujen toimivuutta erilaisilla käyttäjäryhmillä. Myös saavutettavuudesta on tärkeää tiedottaa esimerkiksi erilaisilla symboleilla.
- *Taloudellinen saavutettavuus* sisältää esimerkiksi porrastettuja lippuhintoja tai tiettyjä ajankohtia, jolloin osallistuminen on ilmaista tai alennettua. Myös oheistoiminnot kuten kahvila tai kauppa voivat huomioida taloudellisen saavutettavuuden tarjoamalla myös edullisia tuotteita.
- *Sosiaalinen ja kulttuurinen saavutettavuus* liittyy toiminnan sisältöihin, joiden tulisi huomioida valittujen kohderyhmien kiinnostuksen kohteet. Kohderyhmissä tulisi huomioida muun muassa lisääntyvä monikulttuurisuus ja eri yhteiskuntaryhmät.
- *Päätöksenteon saavutettavuus* on yhteydessä päätöksenteon avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen. Organisaation sisällä päätöksenteon saavutettavuutta on esimerkiksi kaikkien henkilökuntaan kuuluvien mahdollisuus osallistua päätöksentekoon ja kaikkien asiantuntemuksen huomioiminen. Hyvään päätöksenteon saavutettavuuteen kuuluu myös ulkopuolisten mielipiteen huomioiminen. Tehtyjen päätösten perustelujen on oltava myös avoimesti kaikkien tiedossa. Saavutettavuuden parantamisen edistämiseksi on syytä laatia kirjallinen suunnitelma, jossa parannuksille laaditaan aikataulu ja vastuuhenkilöt. Myös

henkilökunnan kouluttaminen ja yhteydenpito sidosryhmiin on tärkeää.¹⁶¹

Sari Salovaaran mukaan jaottelu ja sen käyttö Suomessa on hyödyllistä erityisesti siksi, että se laajentaa käsitteen rakennetun ympäristön ulkopuolelle kattamaan laajasti erilaiset käyttäjät, palvelut ja koko toimintaympäristö.¹⁶² Myös haastateltavat kuvailevat jaottelun käyttökelpoisuutta oman työnsä näkökulmasta. Monitahoisen jaottelun avulla on ollut mahdollista kuvata konkreettisesti, minkälaisia erilaisia näkökulmia saavutettavuus voi sisältää:

”Haastattelija: Onko ne sun mielestä käyttökelpoisii edelleen?

Helminen: Tietyl tapaa, mut että kyllähän siitä, se elää jo omaa elämänsä Suomessakin, että näkee sitä käytettävän jossain vähän niin kuin muokatussa, taas uudelleen muokatussa versiossa, et kyllä se on mun mielestä ollu avuksi ja just senkin takia, että helposti ihmiset, jotka ei oo joutunu näitä asioita miettimään, niin on ensimmäiseks ajatellu vain niitä pyörätuoleja, et se on jääny hirveen kapeeks se ensimmäinen ajatus siitä, et mitä se vois olla se saavutettavuus.”¹⁶³

”Kataja: Siks mä ajattelen, et se on hirveen tärkee, et sitä on jaettu näin moneen osaan, koska sitten huomataan, miten laaja tämä käsite on ja miten monelle se on sillai, se ulottuu niin monelle.”¹⁶⁴

Salovaaran mukaan saavutettavuuden edistäminen on jatkuva ja kiinteä osa museotyötä. Työn tulokset tulevat vastaan museon arjessa. Jotta museossa tiedettäisiin mahdollisimman paljon omien ratkaisujen sopivuudesta erilaisille yleisöille, kannattaa museon kartoittaa ja kehittää omia valmiuksia.¹⁶⁵ Salovaaran mukaan ympäristönsä kanssa aktiivisesti kommunikoivalla museolla on yhteiskunnallisesti merkittävä rooli tasa-arvoa edistävänä toimijana. Yhteiskunnallista roolia kantavan kaikkien museon on myös helppo perustella saamansa julkinen rahoitus.¹⁶⁶

¹⁶¹ Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 11 – 13.

¹⁶² Salovaara 2007, 27.

¹⁶³ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

¹⁶⁴ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

¹⁶⁵ Salovaara 2004, 71.

¹⁶⁶ Salovaara 2004, 72.

2.5. Saavutettavuuskritiikki

Vaikka saavutettavuudella yleensä tarkoitetaan keinoja, joilla museoiden palveluja avataan laajoille kävijäryhmille, käsite voi myös rajata kävijöitä ulkopuolelle. Kalle Kallio suhtautuu artikkelissaan *Museoetiikka ja monikulttuurisuus* kriittisesti saavutettavuus-käsitteeseen, joka hänen mukaansa ei ole sellaisenaan käyttökelpoinen, sillä sille ei ole tarkkaa määritelmää, vaikka käsitettä käytetään museoympäristössä esimerkiksi museoiden toiminnan jäsentämiseen ja uusien ideoiden perusteluun.¹⁶⁷ Käsitteellä on vahva positiivinen lataus, eikä se mahdollista ajattelutapaa, jonka mukaan saavutettavuus rajaa mahdollisesti joitakin ryhmiä ulkopuolelle. Kallion mielestä museoissa saavutettavuutta pidetään yleisesti hyvänä asiana, mutta konkreettiset teot eivät vastaa ongelmiin.¹⁶⁸

Kallio pohtii saavutettavuutta laajempänä käsitteenä, ei vain yksittäisinä tekoina museoiden esteettömyyden lisäämiseksi. Kallion mukaan museot joutuvat pohtimaan vaihtoehtoja ja resurssien suuntaaminen on aina valittava useista vaihtoehdoista.¹⁶⁹ Museoiden ei tulisikaan miellyttää kaikkia, vaan valita kohderyhmä, jota palvella parhaalla mahdollisella tavalla. Kallio perustelee kantaansa sillä, että mikään museo ei ole kaikkia varten, vaan jokaiselle museolla on oma taustansa, kokoelmansa ja teemansa.¹⁷⁰ Kallio antaa saavutettavuudelle uuden määritelmän, joka hänen mielestään kuvaa käsitettä aikaisempaa tarkemmin:

”Saavutettavuudessa on kyse siitä, miten museo ottaa huomioon valitsemansa erityisryhmät. Erityisryhmät tulee siis aina ensin valita ja nimetä, koska saavutettavuudessa on kyse positiivisesta diskriminaatiosta, joka ei voi kohdistua kaikkiin. Sen sijaan että puhumme kulttuurisesta tai fyysisestä saavutettavuudesta, meidän tulisi puhua vaikkapa islaminuskoisten tai liikuntavammaisten saavutettavuudesta.”¹⁷¹

Myös Sari Salovaara toteaa saavutettavuuden käsitteen vaativan nykyistä tarkempaa määrittelyä. Tärkeää on kuitenkin huomata käsitteen monikäyttöisyys. Vaikka täydellistä saavutettavuutta kaikenlaisille ihmisille kaikissa tilanteissa ei voikaan saavuttaa, on saavutettavassa kohteessa tietoisesti ja kattavasti pyritty huomioimaan

¹⁶⁷ Kallio 2008, 30.

¹⁶⁸ Kallio 2008, 31.

¹⁶⁹ Kallio 2008, 29.

¹⁷⁰ Kallio 2008, 32.

¹⁷¹ Kallio 2008, 31.

monenlaisia yleisöjä toiminnan eri alueilla.¹⁷² Museoviraston saavutettavuussuunnitelmassa puhutaan kohtuullisesta saavutettavuuden tasosta, jossa otetaan huomioon jokaisen museon erityispiirteet. Museoiden lähtökohdat ovat aina erilaisia, joten yksiselitteistä ratkaisua saavutettavuuden parantamiseksi ei ole.¹⁷³

Tavanomaisesta poikkeavan määrittelyn saavutettavuus-käsitteelle antaa Sofie Bergvist artikkelissaan *Romer och resande – bortom romantik och plåga. Myter och makt på museum*. Romanivähemmistön kanssa tehdyn näyttelyprojektin yhteydessä Bergvist on alkanut suhtautua saavutettavuuteen uudella tavalla. Hänen mukaansa saavutettavuudessa on kyse vallasta, jolla museot määrittelevät, kenellä on oikeus kulttuuriperintöön.¹⁷⁴ Museot voivat omilla valinnoillaan vaikuttaa laajasti erilaisten vähemmistöjen kulttuurin säilyttämiseen ja esille tuomiseen. Projektin aikana Bergvist huomasi, että saavutettavuuden parissa työskennellessä museotyöntekijän on uskallettava antaa osa vallastaan ja olla valmis tarvittaessa luopumaan omista ideoistaan. Valtaa on annettava yhteistyökumppaneille ja niille, joilla on asiasta omakohtaista kokemusta tai erityisosaamista.¹⁷⁵

Lähtökohtana Bergvistin kuvaamalle työskentelylle on, että ensin tiedostetaan museon valta-asema ja sen jälkeen annetaan vähemmistön osallistua valtaan ja antaa itse valita näkökulma. Museotyöntekijän on siis uskallettava päästää irti kontrollista, vaikka ei etukäteen tietäisikään, mihin ollaan menossa. Mikäli museot haluavat lisätä saavutettavuuttaan, vähemmistöjen tulee saada äänensä kuuluviin rehellisellä tavalla.¹⁷⁶ Uuden näkökulman valitseminen tarkoittaa jonkin toisen näkökulman pois jättämistä. Joskus siitä voi saada myös kritiikkiä ja arvosteluun kannattaakin olla varautunut. Bergvistin mukaan on tärkeää, että museot ajattelevat saavutettavuutta uudella tavalla, oppivat aiemmista kokemuksista ja jatkavat keskustelua. Joskus epäillään perinteisten museokävijöiden kiinnostuksen vähenevän, mikäli museo avaa ovet entistä laajemmalle kävijäkunnalle. Bergvistin mukaan pelko on kuitenkin turhaa ja ajatus aliarvioi sekä entisiä että tulevia museokävijöitä. Saavutettavuuden ja avoimuuden lisääminen ei

¹⁷² Salovaara 2007, 29.

¹⁷³ Kansallisaarteita kaikille – museoviraston saavutettavuussuunnitelma 2007, 9.

¹⁷⁴ Bergvist 2008, 10.

¹⁷⁵ Bergvist 2008, 13.

¹⁷⁶ Bergvist 2008, 14.

vähennä perinteisten kävijöiden kiinnostusta museota kohtaa, vaan pikemminkin houkuttelee sekä uudet että vanhat kiinnostumaan museosta uudella tavalla.¹⁷⁷

Museoviraston saavutettavuussuunnitelmassa saavutettavuuden avainsanoiksi mainitaan avoimuus, selkeys, käytettävyys ja esteettömyys.¹⁷⁸ Mielestäni näillä termeillä saavutettavuudesta avataan sen ydin. Haastavaa on saada sovellettua kaikki avainsanat kokonaisvaltaisesti museoympäristöön.

3. KOHDEMUSEOT JA -HENKILÖT

3.1. Ateneumin taidemuseo

Ateneumin taidemuseo on valtakunnallinen taidemuseo, joka esittelee suomalaista taidetta 1750-luvulta 1960-luvulle asti. Museon kokoelmaan kuuluu yli 21600 teosta ja kokoelmaa kartutetaan jatkuvasti.¹⁷⁹ Vuoden 1960 jälkeen debytoineiden taiteilijoiden teoksen kuuluvat Nykytaiteen museo Kiasman kokoelmiin.¹⁸⁰ Ateneumin taidemuseo on osa Valtion taidemuseota, johon kuuluvat myös Sinebryhoffin taidemuseo, Nykytaiteen museo Kiasma ja Kuvataiteen keskusarkisto. Valtion taidemuseossa työskentelee noin 270 henkilöä, joista 214 on vakituista henkilökuntaa.¹⁸¹ Vuonna 2007 Ateneumin taidemuseossa työskenteli 45 vakituista työntekijää ja 15 määräaikaista.¹⁸² Ateneum-rakennuksessa työskentelee kaikkiaan noin 80 henkilöä, mutta luvussa ovat mukana muun muassa Kuvataiteen keskusarkiston työntekijät. Museo on perustettu vuonna 1888. Monivaiheisen historian jälkeen museo siirtyi valtion hallinnoimaksi vuonna 1990. Haastateltavan mukaan siitä lähtien museo on profiloitunut erityisesti suomalaisten kansallisgalleriana. Valtiollinen asema määrittelee museolle myös muista museoista poikkeavia tehtäviä.¹⁸³

¹⁷⁷ Bergvist 2008, 15.

¹⁷⁸ Kansallisaarteita kaikille – museoviraston saavutettavuussuunnitelma 2007, 9.

¹⁷⁹ Ateneum-opas 2007, 5.

¹⁸⁰ Ateneum-opas 2007, 5.

¹⁸¹ <http://www.fng.fi/fng/rootnew/fi/vtm/esittely.htm> (haettu 4.1.2009).

¹⁸² Vuosikertomus, Valtion taidemuseo 2007, 42.

¹⁸³ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

Haastateltavan mukaan museolla on erityinen ja keskeinen asema suomalaisten taidemuseoiden keskuudessa, koska useimmat suomalaiset lapset ovat jossain vaiheessa vierailleet museossa. Myös Valtion taidemuseon museoista juuri Ateneumilla on erityinen asema, ja esimerkiksi Nykyaiteen museo Kiasmalla on erityyppinen status, eikä se välttämättä ole kaikkien kiinnostuksen kohteena. Ateneumin asema myös kansallisen identiteetin muokkaajana on tärkeä. Tätä asemaa on voitu käyttää myös saavutettavuuden tärkeyden perustelemisessa.¹⁸⁴

Öppet för alla -kirjassa Ateneumin taidemuseo on esimerkki museosta, jossa erilaisia ratkaisuja saavutettavuuskysymyksiin on etsitty kahden vuosikymmenen ajan kokeellisin ja tavoitteellisin keinoin. Vuodesta 1999 lähtien museossa on toiminut erillinen saavutettavuusprojekti. Kilpailun tuomariston mukaan tärkeää on, että museo on arvioinut erilaisia tarpeita sekä antanut kaikille henkilökuntaryhmille vastuuta ja tietoa saavutettavuuden parantamiseksi.¹⁸⁵ Ateneumin taidemuseossa saavutettavuuden katsotaan olevan prosessi, joka etenee hitaasti. Kolmen vaiheen kautta museo kehittyy kohti aktiivista yhteiskunnallista roolia, jossa museolla on mahdollisuudet sosiaalisen muutoksen edistämiseen. Ensin on kuitenkin poistettava esteet, jotka sulkevat tietyt kävijäryhmät museon ulkopuolelle. Näihin toimenpiteisiin kuuluvat esimerkiksi esteettömät kulkuväylät, viittomakieliset opastukset ja selkokielliset näyttelytekstit. Kun materiaaliset esteet on poistettu, voidaan toisessa vaiheessa etsiä uusia kävijäryhmiä. Prosessi on jatkuva, eikä museo koskaan ole täysin valmis. Tärkeää on myös huomata, että museoissa työskentelevät ovat yhtenäinen ryhmä, jolla on samankaltainen kulttuuritausta ja koulutus. Miten se vaikuttaa museon toimintaan?¹⁸⁶

Valtion taidemuseon vuoden 2007 vuosikertomuksessa kerrotaan Ateneumin taidemuseon kokoelmien ja näyttelyiden saavutettavuutta edistetyn kehittämällä ja tuomalla näyttelykäyntiin uusia elämyksellisiä elementtejä tilallisista ratkaisuista opastuksiin esimerkiksi selkokiellisten seinätekstien muodossa. Lisäksi Ateneum on jatkanut yhteistyötä Suomen mielenterveysseuran kanssa järjestämällä itsemurhien ehkäisemiseen liittyvään projektiin seminaarin *Itsetuhoisuus ja taiteen parantava voima*. Lisäksi Suomen Alzheimer -keskusliiton kanssa on aloitettu yhteistyö

¹⁸⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

¹⁸⁵ Grip 2002, 13.

¹⁸⁶ Grip 2002, 20 – 21.

muistisairauksista kärsiville tarkoitettun *Muistipolun* kehittämiseksi. Saavutettavuuteen liittyvät toimet esitellään otsikon ”Taide- ja museokasvatus” alla.¹⁸⁷

Toinen museon haastateltavista mainitsee, että museolla on eräänlainen keulakuvan tai esimerkkimuseon rooli, jonka mukaan museon tulisi pyrkiä täyttämään monenlaisten museokävijöiden odotukset. Museorakennus on fyysisen saavutettavuuden kannalta haastava, ja museossa liikkuminen saattaa olla hankalaa. Vaikka museossa onkin hissejä ja liikkumisesteisten museovierailuun on kiinnitetty huomiota, on suuren ryhmän liikkuminen usein hidasta. Jos ryhmässä on useita pyörätuolia käyttäviä, ryhmän liikkumiseen on varattava runsaasti aikaa. Käytännössä opastuksille saapuvia ryhmiä kehoitetaan tulemaan museoon hyvissä ajoin ja mahdollisesti siirtymään suoraan kolmanteen kerrokseen.¹⁸⁸

Vaikka saavutettavuuteen on museossa kiinnitetty huomiota jo 1990-luvulta lähtien, museossa on haastateltavien mukaan vielä parannettavaa. Tällä hetkellä toiveena on saavutettavuusvastaavan palkkaaminen. Useiden projektien ja hankkeiden jälkeen saavutettavuuden jatkuvuuden kannalta on tärkeää, että henkilökuntaan kuuluu saavutettavuuden parissa jatkuvasti työskentelevä henkilö. Haastateltavan mukaan uuden tehtävän perustaminen toisi museolle myös uskottavuutta keulakuvana. Samankaltaisia tehtäviä tulisi toki olla muissakin museoissa, mutta Ateneumin taidemuseossa se koetaan erityisen tärkeäksi.¹⁸⁹

3.2. Museolehtori ja projektipäällikkö

Ateneumin taidemuseosta haastateltavaksi valitsin museolehtorin¹⁹⁰, joka on ollut pitkään mukana museon saavutettavuustyössä. Hänestä käytetään tutkielmassa nimeä Anne Kataja. Hän on työskennellyt museossa vuodesta 1991 lähtien. Toisena haastateltavana on projektipäällikkö, joka työskentelee Valtion taidemuseon Kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -yksikössä toimivassa Kulttuurilla kaikille -palvelussa. Projektipäällikköä kutsun nimellä Helena Helminen.

¹⁸⁷ Vuosikertomus Valtion taidemuseo 2007, 16.

¹⁸⁸ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

¹⁸⁹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

¹⁹⁰ Museopedagogin työtehtävät liittyvät usein tiedon jakamiseen ja opettamiseen. Museopedagogi toimii välittäjänä museon ja yleisön välillä. Katso esim. Heinonen & Lahti 2001, 187.

Kulttuuria kaikille -palvelu toimii nykyään laajalla kulttuurikentällä, mutta sen työ on alkanut Ateneumin taidemuseon saavutettavuusprojektista. Lisäksi Kulttuuria kaikille -palvelun toimitilat sijaitsevat Ateneum-rakennuksessa. Valtion taidemuseon asema alan keskeisenä vaikuttajana on muokannut toimenkuvasta laajan. Projektipäällikön työtehtävät liittyvät omaan museoon, mutta Kulttuuria kaikille -palvelu toimii laajasti koko Suomessa, ja sillä on myös kansainvälisiä yhteyksiä. Haastateltava kuvaa rooliaan Valtion taidemuseon palveluksessa:

”Koska Valtion taidemuseo on valtiollinen museo, siis tällöinen keskusmuseo, niin se työ on ulottunut paljolti koko maahan ja myös kansainväliseen yhteistyöhön, mutta mun kaikki tehtävät liittyvät jollain lailla tähän museon saavutettavuuteen erilaisille yleisöille.”¹⁹¹

Viime aikoina työtehtävät ovat vieneet paljon myös oman museon ulkopuolelle, mutta tulevaisuudessa haastateltava aikoo nykyistä enemmän käyttää aikaa erityisesti omaan museoon. Myös opetusministeriön rahoitusmalli on johtanut siihen, että Kulttuuria kaikille -palvelu toimii laajalla kulttuurikentällä koko Suomessa:

”No, pyrkimys on tietysti olla jollain lailla tässä Valtion taidemuseossa, näiden museoiden käytettävissä, mutta käytännössä on ollu projekteja, jotka on vieny kauheasti tän talon ulkopuolelle ja sitten opetusministeriö rahoittaa tätä Kulttuuria kaikille -palvelua kokonaisuudessaan eli mun palkka- ja toimintabudjetti tulee erillisrahotuksena. Se ei oo Valtion taidemuseon tulossopimuksessa ja näin ollen paine, mikä tulee sieltä opetusministeriön puolelta rahoittajana kohdistuu siihen, että tää työ pitää suuntautua kaikenlaisille kulttuuritoimijoille ja koko maahan. Ja sitten siinä on vähän tällöinen kahdenlaisten toiveiden välissä siinä asemassa, missä mä oon.”¹⁹²

Haastattelussa sivuttiin syitä, jotka ovat ohjanneet haastateltavien kiinnostusta museoiden saavutettavuustyötä kohtaan. Toisen haastateltavan oma kiinnostus alkoi opinnäytetyöstä, joka liittyi näkövammaisten työpajatyöskentelyyn:

”Mä tein lopputyöni Taideteolliseen korkeakouluun tällöisen [tutkielman nimi]. Projekti kesti parisen vuotta ennen kuin mä sain sen valmiiksi ja se oli esillä myös museossa 87 silloin väliaikaisissa tiloissa Kansakoulukadulla ja sitä kautta mä tulin mukaan tähän. Tietyllä tavalla museo-pedagogiikka kiinnostui tästä ja kun museo uudestaan avautui 91 pitkän remontin jälkeen, niin täällä oli uudet tilat, mm. tää työpaja ja mä hain sen työpajan lehtorin eli museolehtorin viran ja sain sen. Sitten mä jatkoin sitä mun omaa työtä, mitä mä olin, eli tietyllä tavalla se pohja oli olemassa (...).¹⁹³

Projektipäällikkö mainitsee haastattelussa oman kiinnostuksen syyksi aiemman työhistorian lisäksi myös omakohtaiset kokemukset museoista ja muista kulttuuripalveluista:

¹⁹¹ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

¹⁹² Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

¹⁹³ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

”Ja myöskin oman henkilökohtasen historian kautta ja sen omien kokemusten kautta, koska olen liikuntavammainen tai pitkäaikaissairas ja mikä on mun liikkumisessa eri aikoina ja historiassa vaikuttanut eri tavoin, et on omakohtainen kokemus, joka myös motivoi sitten.”¹⁹⁴

3.3. Örebro läns museum

Örebro on keskikokoinen kaupunki noin 200 kilometriä Tukholmasta länteen. Örebro läns museum on yksi ruotsalaisista lääninmuseosta, joiden voidaan katsoa vastaavan lähinnä suomalaisia maakuntamuseoita. Lääninmuseoilla on samankaltaisia tehtäviä, jotka yhdistävät kaikkia näitä museoita. Ne muun muassa huolehtivat alueensa paikallismuseotoiminnasta. Örebro läns museumiin kuuluu sekä kulttuurihistoriallinen osa että taidekokoelma. Museon kokoelma sisältää noin 250 000 esinettä.¹⁹⁵ Museossa työskentelee yhteensä noin 50 henkilöä.¹⁹⁶ Museolla on paljon yhteistyötä alueen yliopistojen ja kotiseutuyhdistysten kanssa. Museon useat näyttelytilat ja tehtävät saattavat haastateltavan mukaan näyttäytyä ulkopuoliselle aluksi jopa hiukan sekavana kokonaisuutena.¹⁹⁷ Museon päänäyttelytila sijaitsee vuonna 1950 museokäyttöä varten rakennetussa talossa Örebron keskustassa.¹⁹⁸

Kerstin Arcadius tarkastelee väitöskirjassaan *Museum på svenska – läns museerna och kulturhistorien* Örebro läns museumin perustamisvaiheita osana ruotsalaisen yhteiskunnan ja museolaitoksen kehittymistä. Kirjassa Örebro on esimerkki aikaisin modernisoituneesta kaupungista, jossa kiinnostus kotiseutua ja sen historian menneisyyden tallentamista kohtaan herää aikaisessa vaiheessa 1850-luvun puolivälissä. Rautatien avaaminen ja useat muualta maasta muuttaneet asukkaat synnyttivät kiinnostuksen oman kotiseudun tutkimusta kohtaan.¹⁹⁹ Tutkimus etenee kronologisesti, ja lääninmuseoita tarkastelemalla kuvataan ruotsalaisen museotoiminnan muuttumista ammattimaiseen suuntaan museotyötä tekevien ihmisten kautta.

¹⁹⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

¹⁹⁵ <http://www.orebrolansmuseum.se/samlingarna.htm> (haettu 4.1.2009).

¹⁹⁶ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

¹⁹⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

¹⁹⁸ Grip 2002, 44.

¹⁹⁹ Arcadius 1997, 27 – 28.

Öppet för alla -kirjassa Örebro läns museum esitellään museona, jossa saavutettavuus on itsestäänselvyys. Museon kilpailuehdotus poikkeaa muista, koska siinä ei niinkään esitellä, mitä museossa on jo tehty, vaan kerrotaan erilaisista mahdollisuuksista, joita museo aikoo tulevaisuudessa kehittää parantaakseen laaja-alaista saavutettavuutta. Museonjohtaja David Damellin mukaan tavoitteet ovat korkealla:

”Vi har en jävlig hör ambitionsnivå när det gäller att låta alla ta del av det som vi har att ge.”²⁰⁰

Vuonna 2001 museolla oli esittää vuoteen 2005 ulottuva suunnitelma. Siinä kuvataan projekteja, joilla museon saavutettavuutta on tarkoitus kehittää. Projekteissa ei keskitytä vain museorakennukseen, sillä museon toimialaan kuuluva kulttuuriperintö on paljon laajempi. Örebron asukkaiden yhteinen historia koskee kaikkia, ja siksi saavutettavuus on valittu teemaksi, jota seurataan museotyössä. Kohderyhmää eivät ole vain toimimisesteinen yleisö, vaan kaikki ikäluokat ja sosiaaliset ryhmät. Museo on perustanut ”referenssiryhmän”, johon kuuluu useiden vammaisjärjestöjen edustajia. Ryhmän kanssa käydään läpi hyvän saavutettavuuden käytännön tehtäviä. Ryhmän tarkoitus ei ole olla vain muodollinen poliittisesti hyväksyttävä viiteryhmä, vaan sen mielipiteet huomioidaan jo näyttelysuunnittelun alkuvaiheessa. Myös museon kokoelmatilat on avattu yleisölle. Luettelointityöhön on palkattu toimimisesteisiä ihmisiä.²⁰¹

Saavutettavuuteen kiinnitetään museossa edelleen erityistä huomiota. Vuoden 2007 toimintakertomuksessa on oma osa, jossa kuvataan museon saavutettavuuteen liittyvää toimintaa. Vuoden tapahtumista esiin on nostettu referenssiryhmän kanssa neljännesvuosittain pidettävät tapaamiset sekä yhteydenpito, johon kuuluu palvelujen testaamista ja mielipiteidenvaihtoa. Uusia yhteyksiä on luotu Allergia- ja astmaliiton kanssa. Lisäksi museon saavutettavuudesta vastaava on osallistunut alan seminaareihin. Museon kehittämän ”kohtaamisoppaan” (*bemötandeguide*) käyttämistä varten on järjestetty seitsemän koulutustilaisuutta, joihin on osallistunut noin 75 henkilöä. Kurssimateriaalin tarkoituksena on antaa esimerkkejä ja jakaa kokemuksia toimivasta asiakaspalvelusta. Lisäksi museon arkityöhön on kuulunut erikoisopastuksia,

²⁰⁰ Grip 2002, 44.

²⁰¹ Grip 2002, 47 – 50.

kiinteistön pieniä muutostöitä, toimivan induktiosilmukan²⁰² käyttöönottoaminen sekä kuvasymbolien ja kosketukseen perustuvien, taktiilien opastekylttien etsiminen.²⁰³

Vuoden 2007 aikana ulkopuolisille näytteilleasettajille laadittiin myös ohjekirje, jossa esitellään mahdollisuuksia ottaa saavutettavuus huomioon. Kirjeessä käytetään käsitettä *Museum för alla*, jolla viitataan taustasta tai edellytyksistä riippumattomaan oikeuteen osallistua yhteiseen kulttuuriperintöön. Saavutettavuusvastaavan ja näyttelypäällikön allekirjoittamassa kirjeessä annetaan konkreettisia ohjeita näyttelyn suunnittelua ja toteuttamista varten. Näytteilleasettajia kehoitetaan ottamaan huomioon muun muassa riittävän leveät kulkuväylät, näyttelytekstien luettavuus, valaistuksen sopivuus, vahvojen tuoksujen ja muiden allergiaa aiheuttavien näyttelyelementtien välttäminen, äänen suuntaaminen sekä äänenvoimakkuus. Opastuksien ja luentojen aikana käytetään kannettavaa äänenvahvistinta, jota toivotaan myös museon ulkopuolisen henkilökunnan käyttävän. Ohjeita noudattamalla on kokemusten mukaan tehty onnistuneita näyttelyitä, joissa myös kävijämäärät ovat olleet korkeita.²⁰⁴

Saavutettavuus on huomioitu myös vuoden 2008 toimintasuunnitelmassa. Vuoden aikana alkavassa Engelbrektinkadun museotilojen peruskunnostustyössä otetaan huomioon aikaisempaa avoimempi sisääntuloaula ja asiakaspalvelutilat. Myös museon luentosalin sisäänkäyntiä on tarkoitus parantaa. Vaikka rakennustöiden suunnittelun arvioidaan vievän aikaa muulta työltä, vuoden aikana on tarkoitus myös muun muassa kouluttaa omaa henkilökuntaa ”kohtaamisoppaan” käyttöön, tavata useita kertoja viiteryhmän *Museum för alla* kanssa, tarkistaa kuulovammaisten apuvälineenä käyttämien induktiosilmukoiden toimivuus ja esitellä museon saavutettavuustyötä erilaisille kohderyhmille. Tärkeintä on pitkäkestoinen työskentely vuosille 2006–2010 tehdyn saavutettavuussuunnitelman mukaan.²⁰⁵

Haastateltavan mukaan Örebro läns museumissa on kiinnitetty huomiota saavutettavuuteen verrattain aikaisin. 1990-luvun alkupuolella saavutettavuudesta puhuttiin, mutta vuodesta 1995 lähtien saavutettavuuteen liittyviä toimenpiteitä on

²⁰² Induktiosilmukka on äänisignaaleja ohjaava laite, joka vahvistaa äänen kuulokojeen käyttäjille ilman häiritsevää taustamelua.

²⁰³ Årsberättelse, Örebro läns museum 2007.

²⁰⁴ Årsberättelse, Örebro läns museum 2007.

²⁰⁵ Verksamhetsplan, Örebro läns museum 2008.

toteutettu käytännössä. Silloin perustettiin museon toimintaa kommentoiva ”referenssiryhmä” ja tiloja muokattiin paremmin erilaisille museokävijöille soveltuviksi. Museossa aloitettiin myös projekteja, joissa kiinnitettiin erityistä huomiota tiettyihin kävijäryhmiin. Vähitellen saavutettavuusajattelu laajeni ja tavoitteeksi tuli tehdä koko kulttuuriympäristöstä saavutettava:

”Tillgänglighetsfrågorna började man arbeta med tidigt här på Örebro länsmuseum. Det var första hälften av 1990-talet och ifrån 1995 och framåt så tog det riktigt fart. Och då handlade det om människor som fick en anställning. Det handlade om att skapa den här referensgruppen som fortfarande vi arbetar mot och prata om de här frågorna och till en början då anpassa lokaler.”²⁰⁶

Tällä hetkellä tärkeimmäksi saavutettavuuden osa-alueista haasteltava mainitsee erityisesti tiedonkulun oman henkilökunnan parissa. Museossa on myös joitakin puutteita fyysisessä saavutettavuudessa, eivätkä valaistus tai äänimaailma ole aina kohdallaan. Tärkeäksi osa-alueeksi nousee myös museokävijän kohtaaminen. Haastateltavan mukaan on tärkeää, että museossa on työnsä taitavaa henkilökuntaa, joka myös toimii sujuvasti yhdessä museoasiakkaiden kanssa. Jos asiakaspalvelu on kohdallaan, on myös suurempi mahdollisuus saada ymmärrystä mahdollisia puutteita kohtaan. Vaikka joissain tapauksissa näyttelytekstit ovat hankalasti luettavia ja esitelmätilaisuuksien ääntä ei kuulu, koska induktiosilmukka ei toimi, henkilökunta tekee kuitenkin parhaansa, jotta museokävijät otetaan huomioon ja tulevat kuulluiksi. Yleisöpalautteen vakavasti ottaminen ja demokraattisesti toimiminen on ehdottoman tärkeää saavutettavan museoympäristön luomisessa:

”Det kanske man får svälja det är bättre nånstans att träna upp bemötandet, att ha en kunnig personal som någonstans ändå fungerar i samspelet med besökare. Då har man mycket större chans och få förståelse för att kanske vid något tillfälle så var det en utställning som inte blev en riktigt bra man kunde inte läsa texten eller man hörde inte föreläsningen. Teleslingan fungerade inte som den skulle. Men man gjorde ändå sitt bästa för och rätta till det och att vi inte talar över huvet på våra besökare utan vi försöker ändå och arbeta demokratiskt på det sättet.”²⁰⁷

Tällä hetkellä haastateltava kokee suurimmaksi haasteeksi asenteellisen saavutettavuuden muokkaamisen. Hän on tehnyt paljon töitä, jotta myös muut työntekijät asettautuisivat museokävijän rooliin. Haastateltavan mukaan on tärkeää huomioida, miten museon näyttelyt ja ohjelma koetaan, miten tilat toimivat ja minkälainen museon henkilökunta on:

²⁰⁶ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁰⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

”Och jag arbetar ju mycket för att försöka och väcka medarbetare och se utifrån perspektivet att sätta sej in i en besökares roll när man kommer och hur man uppfattar våra utställningar och program, våra lokaler, vår egen personal osv.”²⁰⁸

3.4. Saavutettavuudesta vastaava intendentti

Örebro läns museumissa haastattelin intendenttiä, jonka haastatteluihin viittaan nimellä Birgitta Mattson. Hänen työtehtäviinsä kuuluu saavutettavuuden lisäksi erilaisia museon yleisötoimintaan liittyviä toimia. Haastateltavan työtehtävät ovat vaihtelevia. Työpäivien aikana haastateltava saattaa työskennellä museon lipunmyynnissä ja museokaupassa, tavata vammaisjärjestöjen edustajia, olla yhteydessä ”referenssiryhmän” kanssa tai pitää kuvailutulkatun opastuksen. Työtehtävät vaihtelevat käytännönläheisestä yleisöpalvelusta museon laaja-alaisen saavutettavuusstrategian suunnitteluun ja käytännön toteuttamiseen. Lisäksi haastateltava käy keskusteluja museon kirjallista materiaalia tuottavien henkilöiden kanssa ja pyrkii vaikuttamaan materiaalin luettavuuteen. Myös selkeys ja johdonmukaisuus museossa liikkumiseen ja opasteissa on tärkeää:

”Det är ju som ansvarig då för publik och tillgänglighet och sysslorna det är ju alltifrån att arbeta direkt i reception och butik och med tillgänglighetsarbetet och det kan handla om mötet med företrädare för olika handikapporganisationer. Referensgruppen som vi har här kallar jag ju till möten och även emellan har kontakter med medlemmarna. Jag har syntolkade visningar. Jag arbetar rent praktiskt i huset med att se över vad som behöver tillgängliggöras och lämnar sedan över det naturligtvis, men tittar på om det ska tejpas några trappsteg. Pratar ofta med människor som producerar skriftligt material om läsbarhet, tydlighet när det gäller orientering i våra lokaler. Det är ju väldigt stort område egentligen det här med tillgänglighet och det är ju integrerat i all publik verksamhet. Jag arbetar mycket för att sudda ut gränserna, att vi ska uppleva hela tiden att det ska inte finnas särlösningar för den som har en funktionsnedsättning utan det ska vara från början tänkt så att det passar de flesta av våra besökare.”²⁰⁹

Örebro läns museumissa saavutettavuus on määritelty erityisesti yhden henkilön vastuualueeksi. Museo on ensimmäinen ruotsalainen lääninmuseumo, jossa on perustettu erityinen ”saavutettavuusvastaavan” tehtävä, vaikka tässäkin tapauksessa tehtävät on sisällytetty toimenkuvaan osana muita työtehtäviä. Projektista alkanut työura museossa on sisältänyt erilaisia työtehtäviä, kunnes vuonna 2005 avoimeksi tuli virka, jota haastateltavalle tarjottiin. Tehtävään sisällytettiin museon saavutettavuustyö, johon haastateltava on voinut käyttää noin 20 % työajastaan. Käytännössä saavutettavuus vie

²⁰⁸ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁰⁹ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

kuitenkin suuremman osan työajasta, sillä museon ja haastateltavan näkemyksen mukaan saavutettavuus käsittää koko yleisötoiminnan. Saavutettavuusnäkökulma on esillä lähes kaikissa työtehtävissä ja mielessä jatkuvasti:

”Tre år sen är det ja för det var första mars 2005 och då vad vi förstod var jag nog den första i alla fall på läns museer som fick det som en särskild del i en tjänst. Och jag började så och det här ligger precis likadant i dag. Och ändå tycker jag ju att ja, på papperet har vi likadant, men jag arbetar ju på ett sätt mycket mer med tillgänglighetsfrågor eftersom jag sade i början att det här nånstans det handlar ju om vårt hela publika arbete. Att man tänker hela tiden på det här och jobbar för det och vartefter jag också knyter kontakter så, ja jag vill ju hålla kvar dem och så är det.”²¹⁰

Saavutettavuus on sisällytetty kaikkiin museon toimintatapoihin ja yleisötoimintaan, mikä tekee siitä laajan kokonaisuuden. Haastateltavan mukaan hän työskentelee erityisesti hämärtääkseen aitoja saavutettavuuden rajoilla. Tärkeää on, että saavutettavuus on mukana suunnittelussa koko ajan. Toimimisesteisille ei etsitä tilapäisiä ratkaisuja, vaan museotoiminta on ajateltava alusta asti siten, että se sopii useimmille museovieraille.

Haastateltavan tausta poikkeaa tavallisesta reitistä, joka johtaa museoammatteihin. Hän on koulutukseltaan kuvataideopettaja ja vapaa-aikapedagogi. Örebro läns museumiin haastateltava tuli näkövammaisille suunnatun taideprojektin yhteydessä. Aikaisemmin hän on työskennellyt kouluissa ja päiväkodeissa toimimisesteisten lasten kanssa. Lisäksi haastateltava on ollut töissä ryhmäkodissa, jonka asukkailla oli toimimisesteitä, sekä dementoituneiden päivähoidossa. Työssään hän on ollut paljon läheisissä tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa. Kaikista aiemmista työpaikoista on ollut haastateltavan mukaan hyötyä työssä museon saavutettavuusvastaavana:

”Och de här bitarna tycker jag nog är en bra grund för att arbeta med tillgänglighetsfrågor även på ett museum. Jag har ju kan man säga rent fysiskt mött de här sakerna och försökt då överbygga hinder, lindra olika problem och hitta vägar att kommunicera med människor.”²¹¹

Haastateltava ei kuitenkaan ensisijaisesti hakenut museoon töihin aiemman työkokemuksensa perusteella, vaan siksi, koska hän halusi kehittää kiinnostustaan taidetta kohtaan sekä pedagogisia taitojaan. Vähitellen erilaiset palat osuivat paikoilleen ja työnkuva on kehittynyt entistä enemmän saavutettavuuden suuntaan:

”Men ändå vill jag ju trycka lite på att jag sökte ju mig hit till läns museet det var egentligen för att av andra skäl arbeta i det här huset. Det var först och främst för att

²¹⁰ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²¹¹ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

vidareutveckla mitt konstintresse och mina pedagogiska kunskaper. Sen kom det att handla om det här och eftersom det är viktigt nåstans att ta chanser som erbjuds så tackade jag ju ja. Men det var ju inte så att det var det som gjorde att jag sökte mej till museet och ville ha just den tjänsten utan det här var pusselbitar som lades till varann. (...) Men just därför arbetar jag med tillgänglighetsfrågor av att jag fick det som ett erbjudande och accepterade det.”²¹²

Koska Örebro läns museum on haastateltavan ensimmäinen museotyöpaikka, hänellä ei ole ollut ennakkokäsityksiä museoiden saavutettavuuteen liittyvistä haasteista. Joskus haastateltava on huomannut, että häneltä saattaa puuttua joitakin taitoja, joita muilla työntekijöillä on, mutta toisaalta hän on voinut olla avoimesti kiinnostunut uusista asioista. Kynnys asioiden selvittämiseen on matalampi kuin muilla työntekijöillä:

”Och eftersom jag inte har min varken utbildning eller bakgrund sen tidigare i museivärlden så känner jag väl där att jag har kanske inte riktigt de kunskaper som många andra av mina kolleger här i huset har, men för mig är det väl ändå kanske lägre prioritet på och ta reda på hur andra har det utan jag vill att det ska fungera bra här i den roll jag har.”²¹³

Vuonna 2007 museon saavutettavuudesta vastaava haastateltava palkittiin Örebron kuulovammaisten yhdistyksen vuosittain jakamalla palkinnolla, joka annetaan kuulovammaisten hyväksi tehdystä työstä.²¹⁴ Palkinnon perusteluissa haastateltavaa kiitetään sitoutumisesta erilaisten ihmisten huomioimisessa ja painotetaan saavutettavuuden huomioimista museon eri toimipisteissä. Lisäksi mainitaan museon ajattelutapa, joka ottaa huomioon erilaiset tarpeet ja jossa ollaan valmiita kuulemaan käyttäjäpalautetta ja parantamaan omaa toimintaa. Palkinnon perusteella voidaan päätellä, että haastateltava on aktiivinen ja hänellä on näkyvä rooli kaupungin kulttuuripalveluiden kehittämisessä.

4. SAAVUTETTAVUUS KÄYTÄNNÖSSÄ

4.1. Mitä saavutettavuus tarkoittaa?

Haastatteluissani pyysin haastateltavia määrittelemään saavutettavuus-käsitteen museoympäristössä. Haastateltavien mukaan käsite muuttuu koko ajan, eikä sille siten ole helppoa antaa yksiselitteistä määrittelyä. Suuri muutos käsitteen käytössä on

²¹² Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²¹³ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²¹⁴ Årsberättelse, Örebro läns museum 2007.

tapahtunut 2000-luvulla. Nyt käsite on tuttu laajasti ja sitä myös käytetään runsaasti. Siitä on tullut myös eräänlainen muotisana, jonka sisältöä harvemmin analysoidaan laajasti. Haastateltavat kertovatkin oman käsityksensä saavutettavuudesta museoympäristössä.

Saavutettavuus ei haastateltavien mukaan ole erillinen määräaikainen projekti, vaan pikemminkin pohja, ajattelutapa, joka kattaa jatkuvasti koko museolaitoksen:

”Mut sekin, mä oon huomannu nyt, kun asiat vois olla paljon enemmän aktiivisesti mukana just tää saavutettavuus-näkökulma niin, et se on enemmän pohja kuin et se on erillinen projekti. Se on myös semmonen asia, joka et se niin kuin löytyy sieltä sisältä päin. Ei niinkään, et tehdään yks asia ja sit se on taas tehty, kuitattu pariks vuodeksi.”²¹⁵

Käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, vaan eri ihmiset antavat sille erilaisia merkityksiä. Muutama vuosi sitten käsite oli toimiva, kun siihen sisältyvää ajattelutapaa tehtiin tunnetuksi kulttuurialalla. Sen avulla on voitu osoittaa saavutettavuusajattelun laaja-alaisuus:

”No, saavutettavuus-käsite, et mitä se on museoympäristössä, niin siinä on se ongelma, että se on eri ihmisille eri asioita ja mä tällä hetkellä oon silleen vähän kyseenalaistamassa kokonaan ehkä sitä saavutettavuus-käsitettä tässä työssä. Siinä mielessä se on hyvä, me ollaan käytetty sitä, me ollaan pystytty erittelemään sitä meidän työssä siten, että me ollaan pystytty tavoittamaan monia aspekteja siihen museotyöhön ja kattamaan monia asioita, et se ei oo jääny kapeaksi tai riittämättömäksi meidän työssä.”²¹⁶

”(…) käsitteet muuttuu koko ajan. Mut miten se saavutettavuus-käsite ymmärretään museoissa, niin se on niin henkilökohtaista varmaan myös, minkälainen lähtökohta sitten on myös siihen.”²¹⁷

Haastateltavan oman näkökulman mukaan saavutettavuus sisältää ajatuksen kutsuvasta museosta. Saavutettava museo on kiinnostava, ja sinne on mukava ja helppo tulla. Museoon ei vain pääse sisälle, vaan yleisö on myös halukas tulemaan museoon ja osallistumaan sen toimintaan. Saavutettava museo ottaa huomioon erilaiset ihmiset ja erilaiset tarpeet:

”Mä itse aattelin näin, että se on se – miten sanois – et se on, ei vain ilme, vaan se on kutsuva tää paikka. Se kutsuu. Se on sillai kiinnostava. Se on mahdollinen, ei vain et tänne voi tulla sisään, vaan että tänne on kiva tulla et siinä on jotain uutta ja silloin on otettu huomioon myös hyvin erilaisia ihmisiä ja erilaisia tarpeita.”²¹⁸

Myös toinen haastateltava laajentaa saavutettavuusajattelun konkreettisista toimenpiteistä laajempaa, museon roolia koskevaan keskusteluun. Saavutettavuudella

²¹⁵ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²¹⁶ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²¹⁷ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²¹⁸ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

voidaan tarkoittaa museon roolia yhteiskunnassa julkisena laitoksena. Saavutettava museo on valmis avaamaan ovet, ei vain yleisölle katsojina, vaan tasavertaisina osallistujina, jotka toimivat vuorovaikutuksessa museon kanssa. Saavutettavuus-käsite voi sisältää ajatuksen kansalaisten omistussuhteesta museonsa:

”Mikä sen museon rooli on yhteiskunnassa ja puhutaan museoiden vaikuttavuudesta ja minkä roolin ne tahtoo ottaa, että koska ne joka tapauksessa on yhteiskunnallisia vaikuttajia, niin kuinka aktiivisesti ne voi olla sellasia, julkisina laitoksina sellasia avoimia organisaatioita, jotka ei vaan olis sellasia, jotka on saavutettavissa siinä mielessä, et ne suostuu avaamaan ovensa, vaan myös avoimia sellaselle vuorovaikutukselliselle kehittämistyölle ja silleen, että se saavutettavuus ei tarkoita vaan sitä, että – tavallaan semmosta enemmän myös ihan omistajuutta, sen laajentamista (...)”²¹⁹

Laajennettu käsite muuttaa haastateltavan mukaan museon roolia kokonaisvaltaisesti. Museo ei ole paikka, jonne saa tulla sivistymään, vaan laitos, jossa työntekijät ovat avoimesti yhteydessä yleisöönsä ja jakavat asiantuntemustaan:

”Ennen me ollaan enemmän ajateltu, miten ihmiset nyt tulis tänne ja mitä täällä tarjotaan ja mitä hienoo ja mitä kaikkea. Se on enemmän semmonen hyvin erillään oleva, keskellä oleva keskus, et kun ne nyt tänne tulee, niin sit ne saa tämän hienon paketin. Mut ei oo mietitty, mitä siit ulkopuolella on, miten museot nähdään. Tää on se muutos, että museo on niin ku avannu silmänsä enemmän eli työntekijäthän on ne jotka tekee töitä täällä. Se yhteys, enemmän tehdään ulkopuolella olevien ihmisten kanssa, et se ei oo niin semmonen – asiantuntijuus on kyllä edelleen semmonen tärkeä sana, mut se ei oo vaan pienemmälle ryhmälle.”²²⁰

Yleisessä puheessa saavutettavuudella tarkoitetaan haastateltavien mukaan kuitenkin lähinnä käytännön toimia, joilla kehitetään museon yleisöpalvelua siten, että erilaisten ihmisten on helppo osallistua museon tarjoamiin palveluihin:

”(...) mutta käytännön tasolla niin museoväki on alkanu mieltää sen saavutettavuus-sanana ja käyttävät sitä paljon niin sellaseks, mun mielestä, oikeen suuntaseks käsitteeks, jossa pyritään sitte niitä yleisöpalveluja kehittämään.”²²¹

Tavallisessa puheessa saavutettavuus saattaa haastateltavan kokemuksiin mukaan tarkoittaa monille museotyöntekijöille samaa kuin esteettömyys, fyysinen saavutettavuus:

”Sitte tää samaan syssyyn jos ottaa tän sanan saavutettavuuden, niin saavutettavuus-sana mun mielestä monille museon työntekijöille edelleen tarkoittaa esteettömyyttä. Se on niin ku riittävä. Tännehän pääsee, tää on, pyörätuolit seisoo tuolla alhaalla ja on hissiä ja näin, että se joku semmonen, mä en sano, että kaikki nää näyttäis, mut jos mä karkeesti sanoisin, niin ihmiset mieltää sen sillai, et esteettömyys on sama kuin saavutettavuus.”²²²

²¹⁹ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²²⁰ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²²¹ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²²² Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

Haastateltavien mukaan saavutettavuus-käsite on abstrakti. Sitä käytetään usein ja monissa yhteyksissä ilman, että tarkemmin analysoitaisiin, mitä käsite tarkoittaa kussakin yhteydessä. Saavutettavuuden nimissä tehdään paljon asioita, joiden kohdalla ei ole tarkkaan mietitty, kenelle saavutettavuus on suunnattu. Itse asiassa saavutettavuuden nimissä tehdyt asiat saattavatkin sulkea tiettyjä yleisöjä ulkopuolelle.²²³

Örebro läns museumin haastateltava korostaa, että hyvä saavutettavuus ei ole vain suurten ja kansallisesti merkittävien museoiden asia. Haastateltava vierailee vapaa-ajallaan mielellään museoissa ja taidegallerioissa. Samalla hän on kiinnittänyt huomiota vierailukohteiden saavutettavuuteen. Haastateltava ei halua nostaa erityisesti mitään paikkaa esille, mutta on ilokseen huomannut, että monessa pienemmässäkin paikassa saavutettavuuteen on kiinnitetty huomiota monella tavalla:

”Jag besöker ju av eget intresse väldigt mycket museer och konsthallar och tittar ju alltid på sånahär saker. Det kan ju inte hjälpas, jag är yrkesskadad och ser att det har hänt mycket. Man har väldigt bra skyltning på många ställen och man har bra när det gäller framkomlighet. De flesta restauranger och kaféer har nu ett utbud som vänder sej till den som behöver laktos- och glutenfritt och det har hänt på den här skalan mycket. Hissar finns som fungerar och – just nu kommer jag inte på något museum som har alla dom här bitarna i ordning, så jag tror jag avstår från att nämna något, men jag blir glad när jag kommer på många ställen numera att det är så bra ändå.”²²⁴

4.2. Miten saavutettavuus on muuttunut?

Yksi haastateltava kertoo, että yleinen asennoituminen saavutettavuutta kohtaan on muuttunut selvästi 2000-luvun alun aikana. Muutos ei koske pelkästään museoita tai kulttuurialaa, vaan erilaisten ihmisten tarpeet otetaan nykyään entistä vakavammin. Fyysisen saavutettavuuden parantamisen lisäksi haastateltava on ilahtunut huomattavasti, että toimimisesteiset ovat muuttumassa passiivisista kuluttajista aktiivisiksi toimijoiksi:

”Om jag tänker rent allmänt så tycker jag i den del av världen där jag lever att plötsligt har de här frågorna tagits på allvar. Man har sett i massmedia exempel på hur både tjänstemän och politiker börjar ta det här på allvar. Då handlar det mycket om fysisk anpassning. Men sen det som är riktigt roligt är ju just att människor med funktionsnedsättningar inte bara är passiva konsumenter utan aktörer. Det handlar om föreställningar alltså program som till exempel utvecklingsstörda ställer upp med. Det är rock-band. Dom deltar i olika sammanhang och har någonting att säga och får också uttrycka sej. Det handlar ju om att man i olika sammanhang börjar arbeta med utbildning i de här frågorna. Vi gör ju det här och det är vi inte ensamma om.”²²⁵

²²³ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²²⁴ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²²⁵ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

Haastattelussa palataan aikaan, jolloin museossa alettiin kiinnittää huomiota erilaisten kävijäryhmien palveluihin. Tärkeänä tekijänä haastateltava mainitsee asenteen, joka on vaikuttanut museon työhön saavutettavuuden parissa:

”Yks tärkeä lähtökohta on totta kai se asenne, että miten tätä on tehty aikasemmin ennen kun mä oon tullu museoon ja siinä [esimiehen nimi], 1970-luvulta alkaen on ollut hyvin kiinnostunu näistä asioista ja varsinkin 80-luvulla. 1981 niin oli ensimmäinen Suomessa tehty tämmönen näyttely, joka oli kosketeltava, kosketeltavia veistoksia, kosketeltavia kuvia näyttelyjä ja sit hänellä oli myös sitte myöhemmin 80-luvun puolessa välissä tämmönen idea, että olis semmosta materiaalia, joka liittyis näkövammaisille joka olis semmosta, joka ei sitoudu näyttelyyn vaan olis myös saatavissa myöhemmin ja siihen mä tuln mukaan.”²²⁶

1990-luvun alussa saavutettavuus ei haastateltavan mukaan ollut yhtä laaja-alainen ajattelutapa kuin nykyään. Museo panosti erityisesti näkövammaisiin museokävijöinä.

Saavutettavuus-sanaa ei käytetty, vaan puhuttiin erityisryhmistä ja niiden tarpeista:

(...) mut siihen aikaan 90-luvun alkuun niin me ajateltiin enemmän kyllä vaan näkövammasia ihmisiä ja saavutettavuus-sanaa ei käytetty ollenkaan. Se on tullu vasta myöhemmin. Puhuttiin erityisryhmistä ja niiden tarpeista muun muassa.”²²⁷

Nykyään käsitteen laajemman merkityksen mukaan museo ei järjestä ohjelmaa, näyttelyitä tai muuta toimintaa vain talon ulkopuolella oleville, vaan pikemminkin yhdessä museota ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Muutos liittyy haastateltavan mukaan laajempaan muutokseen, joka on muuttanut museon roolia ja merkitystä entistä monipuolisemmaksi:

”Vois ajatella näinkin, sillai että mikä on jos sen yksinkertaistaa niin, jos ennen tein ohjelmia muille talon ulkopuolella oleville erityisryhmille, niin sitte jos nyt on se, että mä teen yhdessä heidän kanssaan sillai, et se kiinnostus tulee myös talon ulkopuolelta ja monesti myös se idea. Se ei oo vaan, että minä keksin jotain hienoo ja sitten mä mietin, miten mä saisin niitä tulemaan tänne. Juuri tämmönen muutos on tapahtunu, että museolaitos myös nähdään erilaisena nykyään kuin 10 – 15 vuotta sitten.”²²⁸

Saavutettavuutta laajempi käsite, diversiteetti on vähitellen yleistymässä käyttöön.

Diversiteetti-käsitteellä haastateltavan mukaan voidaankin kuvata nimenomaan toimintaa, jossa yleisö, kohderyhmät, ovat itse mukana aktiivisina toimijoina museon työssä. Saavutettavuus-käsitteen laajeneminen kohti diversiteettiajattelua kuvaakin haastateltavan mukaan viimeisten 15 vuoden aikana tapahtuneita muutoksia tavassa, jolla museot määrittelevät toimintaansa:

”Ja sitte kun mennään yks harppaus eteenpäin, puhutaan diversiteetistä enemmän, se on semmonen sana, joka on tullu parissa vuodessa vähän enemmän ja kuuluu välillä jopa

²²⁶ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²²⁷ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²²⁸ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

keskusteluissa kahvipöydän edessä siinä, että miten se yleisö olisi itse mukana tekemässä, ne kohderyhmät. Tää on just se muutos, joka on tapahtunu sanotaan nyt 15 vuoden aikana.”²²⁹

4.3. Tiedon hankkiminen ja yhteistyö – kokemusten vaihtamista ja uuden oppimista

Museoiden työntekijät saavat tietoa saavutettavuudesta useiden kanavien kautta. Koulutusta on hankittu jo aiemman työ- ja opintouran aikana, mutta haastateltavat ovat käyneet erilaisia kursseja myös nykyisen työn aikana. Lisäksi tärkeää ja käyttökelpoista tietoa saavutettavuudesta saadaan yhteistyökumppaneilta. Erityisesti henkilökohtaiset kontaktit mainitaankin tärkeäksi keinoksi pitää omat tiedot ja kokemukset ajan tasalla. Haastateltavat korostavat, että saavutettavuuteen liittyvät asiat kaipaavat jatkuvaa päivitystä ja alan seuraamista. Pari vuotta sitten tehdyt asiat saattavat olla jo vanhentuneita.

Tietoa saavutettavuudesta etsitään muun muassa museon kirjaston kokoelmasta. Kirjallisuutta ei aluksi ollut helppoa löytää, ja siksi haastateltavan mukaan yhteydet museon ”referenssiryhmän” kanssa ovat olleet erityisen tärkeitä. Ryhmään kuuluvat vammaisjärjestöjen edustajat ovat antaneet haastateltavalle materiaalia, johon tutustumalla saavutettavuuden aikaisemmin tuntemattomat osa-alueet ovat tulleet haastateltavalle tutuksi.²³⁰

Kirjallisuuden lisäksi haastateltava on myös itse aktiivisesti ollut yhteydessä tahoihin, jotka työskentelevät saavutettavuuteen liittyvien asioiden parissa. Puhelimitse neuvoja on kysytty muun muassa Hjälpmedelinstitutista²³¹. Myös järjestöjen verkkosivut ovat auttaneet tiedonetsinnässä. Haastateltava korostaa, että erityisen paljon hyötyä on epävirallisista keskusteluista työtovereiden kanssa. Myös opintokäynnit ovat auttaneet laajentamaan käsitystä saavutettavuudesta. Haastateltavan mukaan tämänkaltainen tieto ei välttämättä ole aina erityisen tieteellistä, mutta sitäkin käyttökelpoisempaa omassa arkityössä. Tärkeää olisi myös kirjoittaa omat kokemukset ja havainnot muistiin, jotta niihin voi palata myöhemmin. Haastateltavalla oli jo ennen työssään aloittamista

²²⁹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²³⁰ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³¹ Hjälpmedelinstitutet on kansallisella tasolla toimiva ruotsalainen tietokeskus, joka jakaa tietoa toimimisesteisille ihmisille suunnatuista apuvälineistä ja saavutettavuudesta.

kokemusta erilaisten vammaisryhmien kanssa työskentelemisestä. Aiemmistä kokemuksista ja kontakteista oli hyötyä hänelle työhön ryhtyessään.²³²

Örebro läns museumin haastateltava on lisännyt ammattitaitoaan myös esimerkiksi Hjälpmedelinstitutin järjestämällä päivän pituisilla kursseilla. Lisäksi hän on osallistunut museon tiloissa järjestetyille viittomakielen kursseille yhdessä usean muun museon työntekijän kanssa. Haastateltava osallistuisi mielellään myös pidemmille ja laajemmille kursseille, mutta ei toistaiseksi ole löytänyt sopivia koulutustilaisuuksia. Lisäksi sopivan ajankohdan löytäminen on usein hankalaa. Myös etäisyys Örebrosta esimerkiksi Tukholmaan saattaa olla esteenä osallistumiselle.²³³

Koska haastateltavan työaika jakautuu saavutettavuuden ja muiden työtehtävien välillä, ajankäyttö vaatii aina kompromissien tekemistä. Osallistuessaan saavutettavuuteen liittyviin koulutuksiin tai muihin tapaamisiin, haastateltavan on huolehdittava, että museossa on sijainen tekemässä hänen muita työtehtäviään. Lisäksi on katsottava, että omassa budjetissa on riittävästi liikkumavaraa matkustamiseen ja kurssimaksuihin. Haastateltava painottaa, että halua osallistua kuitenkin on, erityisesti siksi, että saavutettavuuteen liittyvät asiat muuttuvat nopeasti. Uusia asioita tulee esiin jatkuvasti ja jossain vaiheessa saattaa huomata, että aiemmat ratkaisut kannattaisikin tehdä toisin:

”Och det tycker jag är viktigt att trycka på i det här att kunskap är färskvara och den här världen nu väldigt mycket och ändras och det man tog till sej och lärde sej kanske för tre år sen då det kanske inte är det bästa. Det kanske har kommit nytt eller så har man insett att: där tänkte vi nog lite fel.”²³⁴

Haastateltava on usein saanut tiedon kursseista, näyttelyistä, seminaareista tai muista saavutettavuuteen liittyvistä tapahtumista Internetin tai sähköpostin välityksellä. Kaikkein tärkeimmäksi ja läheisimmäksi tiedonvälityskanavaksi haastateltava kokee kuitenkin henkilökohtaiset kontaktit. Hänen mukaansa on hienoa saada työskennellä ihmisten kanssa tavalla, jossa kokemusten vaihtaminen ja vuorovaikutus korostuvat:

”Det är väl alltid bra det här att man får den första vinken via nätet, e-posten gärna då att man får tips direkt i sin postlåda att nu kommer den och den kursen eller nu finns det en utställning som är väldigt lyckad liksom med de här förtecknen: åk på den! Men det är jätteroligt och bygga upp nätverk med människor. Alltså den här direkta kontakten, den ligger ju mej närmast om hjärtat. Jag tycker det är fantastiskt och få jobba med människor på det här sättet.”²³⁵

²³² Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³³ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³⁴ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³⁵ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

Örebro läns museumissa on tehty yhteistyötä jo useamman vuoden ajan koulujen kanssa. Koulujen erityisluokat vierailevat säännöllisesti museossa, ja oppilaille pyritään järjestämään sopiva opastettu kierros museossa. Aina yhteistyö ei kuitenkaan ole jatkuvaa, ja aiempi yhteistyö näkövammaisten koulun kanssa on viime aikoina vähentynyt:

”Det har vi ju men när det gäller då skolor så har det varit vid några tillfällen – vi har ju en skola i Örebro där blinda och synskadade med något flerhandikapp går – och där hade vi ett litet samarbete med ömsesidiga studiebesök. Nu har det lagts ner kan man säga. Men det händer ju regelbundet att specialklasser, särskolor ringer och ber om en visning och då försöker vi ordna det här i huset.”²³⁶

Museo on myös suunnitellut viittomakielisiä opastettuja kierroksia. Valitettavasti yhteys opettajaan, jonka kanssa toimintaa oli suunniteltu, päättyi. Tällä hetkellä haastateltava selvittää, voisiko museo maksaa viittomakielentaitoisen oppaan palkkion ja mainostaa viittomakielisiä opastuksia. Museo on ollut tekemisissä myös ruotsalaisen Näkövammaisten keskusliiton (*Synskadades Riksförbund, SRF*) kanssa. Aiemmat kokemukset näkövammaisten kanssa työskentelystä ovat innostaneet haastateltavaa, ja hän on edelleen jatkuvasti tekemisissä näkövammaisten opintopiirin kanssa. Opintopiiri vierailee säännöllisesti museossa, jossa heille on järjestetty opastettu kierros ja muuta ohjelmaa:

”Jag nämnde tidigare att jag har kontakt med SRF lokalt här Synskadades Riksförbund, som bildat en kulturcirkel då för några år sen. Just på grund av mitt arbete med konsten där för synskadade och det håller i sej än och två eller tre gånger om året så möts vi. Och då skapar jag en visning hittar någonting som jag tror kan passa och så gör jag ett speciellt program. Och dom tillfällena är väldigt givande för mej och eftersom dom kommer tillbaka så tror jag dom får ut mycket också.”²³⁷

Vuodesta 1995 museossa on toiminut ”referenssiryhmä”, joka osallistuu museon saavutettavuustyöhön antamalla palautetta. Ryhmään kuuluu kymmenen jäsentä, jotka edustavat erilaisia vammaisjärjestöjä. Haastatteluhetkellä ryhmään ollaan ottamassa uusia jäseniä, sillä ryhmän toivotaan jatkavan myös tulevaisuudessa. Ryhmään toivotaan uusia nuoria jäseniä, jotka edustaisivat mahdollisimman laajasti erilaisia toimimisesteisiä ihmisiä ja uusia näkökulmia.²³⁸

Myös Ateneumin taidemuseossa ollaan yhteydessä erilaisiin kävijäryhmiin, joilta saadaan palautetta museon saavutettavuudesta. Alusta alkaen museolla ja Kulttuuria kaikille -palvelulla on ollut lähtökohta, että ensikäden tietoa sopivista saavutettavuuden

²³⁶ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²³⁸ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

parantamiseen liittyvistä keinoista saadaan suoraan käyttäjiltä. Haastateltavan mukaan saavutettavuutta ei voi luoda ilman sidosryhmiä.²³⁹

1990-luvun alkupuolella Ateneumin taidemuseo teki yhteistyötä lähinnä järjestöjen kanssa. Museo on ollut yhteyksissä muun muassa Näkövammaisten keskusliiton ja Kuurojen liiton kanssa. Näiden ryhmien kautta on saatu lisätietoa ja kokemuksia saavutettavuuden parantamiseksi. Haastateltavalle erilaiset vammaisjärjestöt ovat tuttuja jo aiemmasta työhistoriasta, joten niiden ja muiden kansalaisjärjestöjen kanssa yhteistyön tekeminen on ollut luontevaa.²⁴⁰ Myös yksittäiset koulut ovat yhteydessä museoon ja niiden kanssa suunnitellaan yhdessä sopiva museokäynti. Haastateltavan mukaan yleinen tietoisuus saavutettavuudesta on lisääntynyt ja nykyään osataan myös kysyä ja toivoa erilaisia palveluja.²⁴¹

Myös esimerkiksi taidealan korkeakoulut ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita, joilta saadaan usein tietoa esimerkiksi uusimmista teknisistä välineistä, joita voidaan soveltaa myös museokäyttöön. Taideteollisen korkeakoulun media-alan opiskelijat ovat toteuttaneet museon kanssa erilaisia projekteja. Aloite tulee usein opiskelijoilta, jotka tietävät, että museo on kiinnostunut yhteistyöstä.²⁴² Kulttuuria kaikille -palvelussa on ollut useita korkeakouluharjoittelijoita. Monenlaisia yhteistyökuvioita on syntynyt pääkaupunkiseudun korkeakouluissa opiskelevien harjoittelijoiden välityksellä.²⁴³ Kulttuuria kaikille -palvelu on ollut mukana useissa kansainvälisissä hankkeissa. Esimerkiksi Suomen kulttuuri-instituutit ja British Council ovat olleet sopivia yhteistyökumppaneita muun muassa rahoitusta haettaessa. Tuki ei tosin aina ole vain taloudellista, vaan haastateltava mainitsee kansainvälisen mallin ja tuen olleen erittäin tärkeää, kun saavutettavuutta on alettu käsitellä Suomessa ensimmäisiä kertoja laajemmin:

” (...) ehkä voi todeta sen, että tällä työn alueella, missä me on oltu Suomessa ensimmäisiä ikään kuin vähän kerrankin isommilla satsauksilla liikkeellä, niin on ollu hirveen tärkeä se kansainvälinen yhteisö, jossa tehään näitä samoja asioita. Me ollaan saatu sieltä malleja ja tukea.”²⁴⁴

²³⁹ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁴⁰ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁴¹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁴² Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁴³ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁴⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

4.4. Saavutettavuus yksittäisten työntekijöiden vastuulla

Haastatteluissa nousee useita kertoja esiin haastateltavien toive, jonka mukaan saavutettavuus nousisi käytännön tasolla koko museokentän läpäiseväksi ajattelutavaksi. Haastatteluissa saavutettavuuden parissa työskentelevät kokevat ongelmalliseksi asetelman, jossa saavutettavuus jää yksittäisten ihmisten työn varaan. Usein museon saavutettavuudesta huolehtii museolehtori tai muu opetuksesta ja yleisötoiminnasta vastaava, jolle helposti jää kokonaisvastuu saavutettavuudesta, vaikka saavutettavuuden pitäisi laajan määrittelyn mukaan koskea kaikkia työntekijöitä. Haastateltava kuvaa tämänhetkistä tilannetta:

”Mulle on hirveen tuttua tässä työssä ollu se, ei vain Valtion taidemuseosta vaan yleensäkin museoista, että jos siellä on joku, joka tekee museopedagogista työtä, niin he ikään kuin kuormittuu ja vastaa näistä asioista, tai kokevat kuormittuvansa ja se on luontevaa heille, että he huomioi näitä asioita, mutta sitten kun nää yhtäläillä liittyy viestintään, ihan siis kokoelmapolitiikkaan ja niitten näyttelyjen rakentamiseen ja siihen yleisöpalveluun jne, niin se koskee toki kaikkia henkilöstöryhmiä.”²⁴⁵

Tällä hetkellä saavutettavuuskäsite on pitkäjänteisen työn tuloksena museotalalla yleisesti tunnettu. Silti haastateltavat kokevat, että saavutettavuus on kuitenkin vain tiettyjen asiaan perehtyneitten museotyöntekijöiden asia. Lyhyistä projektityyppisistä hankkeista on siirrytty pitkäkestoiseen saavutettavuusajatteluun. Silti haastateltavat toivoisivat myös muun henkilökunnan kiinnostuksen lisääntyvän, jotta saavutettavuus ei jäisi vain yksittäisten työntekijöiden henkilökohtaiseksi kiinnostuksenkohteeksi:

”(...) mutta siihen aikaan kun mä tulin, niin mä aloitin näitä erilaisia projekteja. Ne oli hyvin projekti-tyyppisiä, lyhykestosia ja sitten osa materiaaleista jäi sitten museon käyttöön ja asiakkaiden käyttöön, mut sanotaan näin, että muut työntekijät sano, et "mut Anne hoitaa ton". Se oli kuitattu sillä, että se oli mun tämmönen oma kiinnostuksen kohde (...)”²⁴⁶

Yhden haastateltavan mukaan saavutettavuuden parissa työskenteleminen ei välttämättä ole erityisen houkuttelevaa ja osa saattaa pelätä saavutettavuusasioiden parissa työskentelemistä:

”Ja, jag tror att det finns stor rädsla och det är ju nånstans kanske inte till en början hög status på att arbeta med sånhärna frågor. Det är inte lockande och det är ganska svårt. (...)”²⁴⁷

Örebro läns museumin haastateltavan mukaan saavutettavuuden kanssa työskenteleminen vaatii rohkeutta etsiä tietoa ja kokeilla erilaisia uusia

²⁴⁵ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁴⁶ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁴⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

työskentelytapoja. Kokemuksia vaihtamalla saa hyödyllistä tietoa muualla tehdyistä parannuksista. Museokävijöiltä saa halutessaan palautetta oman museon saavutettavuudesta. Siksi on tärkeää olla tekemisissä ihmisten kanssa ja olla valmis kuuntelemaan ihmisten mielipiteitä. Museotyöntekijöiden saattaa olla hankalaa irtautua asioista, joita on useiden vuosien ajan opiskellut ja joihin on tottunut. Joskus kannattaa kuitenkin unohtaa aiemmat opit ja totutut tavat ja kokeilla uutta. Aina ei voi esimerkiksi käyttää kieltä, johon on tottunut. Selkokielen ja helposti ymmärrettävän näyttelytekstin kirjoittaminen on haasteellista:

”Det handlar om ja och ta till sig kunskap att våga också experimentera, fråga. Man måste ha mycket kontakt med människor. Och man får lite grann ibland tänka om, glömma bort vad man kanske med stor möda lärt sig för att man kan inte till exempel använda det språket som man har kanske blivit van (...)”²⁴⁸

Haastateltavan kokemuksien mukaan saavutettavuuden parissa olisi vielä paljon tehtävää ja joskus työ tuntuu turhautavalta. Muiden työntekijöiden asenne saattaa olla jopa kielteinen:

”Jag upplever att här finns det mycke, mycke kvar och göra och ibland blir jag ju lite både trött och ledsen och känner mej motarbetad.”²⁴⁹

Parannuksista huolimatta myös Ateneumin taidemuseon museolehtori kokee, että pääsääntöisesti saavutettavuuden ajatellaan koskevan lähinnä museolehtoreita ja museon yleisötyössä mukana olevaa henkilökuntaa. Usein saavutettavuusnäkökulman esille tuomiseen herätään liian myöhään, eikä se ole vielä mukana jatkuvassa strategisessa suunnittelussa. Jossain vaiheessa uutta näyttelyä suunniteltaessa huomataan, että saavutettavuusnäkökulmakin olisi syytä ottaa huomioon. Tässä vaiheessa käännytään museolehtoreiden puoleen, jotka antavat käytännönläheisiä neuvoja saavutettavan näyttelyn suunnitteluun. Haastateltavan mukaan tietoa on jo sen verran tarjolla, että saavutettavuuden huomioiminen olisi mahdollista jo näyttelysuunnittelun alkuvaiheessa, jolloin nopeita hätäratkaisuja ei tarvitsisi tehdä. Haastateltavan mukaan onkin tärkeää, että saavutettavuus tulisi ilmi kaikessa museotyössä, myös museon johdon suunnasta, jotta se ei jäisi vain museon opetustoiminnasta vastaavan henkilökunnan tehtäväksi:

”Täs on hyvä esimerkki, siis museon sisällä se, että jos joku sanotaan vaikka näyttelysihteeri tai miksei myöskin kuraattori, joka tekee sitä näyttelyä, niin jossain vaiheessa nää varmasti muistaa, että ai niin, et hei, miten se saavutettavuus- asia, mut se monesti tulee siinä vaiheessa, niin myöhään, jos me ei olla siinä kysymässä: ”Entäs sitten? Miten? Tuleeks siihen seinätekstiin millä tavalla? Miten ne on kirjoitettu?”

²⁴⁸ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁴⁹ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

Millä kirjainfontilla? Koolla?", niin se voi olla että ihmiset on sit hätäpäissään tekemässä jo asioita kun me tullaan ja sit tulee semmonen leima, museolehtoreille, että me ollaan semmonen niin kuin poliisin asemassa. "Et, hei että miten nyt, te teette väärin. Miten te ootte tekemässä tommosta fonttia, tommosta kirjasinkokoa? "

Mut se muutos on tapahtunu kyl sillai, että ne tiedostaa sen, että "Ai niin, mutta ku se ei oo nyt, se menee nyt näin". Siis tää on semmonen, et se ei vielä ihmisten siis siinä mieles tämmönen strateginen lähtökohta on hirveen tärkeä, et se tulee myös johdon kautta. Et se ei oo vaan just museolehtoreiden sydämien lähellä se asia vaan et se tulee ihan kaikesta läpi. Myös näyttelyn suunnittelemises, missä vaiheessa ja kun sitä tietoo on olemassa, mut ku sitä ei haluta käyttää."²⁵⁰

Haastateltavan mukaan joillekin työntekijöille saavutettavuus tarkoittaa edelleen samaa kuin esteettömyys. Ollaan tyytyväisiä, kun museoon pääsee sisälle ja siellä on helppo liikkua. Haastateltava odottaakin mielenkiinnolla, miten käsitykset saavutettavasta museosta tulevat muuttumaan.²⁵¹

Örebro läns museumin haastateltava kokee tärkeänä tulevaisuuden kehittämiskohtena henkilökunnan välisen yhteistyön. Haastateltava toivoo, että kaikki työntekijät omaksuisivat asenteen, jonka mukaan saavutettavuus olisi itsestänselvyys. Toiveena olisi, että joka kerta ei tarvitsisi aloittaa alusta ja perustella museon saavutettavuuslähtökohtia omalle henkilökunnalle. Asennemuutoksen haastateltava näkeekin suurimpana haasteena, jonka toteuttamisessa hän aikoo käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan parhaalla mahdollisella tavalla. Kuitenkin erityisesti uusien työntekijöiden kohdalla haastateltava on ollut usein ilahtunut avoimesta ja vastaanottavasta asenteesta. Kun työntekijä on valmiiksi avoin uusille ajattelutavoille, yhteistyö on huomattavasti helpompaa. Haastateltava kokeekin, että uusien nuorien työntekijöiden tulo museokentälle on tulevaisuutta ajatellen positiivinen asia:

"Sen tycker jag att de gånger det kommer nyanställda och även personer som är lite yngre att här har det lossnat. Här är det mycket lättare. Och det är glädjande jag menar vi ska ju tänka framåt."²⁵²

Ateneumin museolehtorin mukaan monet museotyöntekijät kokevat, että ryhmä museokävijöitä, joita saavutettavuus koskee, on niin pieni, että saavutettavuuteen panostaminen ei välttämättä ole kannattavaa. Muutosta on kuitenkin tapahtumassa kun museotyöntekijät vaihtuvat. Haastateltavan kokemusten mukaan saavutettavuuskäsite tai Design for All -ajattelu ei ole vielä riittävän tuttu ja sisäistetty ajattelutapa, jotta sitä hyödynnettäisiin kaikissa museoon liittyvissä työtehtävissä:

²⁵⁰ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁵¹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁵² Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

”Mä en tiedä, se on, mä luulen, et siinä tietyllä tavalla on myös kyse tämmöisestä sukupolvesta, että näis museoissa tehdään asioita tietyllä tavalla ja on aina tehty. Ne, jotka on ollu pitkään töissä täällä ja toinen seikka tässä on se, että monet vielä museoissa, siis mä puhun työntekijöistä, niin ajattelee, että tää ryhmä kenelle tätä tehdään, on niin pieni. Se tieto jotenkin ei oo mennä läpi, et se ei oo vaan pieni prosentti vaan se on aika iso ryhmä, jolle tää on, se on laajasti ajateltu ja se on just, ja sitten tää Design for All -käsite, must tuntuu, et se ei oo mennä ihan perille kaikille, että mitä se tarkoittaa. Kaikki hyötyy siitä, että näyttely on hyvin suunniteltu ja myös että saavutettavuus on otettu huomioon ihan alusta alkaen.”²⁵³

Toinen haastateltava lisää, että Kulttuuria kaikille -palvelussa on pyritty etsimään keinoja, joilla saavutettavuus saataisiin ulottumaan myös niiden henkilöiden arkityöhön, jotka eivät ennestään ole aktiivisesti ajatelleet työtään saavutettavuusnäkökulmasta. Jakamalla saavutettavuutta osa-alueisiin on voitu helpommin etsiä keinoja, joilla saavutettavuus tulee osaksi erilaisia työtehtäviä:

”Me haetaan niit konkreettisia työkaluja ja menetelmiä, millä me saadaan se ulottumaan sinne niittenkin ihmisten arkiseen työhön jotka ei aktiivisesti ajattele täst näkökulmasta, et yleisö ja loppukäyttäjät, et siellä se kirjo ois mielessä. Kyllä me yritetään, on jo tehty kuitenkin sellaista työtä jossain vaiheessa täällä, missä henkilöstöryhmät on miettineet sitä, että jos saavutettavuutta jaetaan osa-alueisiin, niin mikä niistä osa-alueista kenties liittyy minun työhöni ja sillä on pystytty sitten löytään niitä, et minkä kukin henkilöstöryhmä kokee omakseen ja jatkaen sitä työtä sitte siten, että löydetään niitä, siinä työn prosessissa niitä avainkohtia, jossa voi tehdä jotain ja pitäis muistaa tehdä jotain.”²⁵⁴

Lähitulevaisuudessa Kulttuuria kaikille -palvelu aikookin keskittyä Valtion taidemuseon henkilökuntaan. Haastateltava ei halua, että ulkopuolinen määrittelee, miten saavutettavuus huomioidaan erilaisissa museoammateissa. Pikemminkin hän toivoo, että pystyisi suunnittelemaan sopivan työkalun, jonka avulla jokainen voisi pohtia keinoja, joilla voisi edistää museon saavutettavuutta osana omia työtehtäviään. Työkalu ei ole vielä valmis, mutta toiveena on, että sen pohjalta jokaiselle löytyisi yhteistyössä oma näkökulma saavutettavuuteen.²⁵⁵

Haastateltavat kokevat, että heidän tehtävänä on muokata myös työtoverien asenteita. Örebro läns museumin haastateltava mainitsee tärkeimmäksi tehtäväkseen asenteellisen saavutettavuuden lisäämisen omassa museossa. Eräs keskustelu työtoverin kanssa on jäänyt erityisesti haastateltavan mieleen. Työtoverin kommentissa tulee ilmi vastahankainen asenne saavutettavuuden ja avoimuuden lisäämistä kohtaan:

”Vid något tillfälle det kan ju jag bara säga att måste vi jobba särskilt mycket med det här för att jag fick en gång svaret när det gällde att tillgängliggöra en miljö, ett hus: ”Ja,

²⁵³ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁵⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁵⁵ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

frågar du mej så vill jag helst inte ha dom över tröskeln”, och det är ju en kommentar som jag aldrig glömmer och det gör att nånstans prioriterar jag det här att utbilda personal.”²⁵⁶

4.5. Museon taloudellisen tilanteen vaikutukset saavutettavuustyöhön

Kuten monissa muissakin museoihin liittyvissä kehittämishankkeissa, myös saavutettavuuden esteenä on usein taloudellisten resurssien puute. Sekä Ateneumin taidemuseossa että Örebro läns museumissa museossa saavutettavuuteen on varattu määräraha, joka molemmissa tapauksissa mainitaan vaatimattomaksi. Vuosittaista summaa käytetään museon monenlaisiin tehtäviin, ja esimerkiksi Örebro läns museumissa joskus myös kiinteistöyksikköön kuuluvia muutostöitä rahoitetaan saavutettavuuteen tarkoitetuilla rahoilla.²⁵⁷ Ateneumin taidemuseossa saavutettavuuteen varattuja rahoja on viime aikoina käytetty muun muassa *Muistipolun* kehittämiseen, johon on kuulunut oppaille suunnattua koulutusta ja pilottiryhmien kanssa tehtyä yhteistyötä. Joskus rahaa käytetään myös materiaalikustannuksiin ja käännöksiin.²⁵⁸

Museoon kaivattaisiin erityisesti lisää henkilökuntaa, joka olisi tekemisissä pedagogisen toiminnan kanssa. Jos henkilökuntaa olisi enemmän, voisi museo panostaa nykyistä enemmän saavutettavuuteen. Henkilökunnan määrä ei aina vastaa sitä, mitä haluttaisiin tehdä. Ateneumin taidemuseon museolehtori kuvaa tilannetta:

”Mä luulen, et tää on yks semmonen tietyllä tavalla ongelmakohta koko tällä kentällä on se, että on liian vähän henkilökuntaa suhteessa siihen, jos ajattelee, että mitä voisi tehdä, mitä haluais tehdä. Esimerkiks Ateneumin kohdalla meitä on kaksi museolehtoria ja mä vastaan työpajasta. Niin siinä, meillä on nyt kolmas henkilö, joka on ollut projekti-rahoilla ja joka on myös hyvin kiinnostunu saavutettavuus-asioista ja on muun muassa tehny tätä Muistipolkua ja muuta tämmöstä just tekstiin liittyviä asioita ja selkokieltä jne.”²⁵⁹

Yhdenkin henkilön lisäys museopedagogisessa toiminnassa on lisännyt mahdollisuuksia kehittää museon saavutettavuutta. Koska projektirahoituksella palkattu työntekijä on kiinnostunut saavutettavuudesta, hän on muun muassa kehittänyt erityisesti selkokieleen liittyvää sekä vanhoille ihmisille suunnattua museotoimintaa.²⁶⁰

²⁵⁶ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁵⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁵⁸ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁵⁹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁶⁰ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

Haastateltava toteaa, että samanlaisia ongelmia on todennäköisesti muissakin työpaikoissa kuin museoissa. Henkilökuntaa pitäisi olla enemmän, jotta olisi aikaa ja mahdollisuuksia kehittää toimintaa ja työskentelytapoja. Saavutettavuutta voi toki lisätä pienemmälläkin henkilökunnalla ja pienillä taloudellisilla resursseilla. Haastateltavan mukaan ensisijaisesti kysymys on kuitenkin tahdosta ja kiinnostuksesta. Todennäköistä on kuitenkin, että muut työtehtävät vievät aikaa kokonaisvaltaiselta saavutettavuuteen keskittymiseltä. Haastateltava toteaaakin, että onneksi museossa on ylipäättään henkilökuntaa, joka voi keskittyä museopedagogiaan. Monessa muussa suomalaisessa museossa ei edes ole museolehtoria, vaan henkilö, jonka toimenkuvaan on liitetty monenlaisia tehtäviä, joiden ohella hoidetaan museon saavutettavuutta:

”Mut sit jos aattelee museoita ympäri Suomee, niin monillahan ei oo edes museolehtoria, vaan henkilö, joka hoitaa yleisöä, informaatiota, museopedagogiaa, niin voi olla, sillä on hyvin monenlainen työnkuva ja on myös kiinnostunu tekeen saavutettavuus-asioita siinä yhteydessä, et siinä mielessä meillä on hyvin, meillä on kaks museolehtoria.”²⁶¹

Haastatteluissa tulee esiin museoiden taloudellisen tilan vaikutus saavutettavuuteen. Vuotta 2008 varten Ateneumin taidemuseon määrärahoja leikattiin, mikä vaikutti myös museon opetustoimintaan. Siksi haastateltavista tuntuu kaukaiselta ajatus, että museoon palkattaisiin vakituinen työntekijä, jonka vastuulla saavutettavuusasiat olisivat kokonaisvaltaisesti. Määrärahojen vähennyksen seurauksena haastateltavat nostavat esiin saavutettavuuden heikennyksenä erityisesti säännöllisenä toistuvan sisäänpääsymaksuttoman illan poistamisen. Lisäksi ilmaiset koululaisille ja terapiaryhmille tarjotut opastukset on poistettu. Haastateltavan mukaan museon taloudellinen saavutettavuus onkin viime vuosina huonontunut selvästi. Ratkaisu on aiheuttanut keskustelua sekä museon sisällä että julkisuudessa:

”(...) se, että tässä tilanteessa sitten yhtenä ratkaisuna on menty siihen, et on poistettu ilmaisajankohta, jolloin pääsee ilmaseks museoon ja on poistettu opastuksia, joita on aikasemmin ollu ilmaseks koululaisille tai terapiaryhmille jne. Taloudellinen saavutettavuus on ainakin kärsinyt huomattavan kolauksen tässä, että se on semmonen, mikä on keskusteluttanu paitsi museon sisällä, tää ratkasu, minkä jotku on kokenu pakollisena ja välttämättömänä ja jotku kysyy, et miksei haettu muuta säästökohdetta. Nää on monimutkasiasioita. Ja sit tää on myös lehtien palstoilla ollu tää kysymys.”²⁶²

Ateneumin taidemuseon kohdalla saavutettavuuteen kohdennetun lisärahoituksen hakeminen on erityisen hankalaa museon valtiollisen aseman takia. Museo ei voi yksin hakea rahaa säätiöistä, vaan tarvitsee mukaan hankkeeseen yhteistyökumppanin, jonka

²⁶¹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁶² Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

kautta avustukset kulkevat. Järjestelmä on käytännössä hankala, mikä on osaltaan vähentänyt museon mahdollisuuksia hakea ylimääräistä, juuri saavutettavuuteen suunnattua rahoitusta:

”Se ongelma on just, ku me ollaan valtiollinen instanssi, niin on hirveen vaikee hakee rahaa esimerkiks säätiöistä, et se on selvä. Sitten täytyy olla yhteistyökumppani, joka pystyy sen hakemaan ja se on yhteistyössä meidän kanssa. Sitä on kokeiltu ja siihen on saatu mm. olikse kolme neljä vuotta sitten nii me tehtiin näin, mut nyt ei oo viime aikoina yritetty sellasta mallia käyttää.”²⁶³

Muiden suomalaisten museoiden tilanne ei välttämättä ole yhtä huono lisärahoituksen hakemisessa. Haastateltava mainitsee Museoviraston jakaman avustuksen, joka on viime vuosina suunnattu innovatiivisiin, saavutettavuutta, suvaitsevaisuutta, monikulttuurisuutta ja kulttuurikasvatusta edistäviin hankkeisiin. Vaikka vuosittain jaetut summat eivät ole olleet suuria, ne ovat kannustaneet museoita kehittämään uusia toimintatapoja. Haastateltavan mukaan muutos parempaan suuntaan on tapahtunut 2000-luvulla:

”(...) Suomessa tilanne on kuitenkin parantunut tällä 2000-luvulla, että on yleensäkin alettu suunnata museoillekin tän tyypistä rahaa.”²⁶⁴

Nykyisillä museoiden perusmäärärahoilla uusia toimintatapoja luovia hankkeita ei haastateltavan kokemusten mukaan tavallisesti kuitenkaan tehdä, vaan käytännössä niihin tarvitaan aina lisärahoitusta. Museotyöntekijät ovat kuormitettuja jo nykyisten työtehtäviensä kanssa, joten kehittämistyöhön tarvitaan lähes aina lisätyövoimaa tai muita lisäresursseja:

”Kyllä tuolla kentällä, kun ollaan paljon kosketuksissa niin ihmiset kokee museotyötä tehdessään, että on monasti niin kuormitettu jo joka tapauksessa, että se melkein se joku ylimääräinen resurssi tarvitaan, että ne pystyy ja jaksaa ja innostuu tekemään ja tutkimaan jotain, et jos niitten pitää kehittää siinä jotain uutta, jota ne ei oo ennen tehny.”²⁶⁵

Samankaltaisia ongelmia on myös Örebro läns museumissa. Statens Kulturråd jakaa vuosittain Suomeen verrattuna isoja avustuksia saavutettavuuteen. Monivuotisia avustuksia jaetaan vain muutamille museoille, mikä on saattanut johtaa siihen, että joissakin tapauksissa hakeminen koetaan liian työlääksi verrattuna todennäköisyyteen, jolla rahoitusta saa.²⁶⁶ Örebro läns museumin haastateltavan mukaan on myös hankala ennakoita, minkälaisiin hankkeisiin rahoitusta kannattaisi hakea ja mikä olisi sopiva

²⁶³ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁶⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁶⁵ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁶⁶ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

kanava, josta rahaa kannattaisi hakea. Haastateltava arvioi, että monikulttuurisuuteen liittyviin hankkeisiin saattaa olla helpompi saada rahoitusta alueilla, joissa asuu paljon maahanmuuttajia. Vammaisiin liittyvissä hankkeissa pitäisi olla jotakin erityistä ja uutta, jotta rahoituksen saaminen helpottuisi:

”Jag tror att det inte är helt enkelt det gäller nånstans och hitta det som stämmer in då på det som man har tänkt sej. Jag törs inte svara på vad det är nu som skulle kunna gå bra. Ofta är det ju i andra sammanhang att man prioriterar bostadsområden där man behöver göra insats. Det handlar om mångkulturella sammanhang. Annars funktionshinderades tillgång till kultur borde ju vara en bra ingångsdörr nånstans men sen upplever jag att man måste lägga till någonting speciellt där.”²⁶⁷

Haastateltavan mukaan saavutettavuuteen liittyvä tietynlainen uutuudenviehätys on vähentynyt ja viime aikoina lisärahoituksen saaminen on ollut jopa hankalampaa kuin 2000-luvun ensimmäisinä vuosina. Museon avatessa oviaan uusille kävijäryhmille oli hankkeisiin nykyistä helpompi saada avustuksia:

”Mattson: Ja, det är ju bara en känsla jag har att det kanske var lite lättare i början på 2000-talet. (...) Jag tror faktiskt det att då var det på något sätt det stod och vägde och det var lite intressant för det var inte utforskat
Haastattelija: Och det var nånting nytt.
Mattson: Ja, just precis och det här med att museer kunde erbjuda kultur och det passade bra nånstans att öppna för nya besöksgrupper och ja jag tror det faktiskt.”²⁶⁸

5. TULEVAISUUSVISIOITA

5.1. Saavutettavuus tulevaisuuden museossa

Haastatteluissa pyysin haastateltavia arvioimaan ja ennustamaan museoiden saavutettavuustyötä lähitulevaisuudessa. Käytännönläheisten toiveiden avulla haastateltavat kertovat, minkälaisia keinoja he haluaisivat käyttää tulevaisuudessa museon saavutettavuuden parantamiseksi. Museoiden saavutettavuuden parissa työskentelevät henkilöt toivovat, että museon saavutettavuus olisi korkeatasoista myös tulevaisuudessa. Tulevaisuudelta ei välttämättä odoteta suuria uudistuksia, vaan sen sijaan hyvän saavutettavuuden toivotaan pysyvän museon tavoitteena. Haastatteluissa haastateltavat toivat esiin keinoja, joilla saavutettavuutta aiotaan kehittää tulevaisuudessa.

²⁶⁷ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁶⁸ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

Ateneumin taidemuseossa erilaisia teknisiä apuvälineitä aiotaan käyttää museon opetustyössä entistä enemmän. Museo on saanut rahoitusta hankkeeseen, jossa museoon hankitaan kuulokkeita, joiden avulla kävijä voi tutustua taideteoksiin museotiloissa liikkeessaan. Kuulokkeita voi lainata pientä maksua vastaan. Tuotantoon ei vielä ole saatu rahaa, mutta tavoitteena on tehdä kuunneltava nauhoite, joka toimisi mahdollisimman monilla käyttäjillä. Mahdollisesti mukana voisi olla myös kuvailutulkattu teosesittely. Teknisten apuvälineiden käyttöön liittyvä päivitys- ja ylläpito-ongelma on pantu merkille, ja siksi tulevan uuden tekniikan kanssa kiinnitetään huomiota helppoon päivittämiseen. Monet museoiden käyttämät tekniset välineet vanhenevat nopeasti, eivätkä ne siten ole enää käytettävissä. Vanhentuneita laitteita poistettaessa pitäisi miettiä myös, mitä tulee tilalle. Haastateltavan toiveena olisi, että tulevaisuudessa museon teknisten välineiden uudistamiseen ja ajan tasalla pitämiseen kiinnitettäisiin entistä enemmän huomiota:

”Tää on semmonen, tietyllä tavalla se tietotekniikka ja se taito sitä on olemassa, mut miten sitä hyödynnetään tässä yhteydessä. Se on yks semmonen asia, mitä mietitään, et se ei oo niin paljon meidän mielessä kuin se voisi olla, kun suunnitellaan tulevaisuutta. Se on yks semmonen asia, mitä mä aattelen, et pitäis silmät ja korvat auki näihin erilaisiin mahdollisuuksiin ja miten sitä voitais soveltaa täällä myös meidän museossa enemmän.”²⁶⁹

Örebron läns museumissa tärkein lähitulevaisuuden suunnitelma koskee museossa lähivuosina tehtävää laajaa peruskorjausta, jossa otetaan huomioon myös saavutettavuuskysymykset. Peruskorjauksen yhteydessä on huolehdittava useista käytännönläheisistä asioista, jotta rakennuksesta tulee toimiva. Haastateltava etsii parhaillaan sopivia pohjapiirroskarttoja, joita voidaan käyttää sekä kuvasymbolien, pistekirjoituksen että värikoodien avulla. Lisäksi paperimateriaalin halutaan olevan helpokäyttöinen. Myös näyttelyiden rakentamiseen ja suunnitteluun kiinnitetään huomiota:

”Nej, egentligen inte nya idéer utan jag tänker mycket på den ombyggnad som vi hoppas så mycket på här, att där skall det verkligen byggas rätt från början och då är det ju rent fysiska och praktiska saker som måste vara med från början och i de kommer också att jobba med orienteringshjälp här i huset och hitta orienteringsskyltar eller kartor som är kombinerade det kan vara bildsymboler, taktila det kan handla om färgkodning, pilar och det ska vara knutet också till pappersmaterial som är lättöverskådligt. Det handlar om utställningsgestaltning.”²⁷⁰

Haastateltava on tyytyväinen Örebro läns museumin nykyiseen pedagogiseen ohjelmaan eikä välttämättä toivo siihen suuria muutoksia. Jos toiveita voisi esittää vapaasti, haastateltava haluaisi, että pedagoginen osasto laajenisi yhdellä työntekijällä.

²⁶⁹ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁷⁰ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

Uudella työntekijällä voisi olla erikoistaitoja, joita hän voisi käyttää museon opetusohjelmassa. Tarvetta olisi esimerkiksi viittomakielentaitoiselle museopedagogille. Myös saavutettavuuskysymykset tuntevalle näyttelytekniikalle olisi tarvetta. Tällä hetkellä yhteistyö näyttelyarkkitehtien kanssa saattaa olla ajoittain hankalaa, sillä heidän näkemyksensä mukaan estetiikka on näyttelyn tärkein osa. Käytettävyys saattaa jäädä vähälle huomiolle, jos rakenteet ovat ensisijaisesti kauniita – eivät niinkään helppokäyttöisiä. Tulevaisuuden toiveissa olisikin, että yhteistyö pedagogien, näyttelytekniikoiden ja saavutettavuusvastaavan välillä lisääntyisi:

”Pedagogiska program tror jag det finns egentligen inga problem med utan det är mera att kanske på sikt om man får önska fritt när den avdelningen får växa till att man kanske tom skulle kunna anställa någon som har en del specialkunskaper och skulle kunna arbeta direkt som pedagog, kanske vara teckenspråkskunnig och hade en del andra också tillgångar och resurser och jobba mycke med det här, det skulle vara fantastiskt. Och då kan man önska vidare också att hitta en utställningstekniker som också är specialiserad i de här frågorna.”²⁷¹

Haastateltava ei näe suurta muutosta museon saavutettavuuteen liittyvien painopisteiden vuoden 2001, jolloin museo osallistui pohjoismaiseen saavutettavuuskilpailuun, ja haastatteluhetken, vuoden 2008 välillä. Samankaltaisten kysymysten parissa työskennellään edelleen ja todennäköisesti myös tulevaisuudessa. Käytännössä työ saattaa olla esimerkiksi museon filiaaleissa vierailua ja niiden henkilökunnan käytännön ohjeistusta. Saavutettavuuteen liittyvät linjaukset ovat pysyneet samoina ja käytännön parannuskohteet tulevat esiin vähitellen työn lomassa. Haastateltava toivoo, että henkilökunta olisi nykyään jo hiukan paremmin valmis huomaamaan mahdolliset parannuskohteet. Tällä hetkellä usein käännytään saavutettavuusvastaavan puoleen pienissäkin asioissa. Haastateltavan mielestä se on tavallaan ymmärrettävää ja loogista, mutta toivoisi, että tietyt asiat olisivat jo mielessä aikaisempien kokemusten perusteella:

”Vi är ju många och det är väldigt ojämt med hur mycket man satsar på tillgänglighet.”²⁷²

Haastateltavan mukaan museon näyttelytilat ovat kohtuullisen hyvässä kunnossa saavutettavuutta ajatellen. Luonnollisesti tärkeää on kuitenkin jatkuvasti seurata tilannetta, varsinkin kun museossa liikkuminen ja suunnistautuminen saattaa olla

²⁷¹ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁷² Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

hankalaa. Tulevaisuudessa haastateltava toivoo, että tiedotusmateriaaliin kiinnitettäisiin huomiota. Myös verkkosivuja pitäisi haastateltavan mukaan kehittää.²⁷³

Öppet för alla -kirjassa kuvataan Ateneumin taidemuseon kolmiportaista saavutettavuussuunnitelmaa, jonka mukaan museon saavutettavuus etenee kolmessa vaiheessa käytännönläheisistä toimista kohti koko museotyön kattavaksi ajattelutavaksi, jossa museolla on yhteiskunnallisen vaikuttamisen rooli. Haastateltavat pohtivat, missä vaiheessa museo on tällä hetkellä. Kirjan ilmestymisvuonna museo asettaa tulevaisuuden tavoitteeksi toiminnan kehittämisen kohti kolmatta askelta:

”Ainakin mun mielestä siinä, vaikkei kaikkia ja koko ajan ois sillä kolmannella askelmalla, niin siel on lisääntyny paljon se toiminta siinä.”²⁷⁴

”Joo, kyllä se, se vaihtelee, mut sanotaan, että muutos on tapahtunu ja yks tää diversiteetti-lähtökohta on mun mielestä sitä just, et siinä on ne käyttäjät, ne on mukana, et ei vaan heille, vaan heitä kutsumalla mukaan siihen prosessiin, niin se jotenkin myös kuvaa tätä kolmatta askelta.”²⁷⁵

Kolmannelle askelmalle siirtymistä kuvaa haastateltavan mukaan erityisesti se, että museon käyttäjät huomioidaan suunnitteluprosessissa. Museo ei tee hankkeita tai näyttelyjä valmiiksi käyttäjiä kuulematta, vaan ottaa käyttäjät mukaan jo suunnitteluvaiheeseen.²⁷⁶

5.2. Tulevaisuuden saavutettavuustoive

Haastattelujen päätteeksi pyysin haastateltavia esittämään yhden museon saavutettavuuteen liittyvän toiveen, jonka he toivoisivat toteutuvan tulevaisuudessa. Vastauksissa tulevat esiin käytännönläheiset toiveet. Yksi haastateltava toivoo kolmannen museolehtorin viran vakinaistamista. Toiveen taustalla on myös oma jaksaminen työssä:

”Jaa, käytännön tasolla se on, et me saatas tää kolmas museolehtorin virka, koska se vaikutas niin just tähän tietyllä tavalla sisältöihin ja ohjelmiin ja näin. Totta kai, nyt on yks ihminen, joka on tehnyt sitä työtä, jos se ei oo hän, niin joku muu, mut työnjako, ettei oo vaan kaks sitä tekemässä, se on, sen huomaa itse, miten jaksaa itse.”²⁷⁷

²⁷³ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁷⁴ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁷⁵ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁷⁶ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁷⁷ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

Työn ja vastuun jakaminen tulee esiin myös muissa haastatteluissa. Haastateltavat mainitsevat usein, että toivoisivat useamman museotyöntekijän kiinnittävän huomiota saavutettavuuteen. Toisen haastateltavan toive liittyy saavutettavuusnäkökulman kattavuuteen koko museokentällä. Hän toivoisi, että saavutettavuus nähtäisiin haasteena, väylänä, joka auttaa kaikkia museokävijöitä ja museotyöntekijöitä. Asennemuutos auttaisi näkemään saavutettavuuden positiivisessa valossa, ei vain tekijänä, joka tekee näyttelyistä ikäviä ja epäesteettisiä:

”Ja, och naturligtvis skulle det gå hand i hand med att vi alla nånstans såg det här som en utmaning, en tillgång som hjälper alla besökare och även oss själva. Det behöver inte alls bli ett måste och nånting som gör våra utställningar tråkiga och tristare och fulare och larvigare.”²⁷⁸

Lisäksi museoissa toivotaan saavutettavuuden tason pysymistä tietyllä, hyväksi koetulla tasolla. Ateneumin taidemuseon kohdalla tavallista isommat hankkeet ovat parantaneet saavutettavuutta, kun taas välillä saavutettavuus on haastateltavien mukaan jopa hiukan heikentynyt. Erityisen suuren haasteen edessä ollaan haastatteluhetkellä vuoden 2008 alussa, kun pedagogiseen toimintaan liittyvää rahoitusta on selvästi pienennetty. Yksikin huono kokemus saattaa heikentää museon uskottavuutta erilaisten museokävijöiden tarpeitten tyydyttämisessä:

”Mä en ajattele yhtä juttua vaan sitä, että saatat se sellanen ikään kuin laadun vaihtelu, se semmonen tason vaihtelu siinä, et kuinka pystytään palveleen monenlaisia yleisöjä, niin pienemmän, että saatat sellanen rutiini, jossa asiakkaatkin tietää, että mitä ne täältä voi saada, että se ei oo näyttelykohtasta niin paljon, ettei koskaan voi ennakoida vaan että tietäs sen, että siellä on aina joku tietyn tasonen liikkumisesteettömyys ja kuulemisen asiat ja järjestetty näkemisen puolelta, ymmärtämisen puolelta, että kiinnostus säilyisi, koska sitten kun ihmiset alkaa odottaa palveluja, niin ne pettymykset on suuria, sitten kun sieltä tulee sitä sellasta, et ohoh, nyt me ei muistettu tai ehditty tähän näyttelyyn hoitaa tätä asiaa ja se syö sitä sitten, sitä uskottavuutta ja luotettavuutta ja asiakaskuntaa.”²⁷⁹

Tasalaatuisuus vaatii ennakoimista jokaisen näyttelyn ja pidemmän suunnittelun osalta. Siksi haastateltava korostaa, että toivoisi myös, että saavutettavuuteen liitettäisiin kehittämisaspekti eli museo seuraisi aktiivisesti saavutettavuuskeskustelua ja poimisi käyttöön sopivat keinot oman museon kehittämiseen.²⁸⁰

²⁷⁸ Haastattelu Mattson, 20.2.2008.

²⁷⁹ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

²⁸⁰ Haastattelu Helminen, 31.1.2008.

6. SAAVUTETTAVUUS HAASTAA MUSEOTYÖN

6.1. Saavutettavuus henkilökohtaisena valintana

Haastatteluaineistoni perusteella saavutettavuudesta kiinnostuminen ei ole sattumanvaraista. Oma tausta ja kokemukset ovat ohjanneet museotyöntekijöiden työuraa siten, että vähitellen saavutettavuudesta on tullut yhä suurempi osa työnkuva. Työntekijöiden henkilökohtaiset valinnat ovat myös suunnanneet työtehtäviä. Haastateltavat tarkastelevat saavutettavuutta laajasti osana omia työtehtäviään ja tietoa jaetaan myös muille. Saavutettavuusnäkökulmaa halutaan tuoda esiin eri yhteyksissä ja työtovereiden keskuudessa. Yksi haastateltavista kokikin tärkeimmäksi tehtäväkseen saavutettavuusajattelun levittämisen:

”Det jag önskar rent personligt det är att jag kan nånstars vara den som är lite eldsjäl i det här och inspirera andra ändå. Det hoppas jag.”²⁸¹

Kaikilla kolmella haastateltavalla oli erilainen tausta, joka kuitenkin on suunnannut työuran kohti museon saavutettavuutta koskevia tehtäviä. Yhden haastateltavan aiempi koulutus kuvataiteen parissa on johtanut töihin museoon. Aiempi työkokemus erilaisten vammaisryhmien parissa on antanut laajan kokemuksen erilaisten ihmisten kanssa työskentelemisestä sekä herättänyt kiinnostuksen kulttuuripalvelutarjonnan laajentamiseen useammille kävijäryhmille. Vähitellen näkövammaisten parissa tehdystä projektista alkanut museoura on muuttunut entistä enemmän kohti kokonaisvaltaista saavutettavuusvastaavan tehtävää. Saavutettavuus määritellään nykyään myös haastateltavan työtehtävissä eräänlaisen saavutettavuusvastaavan merkityksessä. Saavutettavuuden lisäksi haastateltavalla on kuitenkin paljon muita yleisönpalveluun liittyviä tehtäviä, mutta haastateltava pyrkii tarkastelemaan työtään ja työympäristöään saavutettavuusnäkökulmasta jatkuvasti.

Aiemman työhistorian lisäksi opinnot ovat ohjanneet kiinnostusta saavutettavuutta kohtaan. Haastateltavana olleen museolehtorin opinnäytetyö liittyi näkövammaisille suunnattuun museonäyttelyyn. Sen jälkeen haastateltava on osittain omaan kiinnostukseensa nojautuen tuonut esiin saavutettavuuteen liittyviä näkökulmia. Hänen aloitteestaan museoon perustettiin vuonna 1999 laaja saavutettavuusprojekti, jossa

²⁸¹ Haastattelu Mattson, 22.2.2008.

museon saavutettavuutta tarkasteltiin kokonaisvaltaisena kuvana. Projektin seurauksena perustettiin Kulttuuria kaikille -palvelu, joka jatkaa edelleen toimintaansa museon tiloissa. Kohderyhmä on tosin laajentunut kattamaan koko maan taide- ja kulttuurikentän. Museon ensimmäisen saavutettavuusprojektin aikana otettiin käyttöön myös käsite ”saavutettavuus” suomalaisessa kulttuurikeskustelussa. Nykyään käsite on tunnettu ja sitä käytetään monenlaisissa yhteyksissä – joidenkin mukaan jopa liian usein ja perustelematta käsitteen tarkkaa merkitystä. Kriittisten näkökulmien mukaan saavutettavuus tarkoittaa kaikkea hyvää toimintaa, joilla voidaan lähestyä yleisöä ja jolla on helppo perustella museon toiminta ja julkinen rahoitus.

Kolmannen haastateltavan työuraa on ohjannut omakohtainen kokemus saavutettavista kulttuuripalveluista tai niiden puutteesta. Pitkäaikaisesta sairaudesta johtuva liikuntavamma on tuonut saavutettavuuteen liittyvät ongelmat osaksi omaa kokemuspiiriä. Aiempi ura vammaisjärjestöissä on tarjonnut hyvät lähtökohdat yhteistyöhön järjestökentän kanssa. Vähitellen haastateltavan toiminta saavutettavuuden parissa on laajentunut ja nykyään kulttuurialan saavutettavuus Suomessa saatetaan jopa henkilöidä haastateltavaani.

Erilaiset työtehtävät, opinnot ja omakohtaiset kokemukset ovat suunnanneet työuraa entistä enemmän saavutettavuuden pariin. Silti kyse on henkilökohtaisista valinnoista, jotka olisivat voineet olla toisenlaisiakin. Mukana on ollut myös sattumaa – työtehtävät ovat johtaneet toisiin ja kokemuksen karttuessa on ollut luontevaa jatkaa samaan teemaan liittyvissä projekteissa. Yksi haastateltava kuvaa oman kiinnostuksen heräämistä:

”Haastattelija: Så man kan kanske säga att det var ett personligt val att bli en sån här tillgänglighetsintresserad människa.

Mattson: Ja det är ju alltid tycker jag val en människa gör. Man har rätt att säga ja, man har rätt att säga nej. (...)”²⁸²

Haastateltavien erilaisista taustoista huolimatta haastateltaville kulttuuripalvelujen hyvä saavutettavuus on itsestään selvää. Haastateltavien määrittelemä saavutettavuus on laaja käsite, joka kattaa koko museokentän. Kun 1990-luvulla kiinnitettiin huomiota erilaisiin vammaisryhmiin tekemällä esimerkiksi näkövammaisille sopivia museonäyttelyitä, on saavutettavuus nykyään laajentunut kattamaan museon eri

²⁸² Haastattelu Mattson, 22.2.2008.

toimialat. Myös fyysisestä saavutettavuudesta, esteettömyydestä, on siirrytty kaikki saavutettavuuden osa-alueet kattavaan ajatteluun. Saavutettavuuden osa-alueita määrittelemällä on voitu antaa esimerkkejä erilaisista tavoista parantaa kulttuurikohteiden saavutettavuutta. Osa-alueet pyrkivät kattamaan kulttuurilaitosten, myös museoiden, koko toiminnan. Niiden avulla saavutettavuus laajenee myös kaikkien kulttuurityöntekijöiden työtehtäviin. Vaikka jaottelu on haastateltavien mukaan osittain jo vanhentunut tapa käsitellä saavutettavuutta, sen avulla on voitu käytännön työssä konkreettisesti selittää saavutettavuus-käsitteen monialaisuutta.

Saavutettavuuden parissa työskenteleminen vaatii innostuksen ja kiinnostuksen lisäksi myös rohkeutta kokeilla uusia asioita ja toimintatapoja. Joskus on myös luovuttava aiemmin tehdyistä ratkaistusta ja kehitettävä tilalle uusia. Museo ei ole koskaan ”valmis”, vaan jatkuvan muutoksen ja kehityksen alainen. Esimerkiksi saavutettavuuteen liittyvät tekniset ratkaisut muuttuvat nopeasti. Myös saavutettavuuden merkityksen laajeneminen esteettömyydestä nykyiseen monipuoliseen merkitykseensä on tuonut runsaasti uusia näkökulmia, joita voidaan ja joita tulee soveltaa käytännötyössä.

6.2. Hyvä saavutettavuus vaatii yhteistyötä

Yhteistyön merkitystä painotetaan tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu museon saavutettavuutta henkilökunnan näkökulmasta. Sari Salovaara viittaa Eithne Nightingalen kirjoitukseen, jossa ongelmana museoiden sosiaalisen roolin laajentamisessa on se, että vain yleisötyötä tekevät mieltävät yhdenvertaisuuteen liittyviä teemoja, eivät esimerkiksi hankintoja, näyttelyitä tai henkilöstöpolitiikkaa tekevät museotyöntekijät. Tarvittaisiin osastot ylittävää yhteistyötä ja päämäärien luomista.²⁸³

Haastateltavat kertoivat kokemuksistaan museon arkityössä, jossa saavutettavuus ei aina ole koko henkilökunnan huomion kohteena. Haastateltavieni mukaan saavutettavuus onkin usein vain yksittäisten asiasta innostuneiden museotyöntekijöiden kiinnostuksen kohteena. Näissä tapauksissa muut työntekijät usein jättävät helposti

²⁸³ Salovaara 2007, 35.

saavutettavuuden tietyille työntekijöille, mikä vaikeuttaa saavutettavuuden kokonaisvaltaista toteutumista.

Sari Salovaaran museoiden saavutettavuuteen liittyvien hankkeiden rahoitusta tarkastelevassa tutkielmassa kyselyyn osallistuneiden museoiden vastauksissa tulee ilmi haastavana tekijänä museon sisäinen yhteistyö. Muutamissa vastauksissa uusi toiminta on kohdannut vastustusta museon henkilökunnassa. Esimerkiksi kaikki henkilökunnan edustajat eivät sitoutuneet hankkeisiin liittyviin koulutuksiin, vaan vetosivat kiireisiinsä ”oikeissa töissä”. Toisaalta innovatiivisilla hankkeilla on ollut myös päinvastaisia vaikutuksia ja asenteet esimerkiksi draaman käyttöä kohtaan osana museo-opetusta on muuttunut myönteiseksi. Joissakin vastauksissa kerrottiin, että suurilta yllätyksiltä vältyttiin, koska asioita suunniteltiin tarkkaan etukäteen.²⁸⁴

Museon näyttelysuunnitteluun liittyviä prosesseja tutkineen Stefan Carlénin mukaan on itsestään selvää, että museoiden näyttelytoiminnassa syntyy ristiriitoja, sillä kaikilla näyttelytoimintaan osallistuvilla on toisistaan poikkeavia lähtökohtia ja viitekehyksiä työhönsä. Koska kulttuuri ei koskaan ole yksiselitteistä, syntyy aina sisäisiä vastaansanomisia, jotka tulevat esiin esimerkiksi näyttelyä suunniteltaessa.²⁸⁵

Samankaltaisia yhteentörmäyksiä voidaan kokea museotyöntekijöiden välillä myös puhuttaessa saavutettavuudesta. Museon saavutettavuus saattaa helposti jäädä vain yksittäisten, asiasta henkilökohtaisesti innostuneiden henkilöiden vastuulle, kun monet muut kiireet saattavat viedä huomion. Toisaalta työntekijöiden saattaa olla helppo jättää museon saavutettavuuteen liittyvät asiat asiaan perehtyneen ”saavutettavuushenkilön” vastuulle.

Suomalaisten museoiden ja niiden henkilökunnan yleistä asennoitumista saavutettavuuteen valottaa opetusministeriön lokakuussa 2008 julkaisema kyselytutkimus *Valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuus – syksyllä 2007 toteutetun kyselyn tulokset*. Valtionosuutta saaville kulttuurilaitoksille suunnatussa kyselyssä kartoitettiin toimenpiteitä, joilla saavutettavuutta on parannettu. Saavutettavuuden osa-alueita hyväksikäyttämällä on määriteltä, minkälaisiin toimiin kulttuurilaitokset ovat ryhtyneet. Museoiden osalta huomiota on kiinnitetty erityisesti fyysiseen ja taloudelliseen saavutettavuuteen.

²⁸⁴ Salovaara 2007, 74.

²⁸⁵ Carlén 1990, 254.

Tulevaisuudessa huomiota aiotaan kiinnittää erityisesti fyysiseen saavutettavuuteen ja eri ryhmien kanssa tehtävään yhteistyöhön.²⁸⁶

Kyselyssä suurimmaksi esteeksi tai vaikeudeksi hyvän saavutettavuuden tiellä koettiin varojen (30 vastaaja 49:stä) tai henkilökunnan (19/49) puute. Myös ajan puute (6/49) ja toimitilojen hankala muunneltavuus (9/49) nähtiin saavutettavuuden parantamisen esteenä. Myös yllättävän monen vastaajan mukaan vastaajien omat asenteet, saamattomuus ja tiedon puute (16/49) estävät saavutettavuuden lisäämisen.²⁸⁷

Kyselyssä tulee esiin samankaltaisia teemoja kuin haastatteluissani. Saavutettavuuden ja rahoituksen välinen suhde on ongelmallinen. Samasta syystä johtuneen myös henkilökunnan puute. Yllättävää on, että henkilökunnan asenteet, saamattomuus ja tiedon puute mainitaan näinkin useassa vastauksessa saavutettavuuden esteeksi. Samaa vaikutelmaa tukee tosin myös oma aineistoni, jossa haastateltavat kuvasivat hankalaksi tilannetta, jossa työtoverit saattavat ilmaista kokevansa saavutettavuuden ylimääräisenä työnä, jonka mieluiten jättäisivät muille.

Myös Valtion taidemuseon henkilökuntaa tutkinut Laura Kovero pohtii pro gradu -tutkielmassaan ongelmia, joita saattaa syntyä, kun kulttuurinen saavutettavuus museoympäristössä koetaan erityisesti museon pedagogisen yksikön ja sielläkin mahdollisesti vain tiettyjen henkilöiden osa-alueeksi. Kovero mainitsee suurimmaksi haasteeksi keinot, joilla ajattelutapa saataisiin siirrettyä koko työyhteisön läpäiseväksi. Mitä tapahtuu, jos aiheesta kiinnostuneet henkilöt vaihtavat työpaikkaa ja vievät motivaationsa ja taitonsa mukanaan? Tämän takia Koveron mukaan on erityisen tärkeää, että museoilla on selkeä pitkäkestoinen suunnitelma, jonka mukaan kulttuurinen saavutettavuus otetaan huomioon museon toiminnassa. Myös henkilökunnan koulutuksesta tulee huolehtia siten, että aiemmat kokemukset siirtyvät eteenpäin uusille työntekijöille.²⁸⁸

Kiire arkipäivän työssä voi olla hyvän saavutettavuuden este. Muut työtehtävät vievät aikaa, eikä saavutettavuuteen ole aina mahdollista kiinnittää täysipainoisesti huomiota.

²⁸⁶ Valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuus – syksyllä 2007 toteutetun kyselyn tulokset, 13.

²⁸⁷ Valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuus – syksyllä 2007 toteutetun kyselyn tulokset, 15; 33.

²⁸⁸ Kovero 2006, 50.

Vaikka omaa työtä tarkastelisikin saavutettavuusnäkökulmasta, myös taloudelliset resurssit saattavat muodostua esteeksi. Museoon ollaan esimerkiksi hankkimassa uusia teknisiä välineitä, joilla entistä useammat voivat tutustua näyttelyyn, mutta rahoituksen hankkiminen varsinaisen sisällön tuottamiseen puuttuu. Saavutettavuuteen liittyvät isommat hankkeet ovatkin usein erillisrahoitettuja projekteja. Projektien suunnitteleminen ja niiden rahoituksen hankkiminen on kuitenkin työlästä, vaikka monissa projekteissa onkin tehty hedelmällistä yhteistyötä monien eri tahojen kanssa. Projektirahoituksella on voitu tehdä isojaakin muutoksia, joita varten on myös voitu palkata määräaikaista työntekijöitä. Uudet työntekijät sekä museoissa vierailevat harjoittelijat ovat tuoneet mukanaan virkistäviä ajatuksia ja uusia taitoja, joita on hyödynnetty museon palvelutarjonnassa monella tavalla.

Tällä hetkellä museoiden taloudellisen tilanteen huomioiden haastateltavat eivät usko saavansa ainakaan lähiaikoina uutta vakituista henkilökuntaa. Lisätyövoima tulisi kuitenkin tarpeen ja se mainittiin myös tärkeänä tulevaisuuden toiveena. Yksikin henkilö lisää helpottaa muiden työntekijöiden kiirettä. Myös museon toimintatavat ovat laajentuneet lisätyövoiman ansiosta.

Laaja työkenttä ja kiireen tunne ovat tuskin harvinaisia muissakaan kulttuurialan ammattiteissa, ja samankaltaisia kokemuksia on todennäköisesti myös monilla muilla kulttuurialan työntekijöillä. Samoja teemoja tuovat esiin esimerkiksi kulttuurisihteerit, joiden ammattia on tarkasteltu Taiteen keskustoimikunnan julkaisemassa kirjassa *Kulttuurisihteeri lähikuvassa*.²⁸⁹ Osa kulttuurisihteereistä kokee, että aikaa ei jää riittävästi varsinaiseen toimintaan, kulttuurin ja taiteen ohjaamiseen ja ideoimiseen, sillä suuri osa työajasta käytetään erilaisiin paperitöihin eli hallintoon liittyviin tehtäviin. Kuntaorganisaatioissa toimiminen koetaan joskus raskaana.²⁹⁰ Useat kulttuurisihteerit mainitsevat haastatteluissa, että pakolliset työt on hoidettava ensin ja sen jälkeen jäävä aika käytetään luovaan toimintaan, jonka useimmat kokevat mielekkäimmäksi ja mielenkiintoisimmaksi osaksi työtään.²⁹¹ Kulttuurisihteerin työhön motivoivat samankaltaiset syyt kuin museotyöhönkin. Asioiden hoitaminen, suunnitteleminen ja suunnitelmien toteutumisen seuraaminen antaa työlle merkitystä.

²⁸⁹ Kangas 1992.

²⁹⁰ Kangas 1992, 66.

²⁹¹ Kangas 1992, 65.

Myös luovien ihmisten, lasten ja nuorten kanssa työskentely antaa intoa työhön.²⁹²

Pitkäkestoiseen suunnitteluun on erään haastateltavan mukaan kuitenkin vain harvoin aikaa:

”Sellainen suunnittelu, että rupeisi alusta asti kehittämään jotain ideaa, niin siihen ei ole aikaa. Jokainen kausi menee niin nopeasti, että se on päällä ennen kun on ehtinyt tehdä kaikkea mitä on ajatellut. Koko ajan on hirvittävä vauhti päällä. Siinä ei edes pysy mukana.”²⁹³

Saavutettavuudesta on hankala tehdä sujuvaa ja koko museotoiminnan läpäisevää, jos koko henkilökunta ei ole sitoutunut saavutettavuuden periaatteiden noudattamiseen.

Opaskirjassa *Kättä pidempää – opas asiakaspalvelun saavutettavuuteen* kuvataan saavutettavuusketju, joka on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki. Esimerkkien avulla kuvataan saavutettavuusketjun toimintaa: liikkumisesteisille tarkoitettu pysäköintipaikasta ei juurikaan ole hyötyä pyörätuolia käyttävälle museokävijälle, jos sisäänkäynnin kynnyks on niin korkea, ettei hän pääse sen yli. Sisäänkäyntiä helpottavasta luiskasta ei taas ole suurta hyötyä, jos näyttely sijaitsee hissittömän rakennuksen yläkerroksissa. Siksi kohteen saavutettavuutta tarkasteltaessa on otettava huomioon koko kohde. Myös henkilökunnan koulutus ja jo olemassa olevien valmiuksien ylläpitäminen on tärkeää.²⁹⁴

Samankaltaiseksi ketjuksi voi kuvata myös henkilökunnan asennoitumisen.

Yksittäisestä saavutettavuudesta kiinnostuneesta työntekijästä ei ole täysipainoista hyötyä museon saavutettavuuden edistämässä, jos muiden työntekijöiden asenne on välinpitämätön tai jopa vastustava. Tukea tarvitaan sekä museon johdon suunnasta että lähellä työskenteleviltä. Haastateltavat kaipaavat työtovereilta myös oma-aloitteisuutta, jotta aina saavutettavuuteen liittyvän kysymyksen noustessa esiin neuvoo ei tarvitsisi kysyä saavutettavuuteen jo perehtyneeltä työtoverilta. Joskus kysymykset nousevat esiin liian myöhään, eikä saavutettavuutta aina voida huomioida parhaalla mahdollisella tavalla. Eräs haastateltava kokikin asemansa saavutettavuuskysymyksiin tarttuvana henkilönä ajoittain poliisiksi, joka ohjaa ja neuvoo – kenties kieltäkin – tekemästä asioita, joita muut työntekijät haluaisivat tehdä.

²⁹² Kangas 1992, 56 – 57.

²⁹³ Kangas 1992, 67.

²⁹⁴ Teräsvirta 2007, 9.

Vammaispoliittisessa kirjassa *Aktuellt i Norden – Från projektpolitik till en inkluderande kulturpolitik?* saavutettavuuden esteitä mainitaan olevan useilla yhteiskunnan tasoilla. Esteitä voi olla päättävällä tasolla, organisaation toiminnan tasolla, mutta myös käytännön yksilötasolla, johon vaikuttavat yksittäisten ihmisten henkilökohtaiset asenteet ja kokemukset. Asenteet ovat usein piilossa, toisin kuin esimerkiksi korkeiden rappujen kaltaiset fyysiset esteet, mutta silti niistä tulisi keskustella. Asenteellisten esteiden kartoittaminen saattaa olla hankalaa, mutta välttämätöntä ennen kuin muutos voi alkaa.²⁹⁵ Kirjan mukaan asenteellisen saavutettavuuden kynnyksen ylittäminen saattaa tosin olla hankalaa myös saavutettavien kulttuuripalvelujen käyttäjille, kun useiden vuosien ajan on tottunut siihen, että tiettyihin palveluihin ei voi osallistua tai kokea kuuluvansa.

Keinoiksi molemminpuolisten asenteiden muuttamiseksi kirjassa mainitaan muun muassa lisääntyvä vammaispoliittinen paine, jonka päämäärä on, että mahdollisimman monet kulttuurialalla työskentelevät tulevat tietoisiksi saavutettavuuteen kuuluvista osa-alueista. Puuttuvat tiedot erilaisista toimimisesteistä ja esteiden kartoittamisesta sekä kulttuurilaitosten johdon että henkilökunnan keskuudessa ovat myös este paremman saavutettavuuden tiellä. Tietoisuuden lisäämisen lisäksi kirjassa toivotaan tarkkaa lainsäädäntöä, joka omalta osaltaan vaikuttaa saavutettavuuden edistämiseen.²⁹⁶ Pelkkä tietoisuus ei kuitenkaan riitä. Asia pitää hyväksyä ja omaksua ja sen jälkeen olla valmis soveltamaan keinoja omalla työkentällä.

Haastateltavien mukaan tärkeää olisi, että jokainen museotyöntekijä ottaisi huomioon saavutettavuuslähtökohdat osana omaa työtään. Silloin ei nykyisenkaltaisia vahinkoja, joissa saavutettavuusnäkökulmaan herätään liian myöhään, pääsisi sattumaan ja saavutettavuuteen liittyvä laadunvaihtelu vähenisi. Saavutettavuuteen liittyvä tasalaatuisuus tuo haastateltavien mukaan museolle uskottavuutta. Epäonnistumiset muistetaan helposti, ja kävijöitä on hankala houkutella uudestaan museovieraaksi.

Haastatteluissa mainittiin, että museoiden tulisi kehittää erityisesti asenteellista saavutettavuutta. Se sisältää ajatuksen suunnittelijoiden ja toteuttajien avoimesta suhtautumisesta kaikki käyttäjäryhmät huomioivaan ajattelutapaan. Saavutettavuuden

²⁹⁵ *Aktuellt i Norden – Från projektpolitik till en inkluderande kulturpolitik?* 2004, 8.

²⁹⁶ *Aktuellt i Norden – Från projektpolitik till en inkluderande kulturpolitik?* 2004, 9.

lisäämisessä asenteet sekä museon sisällä että ulkopuolella ovat avainasemassa. Jos asenne saavutettavuutta kohtaa ei ole avoin ja vastaanottava, ei muidenkkaan osa-alueiden kehittämisestä ole täysipainoisesti hyötyä.

Pohjimmiltaan kyse museoiden saavutettavuudesta on museon työntekijöistä ja heidän henkilökohtaisesta kiinnostuksestaan rakentaa museoympäristö laajan kävijäkunnan tarpeita vastaavaksi. Haastateltavan mukaan museon hyvän saavutettavuuden ylläpitäminen vaatii, että saavutettavuuteen kiinnitetään jatkuvasti huomiota. Lisäksi museon saavutettavuuden kehittäminen on kiinni henkilökohtaisesta kiinnostuksesta:

”Haastattelija: Niin, et näillä resursseilla sen tason jatkuva ylläpitäminen ja kehittäminen on sit ehkä haastavaa.

Kataja: Siinä just tää on perimmältä kiinni siitä, et ihminen on kiinnostunu, se joka tekee näit töitä, on heti, kun se aloittaa sen idean, ylipäänsä saa sen idean, miksi, miten, milloin näin, et se on jotenkin mukana siinä, et se ei tuu siinä vaiheessa, kun arkkitehti on tehny ensimmäiset luonnokset, puututaan siihen, et hei, miten se noin.”²⁹⁷

Haastateltavat haluavat myös omalla esimerkillään innostaa muita työntekijöitä huomioimaan saavutettavuuden kaikissa museoon liittyvissä työtehtävissä. Yksi haastateltavista painottaa erityisesti asiakaspalvelun toimivuutta ja avoimuutta, sillä onnistunut kohtaaminen museokävijän kanssa helpottaa myös muuta toimintaa ja antaa ehkä anteeksi pieniä saavutettavuuteen liittyviä puutteita. Sisääntulopisteen henkilökunta on myös usein museokävijän ainoa kosketus museon henkilökuntaan – siksi sillä on erityisen suuri vaikutus museon kävijöilleen antamaan kuvaan.²⁹⁸

6.3. Avaako henkilökunta museon ovet?

Kriittisten näkökulmien mukaan saavutettavuus-käsite on liian väljä ja monitulkintainen ollakseen käyttökelpoinen puhuttaessa museon toiminnasta. Saavutettavuudella tarkoitetaan ”kaikenlaisia hyvää tarkoittavia hankkeita, joilla houkutellaan kaikkia museoiden kävijöiksi”. Muutamat museokeskusteluun osallistuvat ovatkin valmiita määrittelemään termin uudelleen siten, että saavutettavuus tarkoittaa erityisesti museon yhteistyötä sitä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Lähtökohta tähän suuntaan on museotyöntekijöissä, joiden tulisi uskaltautua vuorovaikutukseen yleisönsä kanssa.

²⁹⁷ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

²⁹⁸ Vrt. Heinonen & Lahti 2001, 203.

Vuonna 2001 ilmestyneessä kirjassa *Museologian perusteet* painotetaan, että Suomessakin on nähtävissä merkkejä kansainvälisestä museoliikkeestä, jossa ihmiset alkavat pitää museon kannanottoja ja toimintatapoja ominaan ja ovat yhä kiinnostuneempia museoita. Siksi museoiden tulisikin entistä selvemmin vahvistaa yhtenäisyyttään ja yhteishenkeään sekä osallistua yhteiskunnassa tapahtuvaan muutokseen. Kun museoiden demokraattinen asema ja tavoite korostuvat, tulevat museoiden suhteet ympäröivään yhteiskuntaan kiinteämmäksi.²⁹⁹ Myös tässä kirjassa aloite jätetään museotyöntekijöiden vastuulle – museoiden ja niiden henkilökunnan on otettava aktiivinen rooli julkisen museokuvan muodostamisessa.³⁰⁰ Jouko Heinonen ja Markku Lahti huomauttavat myös, että henkilökunnan, tilojen ja käyttövarojen osalta museot ovat riippuvaisia hallintokoneistosta, jonka tulisi muistaa päätöksiä tehdessään niiden kauaskantoisuus. Vuoden taantuminen museotyössä saattaa seurauksineen näkyä useiden vuosien jälkeen.³⁰¹

Kalle Kallio toteaa *Museoetiikka ja monikulttuurisuus* -artikkelinsa päätteeksi, että museot eivät ole joko vain esineitä, näyttelyitä tai opetusta varten. Museoammattillisen sulkeutuneisuuden sijaan museot tarvitsisivat visioita, joita ihmiset haluavat itse tulla toteuttamaan. Tämä onnistuu vain, jos museot alkavat rakentaa tulevaisuuttaan yhteistyössä yleisönsä kanssa. Kallio näkee muutoksen syntyvän nimenomaan museotyöntekijöistä. Hänen mukaan muutos avoimempaan suuntaan tulisi alkaa ensisijaisesti museoammattilaisista itsestään, heidän innostuksestaan, rohkeudestaan ja uskostaan siihen, että museot voivat halutessaan muuttaa maailmaa.³⁰²

Myös Kaija Kaitavuori avaa artikkelissaan *Museo ja yleisö* museon ja museotyön ovet laajalle yleisölle. Hän laajentaa saavutettavuus-ajattelun osallistamisen tasolle. Sen lisäksi, että pohditaan, miten erilaiset ihmiset pääsisivät museoon ja voisivat nauttia sen tarjonnasta, pohditaan keinoja, jotka antaisivat ihmisille mahdollisuuden osallistua museon toimintaan ja jopa vaikuttaa siihen. Osallistamalla museon yleisöä museon työhön, yleisö otetaan huomioon laajemmassa merkityksessä kuin satunnaisina kävijöinä. Museokävijää ei pyritä vain sivistämään, vaan myös heidän mielipiteitään

²⁹⁹ Heinonen & Lahti 2001, 273 – 274.

³⁰⁰ Heinonen & Lahti 2001, 269.

³⁰¹ Heinonen & Lahti 2001, 264.

³⁰² Kallio 2008, 33.

kuunnellaan aidosti.³⁰³ Myös Katariina Siivonen painottaa osallistamisen merkitystä kestäväen hyvinvoinnin rakentamisessa, jossa organisoidulla kulttuuritoiminnalla on suuri rooli.³⁰⁴

Museotyöntekijöiden ei kannata pelätä, että vaikutusmahdollisuuksien jakaminen yleisölle johtaisi hallitsemattomaan kaaokseen, jossa museoiden sisällöstä sanottaisiin ”väärää” asioita, kuka tahansa saa tulla ja mennä kuten haluaa. Tällainen ajattelutapa viittaa Kaitavuoren mukaan siihen, että museoiden ulkopuolella tapahtuvan koetaan olevan alempiarvoista, sellaista, joka ei sovellu museon seinien sisälle. Kaitavuoren mukaan kulttuuri ei elä vain asiantuntijoiden varassa, vaan vaatii laajan piirin, joka tukee ja antaa uusia ideoita.³⁰⁵ Osallisuus-ajattelu liittyy kysymyksiin museosta julkisena, kaikille yhteisenä, palveluna. Kenelle museo kuuluu, kuka saa sanoa ja vaikuttaa museossa? Osallistavassa lähestymistavassa museokävijöitä pidetään kansalaisina, joiden näkemykset otetaan huomioon museon toiminnassa.³⁰⁶ Osallistaminen voidaan liittää käsitteeseen *omaehtoinen kulttuuritoiminta*, johon sisältyy muun muassa ajatus yhteistyöstä, yhteisöllisyydestä, innostuksesta, vapaaehtoisuudesta ja arkipäivän kulttuurista.³⁰⁷

Kaitavuori kaipaakin museoihin ja museotyöntekijöille asennetta, jossa uuden oppiminen koetaan tärkeänä asiana. Samalla hän painottaa, että osallistamisen ja uuden ajattelutavan pitää koskea koko museolaitosta, eikä vain museopedagogista osastoa, jolle yleisötyö usein ikään kuin luonnostaan jää. Vaikka pedagoginen osasto on tärkeä saavutettavuustekijä, se ei voi toimia ilman kokoelma- tai näyttelytoimintaa. Lisäksi on tärkeää, että yhteisymmärrys osallistamisen tavoitteista kattaa myös markkinoinnin, viestinnän ja yleisöpalvelut. Itse asiassa näillä kaikilla tahoilla on sama tavoite: saada yleisö kiinnostumaan museosta.³⁰⁸

Kaitavuoren kanssa samankaltaisia ajatuksia on Sofie Bergvistillä, jonka mukaan museon on uskallettava antaa osa omasta vallastaan museon käyttäjille. Vähemmistöjen äänen voimistuminen museoympäristössä on mahdollista vain, jos museotyöntekijät

³⁰³ Kaitavuori 2007, 291 – 292.

³⁰⁴ Siivonen 2006, 22 – 23.

³⁰⁵ Kaitavuori 2007, 293.

³⁰⁶ Kaitavuori 2007, 292.

³⁰⁷ Wilkman 2006, 36.

³⁰⁸ Kaitavuori 2007, 293.

tiedostavat oman valta-asemansa ja uskaltavat avata museon ovet, ei vain yleisön katseille, vaan myös tekemiselle ja osallistumiselle. Bergvistin mukaan vasta silloin saavutettavuus ulottuu koko museon rakenteisiin.³⁰⁹

Sari Salovaaran tutkimuksessa *Kuka pääsee museoon?* kyselyyn osallistuneet museot määrittelevät yhteisiä nimittäjiä innovatiivisille hankkeille, joiden tarkoituksena on lisätä kulttuurista moninaisuutta. Yksi usein mainittu tekijä, joka tekee hankkeesta innovatiivisen, uutta luovan tai uusia toimintatapoja sisältävän, oli tapa ottaa yleisö mukaan aktiiviseksi osallistujaksi, tekijäksi ja toimijaksi. Innovatiivisena pidettiin myös tapaa sulauttaa hankkeen sisältö osaksi museon perustyötä, ei irralliseksi hankkeeksi, joka päättyy ajallaan.³¹⁰ Tämän perusteella voidaan katsoa, että myös museotyöntekijät ovat omaksumassa tapaa ajatella yleisöä yhtenä yhteistyökumppanina, jolla on tärkeä rooli museon sisältöjä luotaessa.

Ajatus museosta yhteiskunnallisena vaikuttajana ei Richard Sandellin mukaan ole uusi.³¹¹ Hänen mukaansa museot voivat toimia foorumeina, joissa keskustellaan ajankohtaisista aiheista.³¹² Museot voivat myös toimia ennakkoluulojen purkajina.³¹³ Lola Young muistuttaa, että museoiden on syytä pitää mielessä saavutettavuuteen liittyvä kriittinen näkökulma, jotta saavutettavuudesta ei tule vain kaunis sana ja ajatus, joka liitetään kaikkiin museota koskeviin dokumentteihin.³¹⁴ Haastavaa on antaa yleisön tulla museoon ja osallistua museon toimintaan omilla ehdoillaan, ei museotyöntekijöiden tai perinteisen museokulttuurin ehdoilla.³¹⁵

Museon avatessa ovensa osallistaville projekteille, joissa museoyleisö osallistuu museon palvelujen tuottamiseen, siirrytään saavutettavuuden kolmannelle askelmalle. Kolmannen askelman Ateneumin taidemuseo on asettanut tavoitteekseen vuonna 2001 ilmestyneessä *Öppet för alla* -kirjassa. Kolmannella portaalla museo ottaa yhteiskunnallisen vaikuttajan roolin, joka omalla esimerkillään keskustelee ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Aineistoni perusteella yhteiskunnallisen merkityksen lisäksi

³⁰⁹ Bergvist 2008, 13 – 14.

³¹⁰ Salovaara 2007, 77.

³¹¹ Sandell 2007, 173.

³¹² Sandell 2007, 174.

³¹³ Sandell 2007, 173.

³¹⁴ Young 2002, 210 – 211.

³¹⁵ Young 2002, 211.

saavutettavuus tarkoittaa museotyöntekijän arjessa kuitenkin myös käytännönläheisiä toimia museon palvelujen kehittämisessä.

7. SAAVUTETTAVUUS OSANA MUSEOTYÖNTEKIJÄN ARKIELÄMÄÄ

Pro gradu -tutkielmani kertoo museotyöntekijöiden arjesta, johon kuuluu tärkeänä osana museoiden saavutettavuus ja sen kehittäminen. Haastateltavien kuvaukset ovat yksi ilmaus arkielämästä, työssä ilmi tulevasta kulttuurista. On otettava huomioon, että kaikkien haastateltavien kokemukset nousevat omasta taustasta, johon liittyy vahvasti työ museon opetus- ja näyttelytoiminnan parissa. Siksi tutkielmassa saattaa korostua kokemus, jossa muut työntekijät määrittelevät saavutettavuuden nimenomaan museopedagogiikan parissa työskentelevien tehtäväksi. Jos tutkittavaksi olisi valittu jonkin muu museossa työskentelevä ammattiryhmä, tutkimustulokset olisivat todennäköisesti olleet ainakin jossain määrin erilaisia.

Kansatieteen painopiste on muuttunut kansankulttuurin laajojen linjojen kuvaamisesta kansaa edustavien yksittäisten ihmisten tutkimiseen.³¹⁶ Nykyään kansatiede ei vain kuvaa, miten kansa on elänyt ja elää, vaan se sisältää myös enemmän tai vähemmän tiedostetun analyysin omasta yhteiskunnasta ja sen kulttuurista.³¹⁷ Tutkimukseni kertoo kulttuurista, jota haastateltavat, tutkimuksen kohde, elävät ja kokevat. Koska aineisto on pieni, se tulee nähdä ”yhtenä totuutena”, joka on aina erilainen kokijasta riippuen. Folkloristi Tuija Saarinen muistuttaakin, että tutkijan on varottava yleistämästä yksittäistapauksesta johdettuja tutkimustuloksia liian suoraviivaisesti. Tutkimus on myös sijoitettava aikaan ja paikkaan, jotta sen voi tulkita oikeassa yhteydessä.³¹⁸ Lisäksi tutkielmaan sisältyy myös tutkijan kokemus ja oma tulkinta, joka luonnollisesti poikkeaa tutkittavien omakohtaisesta kokemuksesta. Myös lukija tekee omat johtopäätöksensä ja tulkintansa. Tutkielman näkökulmaa voi kuitenkin soveltaa laajempaan nykyajan työelämää kuvaavaan käsittelyyn. Miksi työelämään tuodut uudet ajatukset kohtaavat vastusta? Millä keinoin uudet tavat voidaan soveltaa osaksi

³¹⁶ Räsänen 1997, 31.

³¹⁷ Ehn & Löfgren 1996, 171.

³¹⁸ Saarinen 2003, 36.

työelämän arkikulttuuria? Mikä on innostuneiden edelläkävijöiden rooli uusien tapojen levittämisessä?

Tutkielman tarjoama kurkistus 2000-luvun alun museossa tapahtuvaan työhön näyttää museotyön sen arkisessa valossa. Kiire, rajalliset taloudelliset resurssit, moninaiset työtehtävät ja työtovereiden asenteet saattavat rajoittaa luovuutta ja intoa museon saavutettavuuden kehittämiseen. Toisaalta vahva kiinnostus museon palvelujen soveltamiseksi useille museokävijöille antaa innostusta toteuttaa pitkäjänteistä toimintaa saavutettavuuden parantamiseksi. Myös yleisöltä saatu palaute ja yhteistyö eri tahojen kanssa kannustavat jatkamaan työtä saavutettavuuden edistämiseksi. Tulevaisuuden toiveiden kautta voidaan tavoittaa myös saavutettavuuteen liittyvän museotyön suurimmat haasteet: lisätyövoima ja tasalaatuinen saavutettavuus ovat haastateltaville tärkeimmät saavutettavuuteen liittyvät asiat, joiden toivotaan toteutuvan lähitulevaisuudessa.

Museoammatti muuttuu jatkuvasti ja uusilta työntekijöiltä vaaditaan laajojen kokonaisuuksien, projektien ja hankkeiden hallintaa.³¹⁹ Saavutettavuuteen liittyvä museotyö on esimerkki muuttuvasta työyhteisöstä. Pienestä aineistosta huolimatta haastateltavien kokemusten voidaan katsoa kertovan kulttuurityöntekijöiden arjesta 2000-luvun alussa. Yksilön kokemukset osana työyhteisöä kuvaavat nykyajan työelämää: hyvistä aikeista huolimatta työn eteenpäin vieminen saattaa olla hankalaa, jos muu työyhteisö ei ota sitä omakseen. Pahimmillaan työtovereiden asenne vaikeuttaa omaa työtä.

Kulttuuri ja sosiaalinen elämä ovat jatkuvassa muutoksessa, jossa yksilö tulkitsee itseään ja ympäristöään yhä uudelleen.³²⁰ Saavutettavuuden parissa tehty työ kuvaa yksilön valintoja muuttuvassa työyhteisössä. Joskus muutokset aiheuttavat ristiriitoja työntekijöiden välille. Osa on valmis omaksumaan uuden ajattelutavan, kun taas joillekin työtovereille saavutettavuusnäkökulman huomioiminen saattaa tuntua ylimääräiseltä vaivalta, joka mieluiten jätettäisiin muiden vastuulle.

Saavutettavuushankkeita paetaan ”oikeisiin töihin”, jotka koetaan tärkeämmäksi kuin uusia lähestymistapoja vaativa ajattelu, joka vie aikaa ja vaatii joistakin vanhoista

³¹⁹ Heinonen & Lahti 2001, esipuhe.

³²⁰ Esim. Bryman 1997, 69.

ajattelutavoista luopumista. Vaikka museon yleinen linja olisikin saavutettavuuden kannalla ja museon hyvä saavutettavuus koetaan yleisellä tasolla tärkeäksi, saattavat konkreettiset teot jäädä pieniksi, kun saavutettavuusnäkökulmaa ei osata tai haluta soveltaa osaksi omia työtehtäviä.

Leena Paaskoski toteaa, että kansatieteellinen ammatti- ja työtutkimus on usein kiinnostunut työntekijöiden jakamasta kulttuurista, yhdessä opitusta ja ylläpidetystä järjestelmästä, johon kuuluvat työprosessit, -tehtävät, -ympäristö ja -välineet. Yhteinen toiminta luo yhteistä kulttuuria, jota tutkimalla voidaan tulkita laajempia kokonaisuuksia. Kuitenkin myös ryhmän sisällä ilmenevät poikkeavat äänet, erilaiset kokemukset saattavat olla tärkeä ja tutkimuksellisesti mielenkiintoinen osa ryhmän yhteistä kulttuuria.³²¹ Arkielämän kulttuuri ja kokemukset syntyvät jatkuvasti uudelleen ja ovat siten jatkuvassa muutoksessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus synnyttää jatkuvaa kulttuurista liikettä, johon kuuluu luonnollisena osana jännitteet ja vastakkaisuus.³²²

Saavutettavuuteen liittyvää vastakkainasettelu aiheesta innostuneiden ja siihen välinpitämättömästi suhtautuvien välistä ristiriitaa kutsun Ehnin ja Löfgrenin tapaan ”kulttuuriseksi murroskohdaksi” (*kulturell brytpunkt*).³²³ Kulttuurisessa murroskohdassa kaksi ajattelutapaa kohtaa. Kulttuurianalyysi on erityisen kiinnostunut näistä ”kulttuurien kohtaamispeisteistä”. Erilaisten ajattelutapojen kohtaamisessa yhteistyö saattaa olla hankalaa, mutta yhteentörmäyksestä syntyy todennäköisesti jotakin uutta.³²⁴ Usein tällaisessa kohtaamistilanteessa kannattaa sopia, millaiset säännöt ovat voimassa ja miten niiden mukaan toimitaan.³²⁵ Onkin mielenkiintoista nähdä, miten saavutettavuustyöhön suhtautuminen tulee muuttumaan ja kehittymään lähitulevaisuudessa.

Vaikka saavutettavuustyö ei ehkä olekaan synnyttänyt museoissa ”avointa valtakamppailua”³²⁶, voi kahden erilaisen suhtautumisen välillä nähdä ristiriidan. Työntekijöiden välillä on jakauduttu ”meihin” ja ”heihin”, joista toiset pitävät

³²¹ Paaskoski 2008, 11.

³²² Siivonen 2006, 18.

³²³ Ehn & Löfgren 2001, 159.

³²⁴ Ehn & Löfgren 2001, 160.

³²⁵ Ehn & Löfgren 1982, 113.

³²⁶ Ehn & Löfgren 2001, 160.

saavutettavuutta tärkeänä osana koko museo-organisaatiota ja toiset puolestaan jättäisivät saavutettavuuden vähälle huomiolle ja keskittyisivät mieluiten nykyisiin työtehtäviinsä. Mielestäni kulttuuriset murtumakohdat tarjoavat näkökulman kulttuurin muutoskohtiin, uusiin syntymässä oleviin kulttuurimuotoihin, niitä synnyttäviin prosesseihin, sopeutumiseen ja sopeutumattomuuteen, jotka Matti Räsänen mainitsee kansatieteen uuden aallon tärkeiksi tutkimuskohteiksi.³²⁷ Kulttuurisia murtumakohtia tulkittaessa on kuitenkin aina syytä pitää mielessä, että vastakohdat sisältävät aina myös vastapuolen näkökulmia, eikä vastakkainasettelu koskaan ole yksiselitteistä tai suoraviivaista.³²⁸

Saavutettavuuden painottuminen museolehtoreiden ja museopedagogiikasta vastaavien osalle rasittaa yksittäisiä työntekijöitä, joiden omasta kiinnostuksesta nouseva innostunut asenne kohtaa museoympäristössä joskus jopa vastustusta. Samoihin perusasioihin palataan yhä uudelleen, vaikka tietoa ja kokemuksia on karttunut jo muillekin työyhteisön jäsenille. Ennako-oletukseni mukaan saavutettavuus on tutkimissani museoissa koko työyhteisön läpäisevä ajattelutapa. Haastattelujen perusteella näin ei kuitenkaan voida kattavasti kuvata tilannetta 2000-luvun alussa. Vaikka tietoisuus saavutettavuudesta on lisääntynyt, saattaa laadunvaihtelua ja yllättäviä tilanteita, joissa saavutettavuus on unohdettu, tulla esiin. Yllättävää on myös, että haastateltavien mukaan museon saavutettavuus on saattanut jopa hiukan heikentyä verrattuna 2000-luvun ensimmäisiin vuosiin.

Opetusministeriön toimenpideohjelmassa korostetaan, että kaikki taiteen ja kulttuurin parissa työskentelevät ottaisivat huomioon, miten voivat omassa työssään vaikuttaa kulttuuripalvelujen saavutettavuuteen.³²⁹ Aineistoni perusteella käytännössä tilanne ei vielä vuonna 2008 ole näin pitkällä. Saavutettavuus on suosittu puheenaihe ja sen avulla perustellaan useita museossa tapahtuvia toimia, mutta käytännön toteutus on muutamien ihmisten varassa. Jatkossa olisikin mielenkiintoista tutkia saavutettavuuteen välinpitämättömästi suhtautuvia museotyöntekijöitä. Miksi saavutettavuus ei ole kaikkien museotyöntekijöiden mielestä kiinnostavaa tai tärkeää? Kertovatko asenteet laajemmin suhtautumisesta museokentällä tapahtuviin muutoksiin? Kulttuuri on

³²⁷ Räsänen 1997, 23.

³²⁸ Ehn & Löfgren 1982, 111.

³²⁹ Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004, 10.

jatkuvasti muuttuva prosessi, joten tulokset muuttuvat todennäköisesti nopeastikin joko ajan tai näkökulmanvaihdoksen avulla.

Ulkoapäin tarkasteluna tutkimissani museoissa saavutettavuus on vakavasti otettava teema, jonka ympärille on kehittynyt 1990-luvun lopulta lähtien erilaista toimintaa. Toiminnan tavoitteena on tehdä museosta houkutteleva ja avoin kohde, jonka tarjoamiin palveluihin erilaisten ihmisten on helppo osallistua. Sisältöpäin nousee kuitenkin esiin myös kriittinen näkökulma, jossa yksittäisten toimijoiden innostus ei riitä, jos työyhteisö ei ole valmis omaksumaan uutta ajattelutapaa saavutettavuudesta koko museoympäristön läpäisevänä ajattelutapana.

Haastateltavani toteavat, että saavutettavuus-käsite on liian väljä ja epätarkasti määritelty. Sitä käytetään paljon yhteyksissä, jossa sen sisältöä ei ole tarkkaan selvitetty. Joskus saavutettavuuden nimissä tehty ratkaisu saattaakin toimia päinvastoin ja rajata joitain kävijäryhmiä museon toiminnan ulkopuolelle. Käsitteen epämääräinen käyttö saattaa osaltaan vähentää kiinnostusta panostaa saavutettavuuteen. Käsitteellä ei vielä ole yksiselitteistä määrittelyä, jolla sen merkitys museotyössä voitaisiin perustella siten, että kaikki museotyöntekijät omaksuvat sen osaksi omaa työkenttäänsä. Haastatteluissa käsitteen epämääräistä ja epäselvää käyttöä sivuttiin, mutta sillä ei kuitenkaan perusteltu mahdollista muiden työntekijöiden välinpitämättömää asennetta saavutettavuutta kohtaan.

Yhdeksi syyksi joidenkin välinpitämättömään asenteeseen haastateltavat mainitsevat sukupolven, joka edelleen on laajasti työssä museoissa. Asiat on totuttu tekemään tietyllä tavalla, eivätkä kaikki ole halukkaita muuttamaan totuttuja tapoja.

Haastateltavien mukaan saavutettavuus vaatii uusien ajattelutapojen omaksumista ja joistakin vanhoista luopumista. Jatkuva uusien asioiden omaksuminen on saattanut synnyttää vastarintaa: työntekijät eivät halua opetella ja sopeutua jatkuviin muutoksiin, jollaiseksi saavutettavuusajattelun leviäminenkin voidaan kokea.

Vuosien 2001 ja 2008 välillä saavutettavuus museoympäristössä on muuttunut. Tällä hetkellä käsitettä määritellään uudelleen, tarkennetaan ja hiotaan. Silti saavutettavuudessa on edelleen kyse samoista asioista: yhdenvertaisista mahdollisuuksista osallistua museoiden tarjoamiin palveluihin. Tulevaisuuden

museokävijöitä kartoitettaessa mainitaan usein ikääntyvä väestö ja maahanmuuttajat. Palvellakseen näitä ryhmiä hyvin on museoissa kiinnitettävä huomiota esimerkiksi helppoon liikkumiseen ja häiriöttömiin kuuntelu- ja katseluolosuhteisiin sekä elinikäisen oppimisen mahdollisuuksiin. Entistä monikulttuurisempi väestö ei kaipaa vain palveluja maahanmuuttajille, vaan museoiden tulisi olla myös sopiva ympäristö kulttuurien väliselle vuoropuhelulle.³³⁰

8. JÄLKISANAT

Tutustuin saavutettavuus-käsitteeseen ja sille museoympäristössä annettuihin moniin merkityksiin ensimmäistä kertaa museologian luennolla keväällä 2005. Työt saavutettavuuden parissa aloitin alkuvuodesta 2006, ja vähitellen saavutettavuus museoympäristössä tuli minullekin tutuksi. Oma taustani on sikäli poikkeava, että kokemusteni mukaan saavutettavuudesta kiinnostutaan usein vasta silloin, kun saavutettavuudesta tulee joko omakohtaisesti tai lähipiirissä koettu kysymys. Vaikka en itse välttämättä tarvitsekaan museon kolmanteen kerrokseen johtavaa hissiä, kohopainettua pohjapiirrosta, selkokielistä näyttelytekstiä, viittomakielistä opastusta tai kulttuurivähemmistöistä kertovaa museonäyttelyä oman identiteettini vahvistajana, mielestäni on kuitenkin tärkeää, että näitä palveluja on tarjolla. Saavutettavat palvelut eivät ole pois muilta museokävijöiltä. Tilanteet myös muuttuvat nopeasti, ja tällä hetkellä ”ei-saavutettaviin” museopalveluihin tyytyväinen kävijä tai museotyöntekijä saattaa muutaman vuoden päästä olla iloinen voidessaan käyttää kattavasti saavutettavia kulttuuripalveluja tai saavutettavaa työympäristöä. Siksi saavutettavuus koskee kaikkia.

Tutkielman tekeminen on ollut mielenkiintoinen tutkimusmatka museoiden saavutettavuuteen ja erityisesti saavutettavuuden parissa työskentelevien ihmisten elämään. Matkan aikana olen tarvinnut tutkimuskirjallisuuden ja kenttätyöaineiston lisäksi myös mielikuvitusta, vapaata ajattelua, jonka avulla olen pyrkinyt luomaan kerätystä aineistosta kokonaisuuden, jolla yksittäistä kulttuuri-ilmiötä tarkastellaan osana laajempaa kokonaisuutta. Pohdittuani erilaisia vaihtoehtoja olen päätenyt

³³⁰ Kansallisaarteita kaikille – Museoviraston saavutettavuussuunnitelma 2007, 10.

laajentamaan näkökulman muuttuvaan työyhteisöön – ei vain yksittäisiin museoihin ja niissä tapahtuvaan saavutettavuustyöhön. Lukijan päätettäväksi jää, onko menetelmä toimiva ja käyttökelpoinen.

Haastattelut tein noin vuosi sitten tammi-helmikuussa 2008, ja varsinainen kirjoitusaika ajoittui vuoden 2009 alkuun. Ajallinen etäisyys on antanut tilaa uusille ajatuksille. Billy Ehn ja Orvar Löfgren kutsuvat luovaan ajatteluun varattua aikaa termillä *moodling*.³³¹ Aikana, jolloin konkreettista kirjoitusta tai aineiston keruuta ei tapahtunut, tutkimuskysymykseni tarkentui ja osittain muuttuikin. Löysin myös tutkielmani punaisen langan, työntekijöiden henkilökohtaisen kokemuksen. Koen, että tietynlainen mitääntekemättömyyden tila selkiytti ajatuksiani ja nopeutti varsinaista kirjoitusvaihetta. Kenttätyön lisäksi tutkielman kirjoittaminen on vaatinut myös paljon kirjoituspöytätyöskentelyä³³², jonka aikana varsinainen tutkielma on syntynyt. Ajallinen ja fyysinen etäisyys konkreettisesta saavutettavuuteen liittyvästä työstä on myös etäännyttänyt kulttuurintutkimukseen usein liittyvästä kotipaikkasokeudesta.³³³

Haastattelujen tekemisen jälkeen olen ollut käytännön museotyössä, jossa aikaa tai mahdollisuuksia saavutettavuuteen paneutumiseen ei juuri ollut. Tunnistankin itseni kohdissa, joissa haastateltavat mainitsevat kiireen syyksi joidenkin työtovereiden välinpitämättömään asenteeseen. Arkisessa työkiireessä uusien ideoiden esiintuominen tuntuu työläältä ja hankalalta, eikä saavutettavuuteen panostaminen ole ensimmäisenä mielessä. Aina ei myöskään oma henkilökohtainen innostus ole yksin riittävää, vaan tukea tarvitaan koko museo-organisaatiosta.

Toisaalta huomasin työssäni pientenkin asioiden olevan käyttökelpoisia ja toimivia. Olin iloinen saadessasi suunnitella opastettua kierrosta yhdessä vammaisjärjestön edustajan kanssa. Muutamilla lisäpenkeillä ja reitin etukäteissuunnittelulla ryhmä nautti museokäynnistään, ja uskoakseni käynnistä jäi heille mieluinen kokemus. Ymmärtääkseni tieto museovierailun sopivuudesta rohkaisi tavallista useamman mukaan järjestön museoretkelle. Ehkä onnistunut käynti innostaa vierailemaan museoissa toisenkin kerran.

³³¹ Ehn & Löfgren 2001, 163.

³³² Vrt. Arnstberg 1997, 45.

³³³ Vrt. Saarinen 2003, 51.

Kenttätöiden tekeminen jättää aina jälkensä myös tutkijaan, vaikka joskus muutoksia on hankala tutkijan itse huomata.³³⁴ Tutkielman tekeminen on laajentanut omaa käsitystäni saavutettavuuden merkityksistä ja antanut käytännönläheisen kuvan, miten museotyöntekijä voi omalla asenteellaan ja innostuksellaan vaikuttaa museon tarjoamien palvelujen monipuolisuuteen. Saavutettavuus ei koske vain museo-opetuksen parissa työskenteleviä, vaan saavutettavuuden lähtökohdat ovat sovellettavissa kaikkiin museon työtehtäviin.

Uskon, että olen pro gradu -tutkielmaa kirjoittaessani oppinut tieteellisen kirjoittamisen ja tutkimuksenteon lisäksi myös hyödyllisiä keinoja, joilla voin toivottavasti tukea kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistämistä. Toisaalta museotyön realiteetit tulevat helposti vastaan, ja huomaan itsekin suhtautuvani tiettyihin työhön liittyviin asioihin aiempaa kriittisemmin. Kaikkeen ei ole aikaa – taloudellisista resursseista puhumattakaan. Yhden henkilön ei myöskään tarvitse kantaa vastuuta liian suuresta osasta museon toimintaan, vaan yhteistyö ja työtovereiden tuki on ensisijaisen tärkeää suunnitelmallista ja eteenpäinpyrkivää museotoimintaa suunniteltaessa.

Toivon, että tutkielmani ottaisi omalta osaltaan kantaa museoissa vallitsevaan epätasapainoon saavutettavuudesta kiinnostuneiden ja asiaan välinpitämättömästi suhtautuvien väliseen ristiriitaan. Asennemuutos ei ole mahdoton, mutta se on kuitenkin suurin tekijä saavutettavuuden edistämiseksi. Kuten eräs haastateltava toteaa:

”Siinä just tää on perimmältä kiinni siitä, et ihminen on kiinnostunu (...).”³³⁵

³³⁴ Rautiainen 2005, 30.

³³⁵ Haastattelu Kataja, 31.1.2008.

LÄHDELUETTELO

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Tekijän omat kokoelmat (TOK), Helsinki

Haastattelut. Haastattelijana Tuuli Rajavuori, suluissa haastattelupäivämäärä.
Haastateltavien nimet on muutettu.

Helena Helminen. Projektipäällikkö, Valtion taidemuseo. (31.1.2008)

Anne Kataja. Museolehtori, Ateneumin taidemuseo. (31.1.2008)

Birgitta Mattson. Intendent, Örebro läns museum. (20.2.2008)

Digitaalinen aineisto

Helsingin yliopiston museologian oppiaineen verkkosivut
<http://www.helsinki.fi/museologia> (haettu 24.1.2009)

Jyväskylän yliopiston museologian oppiaineen verkkosivut
<http://www.jyu.fi/hum/laitokset/taiku/opiskelu/museologia>
(haettu 24.1.2009)

Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivut.
<http://www.kulttuuriakaikille.info> (haettu 4.12.2008)

Valtion taidemuseon verkkosivut
<http://www.fng.fi> (haettu 4.1.2009)

Örebro läns museumin verkkosivut
<http://www.orebrolansmuseum.se> (haettu 4.1.2009)

Göteborgs Universitet, International Museum Studies Programme, Göteborg

Kovero, Laura 2006: *Finnish Art Museum Worker's Perspectives on Diversity and Cultural Access. Case study: Finland and the Finnish National Gallery*. Masters's Dissertation.

Helsingin yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, taidehistoria, Helsinki

Reinilä, Leena 2008: *Muukalaisena taidemuseossa. Kulttuurinen saavutettavuus diskurssianalyysin ja museopedagogiikan näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma.

Jyväskylän yliopisto, Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidekasvatus, Jyväskylä

Salovaara, Sari 2007: *Kuka pääsee museoon? Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä*. Pro gradu -tutkielma.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Aarnipuu, Petja 2008: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1162, Tiede. Suomalaisen kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Aktuellt i Norden – Från projektpolitik till en inkluderande kulturpolitik?, 2004. Petré, Finn, Oderstedt, Ingemar & Wiklund, Lena (red.). NSH – Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor. Stockholm.

Ateneum-opas, 2007. Huusko, Timo (toim.). Ateneumin julkaisut n:o 50. Ateneumin taidemuseo/Valtion taidemuseo. Helsinki.

Arcadius, Kerstin 1997: *Museum på svenska. Läns museerna och kulturhistorien*. Nordiska museets handlingar 123. Nordiska museets förlag. Stockholm.

Arnstberg, Karl-Olov 1997: *Fältetnologi*. Carlssons bokförlag. Stockholm.

Arnstberg, Karl-Olov 1993: *Kristoffer och hans verkstad. Om småskaligt servicearbete i en stor sjöstad*. Sjöhistoriska museet. Stockholm.

Arnstberg, Karl-Olov 1989: *Socialarbetare. En etnologisk analys*. Studentlitteratur. Lund.

Bergquist, Magnus & Svensson, Birgitta 1999: ”Inledning”. Bergquist, Magnus & Svensson, Birgitta (red.). *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Studentlitteratur. Lund.

Bergvist, Sofie 2008: ”Romer och resande – bortom romantik och plåga. Myter och makt på museum”. Boxberg, Laura & Hautio, Minna (toim.). *Yksinpuhelusta vuoropuheluun – museoiden roolista monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Aboa Vetus & Ars Nova. Turku.

Blehr, Barbro 2001: ”I det godas tjänst”. Blehr, Barbro (red.). *Kritisk etnologi. Artiklar till Åke Daun*. Bokförlaget Prisma. Stockholm.

Bryman, Alan 1997: *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*. Studentlitteratur. Lund.

Bursell, Barbro 1993: ”Intervjun som kunskapskälla”. Silvé-Garnet, Eva (red.). *Muntliga möten. Om intervjuer i museernas samtidsdokumentation*. Nordiska museets förlag, Samdok. Stockholm.

Carlén, Staffan 1990: *Att ställa ut kultur. Om kulturhistoriska utställningar under 100 år*. Acta Ethnologica Umensia. Skrifter utgivna av Etnologiska institutionen i Umeå Vol 3. Carlsson Bokförlag. Stockholm.

Conradson, Birgitta 1988: *Kontorsfolket. Etnologiska bilder av livet på kontor*. Nordiska museets handlingar 108. Nordiska museet. Stockholm.

Das barrierefreie Museum. Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit. Ein Handbuch 2007. Föhl, Patrick S, Erdrich, Stefanie, John, Hartmund, Maass, Karin (Hg) Publikation der Abteilung Museumsberatung Nr. 24. Transcript Verlag. Bielefeld.

Durbin, Gail 1996: "Introduction". Durbin, Gail (ed.) on behalf of the Group for Education in Museums. *Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*. Museum & Galleries Commission. The Stationary Office. London.

Leidner, Rüdiger 2007: "Die Begriffe "Barrierefreiheit", "Zugänglichkeit" und "Nutzbarkeit". Föhl, Patrick S, Erdrich, Stefanie, John, Hartmund, Maass, Karin (Hg). *Das barrierefreie Museum. Theorie und Praxis einer besseren Zugänglichkeit. Ein Handbuch*. Publikation der Abteilung Museumsberatung Nr. 24. Transcript Verlag. Bielefeld.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982: *Kulturanalys. Ett etnologiskt perspektiv*. LiberFörlag. Lund.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: *Kulturanalysen*. Andra upplagan. Gleerups Utbildning AG. Malmö.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1996: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Bokförlaget Natur och Kultur. Stockholm.

Groff, Gerda & Gardner, Laura 1989: *What Museum Guides Need to Know: Access for Blind and Visually Impaired People*. American Foundation for the Blind. New York.

Grip, Lars 2002: *Öppet för alla. 12 museer i Norden*. Nordiska Handikappolitiska Rådet. Stockholm.

Handlingsplan för ökad tillgänglighet 2006-2010. Örebro läns museum. Örebro.

Heinonen, Jouko & Lahti, Markku 2001: *Museologian perusteet*. 3. uudistettu laitos. Suomen museoliiton julkaisuja 49. Suomen museoliitto. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005: *Tutki ja kirjoita*. 11. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Johansson, Ella 1999: "Det lilla som många sagt". Bergquist, Magnus & Svensson, Birgitta (red.). *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Studentlitteratur. Lund.

Jokiniemi, Jukka 2007: *Kaupunki kaikille aisteille. Moniaistisuus ja saavutettavuus rakennetussa ympäristössä*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/29, kaupunkisuunnittelu. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto. Espoo.

Kaitavuori, Kaija 2007: "Museo ja yleisö". Kinanen, Pauliina (toim.). *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Suomen museoliitto. Helsinki.

Kallio, Kalle 2008: "Museoetiikka ja monikulttuurisuus". Boxberg, Laura & Hautio, Minna (toim.). *Yksinpuhelusta vuoropuheluun – museoiden roolista monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Aboa Vetus & Ars Nova. Turku.

Kangas, Anita 1992: *Kulttuurisihteeri lähikuvassa*. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 14. Taiteen keskustoimikunta ja VAPK-kustannus. Helsinki.

Kansallisaarteita kaikille – museoviraston saavutettavuussuunnitelma, 2007. Sainio, Tapani & Edgren, Helena (toim.). Museovirasto. Helsinki.

Kirveennummi, Anna 1997: "Kulttuuri, kansatiede ja kritiikki. Murtumia 1900-luvun lopun tiedonintresseissä ja kulttuurikäsitteissä". Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka (toim.). *Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku.

Kuula, Arja 2006: "Yksityisyyden suoja tutkimuksessa". Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.). *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Kuusi, Osmo 1978: *Saavutettavuustarkastelu teoreettisena viitekehystenä ja sen sovellus Suomen eri väestöryhmien intressien tarkasteluun*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia N:o 19. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos. Jyväskylä.

Lappi, Tiina-Riitta 2005: "Etnologinen tutkimus osana yhteiskunnallista keskustelua". Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos ry. Helsinki.

Lindvall, Karin 1993: "En intervju är en intervju". Silvé-Garnet, Eva (red.). *Muntliga möten. Om intervjuer i museernas samtidsdokumentation*. Nordiska museets förlag, Samdok. Stockholm.

McGinnis, Rebecca 1996: "The Disabling Society". Durbin, Gail (ed.) on behalf of the Group for Education in Museums. *Developing Museum Exhibitions for Lifelong Learning*. Museum & Galleries Commission. The Stationary Office. London.

Mietola, Reetta 2007: "Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin". Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.

Museums and Art Galleries: Making Existing Buildings Accessible, 2007. Cave, Adrian (ed.). Centre for Accessible Environments. RIBA Publ. London.

Olsson, Pia 2006: "Immorality in Action – Research Dealing with Delicate Questions". Korkiakangas, Pirjo & Willman, Terhi (ed.). *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 2006. Volume 33*. Ethnos r.y. – Association of Finnish Ethnologists. Helsinki.

Olsson, Pia 2005: ”Tutkijan vastuu ja velvollisuus”. Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos ry. Helsinki.

Paaskoski, Leena 2008: *Herrana metsässä. Kansatieteellinen tutkimus metsänhoitajuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1170, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Perinteentutkimuksen terminologia 1998. Apo, Satu & Kinnunen Eeva-Liisa (toim.). 2. painos. Kulttuurien tutkimuksen laitos/Folkloristiikka. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Rautiainen, Pirjo 2005: ”Romance and Everyday Work, the Two Sides of Fieldwork – a Challenge for the Anthropologist”. Korkiakangas, Pirjo & Willman, Terhi (ed.). *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 2005. Volume 32*. Ethnos r.y. – Association of Finnish Ethnologists. Helsinki.

Ruotsala, Helena 2005: ”Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä”. Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos ry. Helsinki.

Räsänen, Matti 1997: ”Kansankulttuurista ihmisten arkeen. Kansatieteen tutkimuksen suuntauksia toisen maailmansodan jälkeen”. Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka (toim.). *Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari 2001: ”Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus?”. Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I, metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Chydenius-Instituutin julkaisuja 2/2001. PS-kustannus. Jyväskylä.

Saarinen, Tuija 2003: *Poikkeusyksilö ja kyläyhteisö. Tutkimus Heikan Jussin (Juho Mäkäräisen) elämästä ja huumorista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 917. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Salovaara, Sari 2004: ”Hyvä museo on saavutettava museo”. Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna (toim.). *Valistus/museopedagogiikka/oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehys. Valtion taidemuseo. Helsinki.

Sandell, Richard 2007: *Museums, Prejudice and the Reframing of Difference*. Routledge. London.

Siekinen, Kirsi 2001: ”Syvähaastattelu”. Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I, metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Chydenius-Instituutin julkaisuja 2/2001. PS-kustannus. Jyväskylä.

Siivonen, Katriina 2006: ”Kulttuuritoiminnalla kulttuurisesti kestävään kehitykseen – esimerkkinä osallistava alueellinen kulttuuristrategiatyö Varsinais-Suomessa”. Siivonen, Katriina (toim.). *Kulttuurista kestävyttä*. Ethnos-toimite 12. Ethnos ry. Helsinki.

Silvén-Garnet, Eva 1993: ”Människan är inte där deras skor är”. Silvén-Garnet, Eva (red.). *Muntliga möten. Om intervjuer i museernas samtidsdokumentation*. Nordiska museets förlag, Samdok. Stockholm.

Svensson, Elisabeth 2003: *Museo kaikille. Pohjoismainen esteettömyys- ja saavutettavuusopas*. Valtion taidemuseo. Taidemuseoalan kehittämissyksikkö KEHYS. Helsinki.

Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi, 2004. Opetusministeriön julkaisuja 2004:29. Opetusministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Helsinki.

The Accessible Museum. Model programs of accessibility for disabled and older people, 1992. Sartwell, Marcia (ed.). American Association of Museums. Washington D.C.

Teräsvirta, Mikko 2007: *Kättä pidempää – opas asiakaspalvelun saavutettavuuteen*. Museovirasto. Helsinki.

Turtinen, Jan 2006: *Världarvets villkor. Intressen, förhandlingar och bruk i internationell politik*. Acta Universitatis Stockholmiensis – Stockholm Studies in Ethnology 1. Stockholms universitet. Stockholm.

Valtionosuuden piirissä olevien taide- ja kulttuurilaitosten saavutettavuus – syksyllä 2007 toteutetun kyselyn tulokset, 2008. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Helsinki.

Verksamhetsplan, Örebro läns museum, 2008. Del ”Publik och tillgänglighet”. Örebro läns museum. Örebro.

Vuosikertomus, Valtion taidemuseo, 2007. Anna-Maria Wiljanen (toim.). Valtion taidemuseo. Helsinki.

Wilkman, Hilikka 2006: ”Omaehtoinen kulttuurityö alueellisena kehitystekijänä”. Siivonen, Katriina (toim.). *Kulttuurista kestävyyttä*. Ethnos-toimite 12. Ethnos ry. Helsinki.

Young, Lola 2002: ”Rethinking heritage: cultural policy and inclusion”. Sandell, Richard (ed.). *Museums, Society, Inequality*. Museum Meanings. Routledge. London.

Årsberättelse, Örebro läns museum, 2007. Del ”Publik och Tillgänglighet”. Örebro läns museum. Örebro.

Åström, Anna-Maria 2005: ”Den etnologiska forskningsprocessen – en djupdykning i mentala och materiella sfärer”. Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos ry. Helsinki.

LIITE 1: Haastattelurunko

Taustatiedot

- Haasteltavan nimeke ja pääasialliset tehtävät museossa
- Minkälainen museo on ja miten sijoittaisit sen suomalaiselle museokentälle?
- Arvio henkilökunnan määrästä
- Kokoelmien keskeinen sisältö
- Haastateltaviksi on pyritty valitsemaan kunkin museon saavutettavuusasioista vastaavat henkilöt. Miten ja miksi saavutettavuuskysymykset kuuluvat omaan tehtäviisi?
- Mitkä muut ammattiryhmät työskentelevät saavutettavuuden parissa tässä museossa?

Oma kiinnostus ja suuntautuminen

- Miten olet päätyntä museon saavutettavuusvastaavaksi?
- Koulutus, aikaisempi työhistoria lyhyesti
- Miksi kiinnostus on suuntautunut juuri saavutettavuuteen? Onko henkilökohtainen valinta?
- Arvioi koko henkilökunnan kiinnostusta ja vaikutusta museon saavutettavuuteen.

Saavutettavuus museossa

- Miten määrittelet saavutettavuuden museoympäristössä? Mitä se on ja miten se ilmenee? Onko käsite muuttunut vuosien mittaan esimerkiksi vuosien 2001 ja 2008 välillä?
- Miten saavutettavuus on sisällytetty museon toimintasuunnitelmaan tai tulevaisuutta kuvaavaan strategiaan?
- Mistä olet saanut tietoa saavutettavuudesta ja miten tietoa voi hankkia lisää?
- Minkälaisia tiedonvälityskanavia kaipaisit?
- Mitkä ovat oman museon erityiset haasteet saavutettavuudessa?
- Minkälaista yhteistyötä museossa tehdään erilaisten muiden toimijoiden kanssa, esimerkiksi koulut tai järjestöt, muut museot tai kulttuurilaitokset?

Saavutettavuuden osa-alueet

Saavutettavuus voidaan jakaa esimerkiksi kahdeksaan osa-alueeseen: asenteellinen saavutettavuus, rakennettujen ympäristöjen saavutettavuus, saavutettavuus eri aistien avulla, tiedollinen saavutettavuus, tiedotuksen saavutettavuus, kulttuurinen

saavutettavuus, taloudellinen saavutettavuus, päätöksenteon saavutettavuus ja strateginen työ.

- Minkä saavutettavuuden osa-alueen katsoisit painottuvan museon toiminnassa? Ovatko painotukset muuttuneet ja mikä voisi olla tulevaisuudessa tärkeä?

Saavutettavuuskilpailu

- Miksi osallistuttiin Öppet för alla -kilpailuun vuonna 2001? Minkälaisia muistoja kilpailusta? Mihin kilpailulla pyrittiin?

Nykyhetki ja saavutettavuus omassa museossa

- Mihin suuntaan museon saavutettavuutta on kehitetty vuoden 2001 jälkeen?
- Onko osallistuttu kilpailuihin tai saavutettavuusarviointeihin?
- Miten kuvaisit museon saavutettavuutta verrattuna vuoteen 2001. Missä on kehitetty, missä ehkä menty taaksepäin?
- Vertaile museon saavutettavuutta muihin suomalaisiin museoihin. Voiko edelleen olla maan paras esimerkki? Mainitse muutamia muita hyviä esimerkkejä!

Rahoitus

- Miten saavutettavuustyö rahoitetaan museossasi?
- Mikäli on haettu erillisrahoitusta, mistä sitä on haettu ja mistä saatu?
- Minkälaisiin hankkeisiin rahaa saadaan, minkälaisiin tuntuu olevan vaikeampi saada rahoitusta Suomessa? Kommentteja voi antaa muutenkin kuin oman museon kannalta.
- Miten vertaisit tilannetta muihin pohjoismaihin?
- Minkälainen on rahoitustilanne verrattuna vuoteen 2001?

Tulevaisuus

- Mitkä ovat museon tulevaisuuden painopisteet ja tavoitteet saavutettavuudessa?
- Millä keinoin tavoitteisiin pyritään?
- Jos osallistuisit nyt samanlaiseen kilpailuun kuin vuonna 2001, mitä asioita toisit esiin omasta museosta?
- Jos saisit esittää yhden toiveen, joka koskee museosi saavutettavuutta, mikä se olisi?

Muuta lisättävää tai kommentoitavaa?